

EVROPSKE VRIJEDNOSTI ZA MLADE

**Preporuke za unaprjeđenje sistema osiguranja kvaliteta
na Univerzitetu Crne Gore**

Unaprjeđenje mobilnosti studenata u Crnoj Gori

**Unaprjeđenje stručne prakse u toku studija
na Univerzitetu u Crnoj Gori**

Izdavači:

Centar za monitoring - CEMI,
Podgorica, Crna Gora
www.cemi.org.me

Juventas,
Podgorica, Crna Gora
www.juventas.co.me

Za izdavača:

Ivana Vujović
Boško Nenezić

Ova publikacija je nastala uz podršku Evropske unije
Publikacija ne sadrži formalno saopštenje i ne predstavlja nužno stav
Evropske Unije

Sadržaj

EVROPSKE VRIJEDNOSTI ZA MLADE

Uvod	9
------------	---

PREPORUKE ZA UNAPRJEĐENJE SISTEMA OSIGURANJA KVALITETA NA UNIVERZITETU CRNE GORE11 - 36

Evropski prostor visokog obrazovanja	15
Ciljevi Bolonjskog procesa	15
Sistem osiguranja kvaliteta (QAS)	17
Analiza trenutne situacije - QAS u Crnoj Gori	20
Normativni okvir	20
Institucionalni okviri	23
Odbor za upravljanje sistemom kvaliteta (BORD QAS - UCG)	25
Centar za studije i kontrolu kvaliteta (CENTRAL OFFICE QAS - UCG)	26
Komisija za obezbjeđenje i unaprjeđenje sistema kvaliteta (OFFICE QAS - OJUCG) ..	27
Zaključci i preporuke za unaprjeđenje sistema kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore ..	29
Biografija	35

UNAPRJEĐENJE MOBILNOSTI STUDENATA U CRNOJ GORI 37 - 54

Analiza trenutnog stanja i zakonski okvir	41
(Ne)informisanost kao problem	43
Nedovoljan pristup crnogorskih studenata programima mobilnosti	44
Situacija u regionu	44
Primjeri / Rumunija.....	45
Raspoložive opcije	47
Analitički okviri	47
Procjena - evaluacija alternativa	50
Opcija 1 - Kancelarija za međunarodnu saradnju pri Univerzitetu Crne Gore	51
Opcija 2 - Osnovanje Nacionalne agencije za mobilnost studenata	51
Zaključci i preporuke	54

UNAPRJEĐENJE KVALITETA STRUČNE PRAKSE U TOKU STUDIJA NA UNIVERZITETU CRNE GORE 55 - 101

Pojam i vrste stručnih studentskih praksi	60
Opis problema	65
Analiza stanja u Crnoj Gori	65
Zakonska regulativa	66
Trenutni oblici organizovanja stručnih praksi na Univerzitetu Crne Gore	71
Biotehnički fakultet	72
Medicinski fakultet	72
Mašinski fakultet	73
Ekonomski fakultet	73
Pravni fakultet	73
Praksa na nastavničkim fakultetima	74
Oblici prakse koje može organizovati Univerzitet	75
Razmjena studenata kao način organizovanja studentkse prakse	76
Dosadašnji pokušaji rješavanja problema	77
Iskustva iz regiona	78
Hrvatska	78
Srbija	79
Raspoložive opcije praktične politike	80
Zaključak i preporuke	86
Literatura	87
Internet izvori	88
Aneks 1	89
Uloga različitih aktera u organizaciji stručne studentske prakse	89
Uloga univerziteta i centara za razvoj karijere	89
Uloga fakulteta	90
Zadaci i obaveze mentora prakse	91
Uloga preduzeća koja organizuju studentske prakse	94
Zadaci i obaveze supervizora prakse u preduzeću	97
O organizacijama	98

EVROPSKE VRIJEDNOSTI ZA MLADE

O projektu

U januaru 2011. godine **Juventas** je u saradnji sa **Centrom za monitoring - Cemi** iz Podgorice i **NVO Bonum** iz Pljevalja započeo realizaciju projekta “**Evropske vrijednosti za mlade**”, finansijski podržanog od strane **Delegacije Evropske unije u našoj zemlji**, u trajanju od 16 mjeseci. Projekat je realizovan u cilju povećanja doprinosa civilnog sektora koji radi sa mladim ljudima u procesu evropskih integracija Crne Gore, kao i davanja doprinosa promociji procesa evropskih integracija među mladima u Crnoj Gori. Ciljne grupe obuhvaćene projektom su: mladi ljudi, srednje škole i univerziteta, roditelji, omladinske i nevladine organizacije za mlade, kao i građani Crne Gore.

Projektom su postignuti sledeći rezultati:

1. Podignuta je svijest mladih ljudi u Crnoj Gori o procesu evropskih integracija;
2. Poboljšani su uslovi za aktivno učešće mladih u društvu;
3. Poboljšano je znanje učenika srednjih stručnih škola u Crnoj Gori o procesu evropskih integracija;
4. Poboljšani su kapaciteti studentskih i omladinskih organizacija na poljima istraživanja i analiza sprovođenja javnih praktičnih politika;
5. Poboljšan je nivo informisanosti mladih u Crnoj Gori o mogućnostima za mobilnost mladih.

U skladu sa navedenim očekivanim rezultatima, **Juventas**, **Cemi** i **Bonum** su realizovali veliki broj projektnih aktivnosti, usmjerenih na promociju evropskih integracija među mladima u Crnoj Gori: obilježavanje 9. maja - Dana Evrope velikom kampanjom u svim crnogorskim opštinama - „Sa pravim vrijednostima u EU“, izrada radio džingla i video spota, izrada promotivnog materijala i info paketa o Evropskoj uniji, osnivanje debatnih klubova u svim crnogorskim opštinama, sprovođenje oko 100 javnih debata u srednjim školama, obuka srednjoškolaca stručnih škola o integracijama Crne Gore u EU, sprovođenje istraživanja u 32 srednje škole o nivou znanja o evropskim integracijama Crne Gore, obuka studenata svih crnogorskih univerziteta o pisanju prijedloga javne praktične politike, radionice vršnjačke edukacije, objavljivanje studentskih i srednjoškolskih eseja na temu evropskih vrijednosti, organizovanje Nacionalne konferencije o EU integracijama namijenjene najboljim crnogorskim debaterima, kao i distribucija informacija o evropskim programima mobilnosti za mlade putem portala www.mobilisi.me.

Ova publikacija usmjerena je na aktivnost projekta koja se tiče obuke studenata crnogorskih univerziteta i predstavnika omladinskih organizacija o pisanju prijedloga

javne praktične politike. Oko 30 učesnika, predstavnika studentskih i omladinskih organizacija, prošlo je kroz program obuke koji se sastojao od dva dvodnevna treninga i praktičnog dijela u okviru kojeg su učesnici napisali tri prijedloga javne politike, koji će biti prikazani u daljem tekstu ovog dokumenta.

Treninzi pod nazivom „**Pisanje djelotvornih prijedloga praktične politike kao instrumenata za donošenje odluka**“, imali su za cilj da unaprijede vještine i znanja studenata i omladinskih radnika u oblasti istraživanja javnih politika.

Prvi trening na temu istraživanja javnih praktičnih politika održao se od 25-27. septembra 2011. godine u Bečićima i uključivao je interaktivne prezentacije na temu definisanja i procesa donošenja javnih praktičnih politika, kao i njihove uloge u društvenim promjenama, dok je drugi krug obuke održan od 21-23. oktobra 2011. godine u Kolašinu, i koji se više bavio obukom o pisanju studija javne praktične politike. Ova obuka je organizovana kroz kombinaciju predavanja ex cathedra i interaktivnog rada, pri čemu se pružalo dovoljno prostora za učesnike da diskutuju o određenim temama. Učesnici treninga su kroz predavanja stručnjaka iz pomenutih oblasti, kao i kroz grupni i individualni rad, obučeni o pisanju prijedloga javnih praktičnih politika, pri čemu su sami definisali probleme koje smatraju ključnim za oblast njihovog djelovanja. Zanimljiva je činjenica da se ova projektna aktivnost poklopila sa održavanjem najvećeg studentskog protesta u istoriji Crne Gore, održanog 17. novembra 2011. godine, koji ujedno predstavlja i Međunarodni dan studenata i učenika, a kojim su akademci poručili da žele bolje uslove za studiranje i život.

Kako je krajnji rezultat nevedenih obuka bila izrada tri prijedloga javne praktične politike, učesnici su teme svojih studija bazirali upravo na onim problemima koji u najvećoj mjeri dotiču crnogorsku studentsku populaciju i koji su predstavljali neke od ciljeva protesta. Na taj način su nastala 3 dokumenta o kojima više možete pročitati u daljem tekstu ove publikacije, a sa kojima će u narednom periodu biti upoznata i šira crnogorska javnost.

Crna Gora u Evropskom prostoru visokog obrazovanja:

**PREPORUKE ZA UNAPRJEĐENJE SISTEMA OSIGURANJA
KVALITETA NA UNIVERZITETU CRNE GORE**

Autori:

Mensur Bajramspahić, CEMI

Ivana Bogojević, MAPSS, Udruženje studenata političkih nauka

Mirza Lekić, MAPSS, Udruženje studenata političkih nauka

Uvod

Evropske integracije Crne Gore trenutno predstavljaju najvažniji društveno-politički proces, kojim se sa jedne strane transformišu, a sa druge pospješuju različiti aspekti društvenog života naše zemlje. U dugoročnom smislu, evropske integracije su najznačajnije i najviše utiču na mlade ljude, zbog čega je doprinos mladih integracijama od velikog značaja. Uključivanje mladih u ovaj proces prepoznat je od strane Vlade strateškim i nacionalnim dokumentima, a sve je vidljivija i zainteresovanost mladih da se uključe u različite političke procese koji utiču na njihov položaj u društvu (student-ski protesti i zahtjevi). Upravo zbog toga, aktivnosti kojima se podiže nivo informisanosti mladih o evropskim integracijama i u okviru kojih mladi stiču konkretna znanja i vještine, čijom primjenom mogu uticati na ostvarivanje evropskih standarda u Crnoj Gori, predstavlja svojevrsan imperativ kako za predstavnike Vladinog tako i nevladinog sektora.

NVO *Centar za Monitoring CEMI*, u partnerstvu sa NVO *Juventas* i saradnji sa NVO *Bonum* u okviru projekta „Evropske vrijednosti za mlade“, koji je finansiran od strane Delegacije evropske unije u Crnoj Gori, sproveli su treninge za studente i predstavnike studentskih organizacija o pisanju konkretnih prijedloga za promjene javnih politika. Ova projektna aktivnost omogućava sticanje konkretnih znanja i vještina koje se primjenjuju u procesima donošenja odluka, čime se mladima omogućava da direktno utiču na poboljšanje svog položaja u društvu.

Studija „Crna Gora u Evropskom prostoru visokog obrazovanja: Preporuke za unaprjeđenje sistema osiguranja kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore“, rezultat je istraživanja studenata koje je sprovedeno u okviru ovog projekta. Studija se takođe oslanja na zaključke Fondacije za promovisanje nauke PRONA koji su izloženi u dokumentu „Analiza stanja i preporuke za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore“.

Rezime

Crna Gora je Bolonjskom procesu pristupila 2003. godine (primjenjuje se od 2004/05 akademske godine), obavezujući se da će u sistemu visokog obrazovanja početi aktivno da primjenjuje postulate „Bolonjske deklaracije“. Iako je mnogo toga učinjeno, prije svega na polju usvajanja zakonske regulative, veoma značajan problem u sistemu visokog obrazovanja predstavlja neusaglašenost primjene principa Bolonjske deklaracije, ali i sistema osiguranja kvaliteta na nivou organizacionih jedinica Univerziteta Crne Gore. Neusaglašenost nastavnog i ispitnog procesa, nedovoljno razvijeni nastavni (studijski) programi, neadekvatna uključenost studenata u procese razvoja obrazovanja, prisustvo korupcije i netransparentnost u implementaciji sistema osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju, značajno narušavaju kvalitet obrazovanja i ostvarivanje bolonjskih principa u Crnoj Gori, a posebno na Univerzitetu Crne Gore.

Ovakvo stanje može se značajno unaprijediti adekvatnom primjenom sistema osiguranja kvaliteta, koji je u formalnom smislu dobro uspostavljen, ali na žalost ne proizvodi očekivane rezultate. Ova studija pruža analizu implementacije sistema osiguranja kvaliteta, sa ciljem da pruži konkretne preporuke za njegovo unaprjeđenje kako bi se na Univerzitetu bolje ostvarivali principi Bolonjskog procesa, time približavajući naš obrazovni sistem *Evropskom prostoru visokog obrazovanja*. Time se i rješava, na jedan sveobuhvatan način, širok obim problema koji karakteriše trenutno stanje na Univerzitetu Crne Gore.

Evropski prostor visokog obrazovanja

Bolonjski proces je najznačajniji i najsveobuhvatniji proces reforme visokog obrazovanja u Evropi, pokrenut sa ciljem uspostavljanja takozvanog *Evropskog prostora visokog obrazovanja* (na engleskom: European Higher Education Area, EHEA).¹ EHEA je postala realnost u martu 2010. godine, Budimpešta-Beč deklaracijom. Za period od 2010 – 2020. godine glavni cilj razvoja evropskog prostora visokog obrazovanja je njegova konsolidacija. Ovim procesom ustanovljava se obrazovni sistem u okviru kojeg studenti i akademci uživaju apsolutnu mobilnost, zbog čega su objektivno vrjednovanje, standardizacija kvalifikacija u svim zemljama Evrope prioriteta. Da bi ovakav sistem funkcionisao, neophodno je uspostavljanje standarda i mehanizama za obezbjeđivanje, kontrolu i unaprjeđivanje kvaliteta unutar ujedinjenog obrazovnog sistema, pa je njihovo ostvarivanje obaveza svih zemalja koje su pristupile Bolonjskom procesu.

Princip obezbjeđenja kvaliteta predstavlja integralni dio Bolonjskog procesa, što je i potvrđeno na ministarskoj konferenciji u Bergenu 2005. godine, usvajanjem dokumenta „Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja“.² Usvajanjem ovog dokumenta obezbjeđuju se smjernice svim obrazovnim institucijama i agencijama koje pripadaju evropskom prostoru visokog obrazovanja kako bi se iste zasnovale i funkcionisale na zajedničkim vrijednostima i konkretnim politikama, a čime se pospešuje implementacija Bolonjskog procesa.

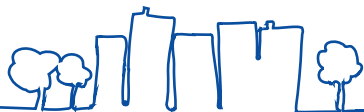
Ciljevi Bolonjskog procesa

Bolonjski proces podrazumijeva reformu visokog obrazovanja u kojem danas učestvuje skoro 50 zemalja. Ovom reformom ne samo da se povećava kvalitet visokog obrazovanja, već sve zemlje harmonizovano razvijaju svoje obrazovne sisteme, i tako su utemeljeni na zajedničkim vrijednostima i principima. Time se stvara zajednički Evropski prostor visokog obrazovanja.

Bolonjska deklaracija je usvojena u septembru 1999. godine u Bolonji na sastanku ministara 29 evropskih zemalja. Ovom sastanku prethodile su konferencije koje su održavane svake druge godine: u Pragu 2001. godine, Berlinu 2003, Bergenu 2005, Londonu 2007, Leuvenu 2009. U okviru Bolonjske deklaracije i pomenutih konferencija, definisani su sljedeći ciljevi Bolonjskog procesa:

¹ Zajednička deklaracija evropskih ministara obrazovanja, „Evropski prostor visokog obrazovanja“, 19. jun 1999. Pogledati: <http://www.ugent.be/nl/univgent/reglementen/internationaal/bologna.pdf>

² „Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area“, Helsinki, 2005, (SGQAVESG) Pogledati: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050221_ENQA_report.pdf

- Usvajanje sistema lako prepoznatljivih i uporedivih stepena;
- Usvajanje sistema obrazovanja podijeljenog u cikluse;
- Uvođenje ECTS sistema bodova;
- Podrška mobilnosti studenata i nastavnika;
- Povećanje kvaliteta visokog obrazovanja;
- Podrška evropskoj dimenziji u visokom obrazovanju;
- Uvođenje koncepta permanentnog (cjeloživotnog) obrazovanja u visoko obrazovanje;
- Uvođenje trećeg ciklusa postdiplomskih studija;
- Uspostavljanje zajedničkog evropskog istraživačkog prostora (European research area-ERA);
- Uvođenje nacionalnih okvira kvalifikacija uporedivih sa baznim okvirom kvalifikacija EHEA (A Framework for Qualifications in the EHEA);
- Definisane ishoda učenja za sva tri ciklusa u skladu sa Dablinskim deskriptorima;
- Obezbjedenje kvaliteta u skladu sa evropskim standardima kvaliteta;
- Priznavanje stranih diploma i drugih visokoobrazovnih kvalifikacija u skladu sa Konvencijom Evropskog vijeća / UNESCO o međunarodnom priznavanju.

Sistem osiguranja kvaliteta (QAS)³

Ministri zemalja potpisnica Bolonjskog procesa, 19. Septembra 2003. godine, pozvali su Evropsko udruženje za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju⁴ (ENQA), da razvije prihvatljiv, sveobuhvatan set standarda, procedura i preporuka za sistem osiguranja kvaliteta i da istraži mehanizme kontrole i unaprjeđivanja sistema kvaliteta. ENQA je izradila traženi dokument: „Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u sistemu visokog obrazovanja“, koji je usvojen na ministarskoj konferenciji u Bergenu. Ovim dokumentom se uspostavljaju preporuke, standardi i smjernice, čijom se primjenom omogućava ostvarivanje konzistentnosti osiguranja kvaliteta u svim institucijama koje pripadaju evropskom prostoru visokog obrazovanja.

Obezbjedeње kvaliteta je sveobuhvatan pojam koji se odnosi na stalan proces vrjednovanja (ocjenjivanja, praćenja, garancije, održavanja i poboljšanja) sistema visokog obrazovanja, ustanova i studijskih programa. Kao regulatorni mehanizam, obezbjeđenje kvaliteta se bavi odgovornošću i poboljšanjem, putem dogovorenog i konzistentnog postupka i utvrđenih kriterijuma. Takvi standardi kvaliteta visokog obrazovanja usvojeni su na osnovu potrebe da se kvalitetu pristupi sistematično, strukturirano, cjelovito i transparentno.

Aktivnosti obezbjeđenja kvaliteta zavise od postojanja potrebnih institucionalnih mehanizama koji se mogu održati u okruženju razvijene kulture kvaliteta.⁵ Pod pojmom *kultura kvaliteta* podrazumijeva se sposobnost institucija da u svom svakodnevnom radu primjenjuje smjernice i ostvaruje standarde sistema osiguranja kvaliteta. U slučaju da se sistem osiguranja kvaliteta ne ostvaruje na zadovoljavajući način, slijedi da kultura kvaliteta u takvoj instituciji nije dovoljno razvijena. Stoga možemo reći da, gledano u širem kontekstu, stanje sprovođenja smjernica i ostvarivanja standarda QAS-a predstavlja svojevrsni indikator razvijenosti/nerazvijenosti političke kulture jedne zemlje.

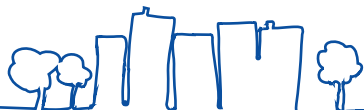
Ovome u prilog ide i činjenica da je razvoj sistema osiguranja kvaliteta sproveden tako da njegovi standardi i smjernice budu primjenljivi u svim zemljama, ali sa druge strane, način na koji se takvi standardi ostvaruju uređuju se na nacionalnom nivou.

Evropski prostor visokog obrazovanja čini skoro 50 zemalja, koje karakteriše diverzitet političkog i obrazovnog sistema, raznolikost društveno-kulturne tradicije, jezika itd. Ovim se nameće činjenica da monolitičan pristup uspostavljanju sistema kvaliteta i pratećih standarda i politika nije adekvatan. Zbog toga se prilikom razvoja standarda

3 Na engleskom: Quality Assurance System

4 European Network for Quality Assurance in Higher Education

5 Pod kulturom kvaliteta podrazumijeva se zastupljenost načela kvaliteta u organizacionoj kulturi i načinom upravljanja ustanove.

iz oblasti obezbjeđenja kvaliteta u visokom obrazovanju izbjegavao uzak, preskriptivan pristup njihovom definisanju. Tako su standardi i smjernice, kojima ćemo se baviti detaljnije u tekstu koji slijedi, razvijani kao principi koji odgovaraju na konkretne potrebe, ali tako da se mogu primjenjivati u svim zemljama.

Za svoje osnovno polazište, standardi i smjernice obezbjeđivanja kvaliteta zasnovane su na „Grac Deklaraciji“ koja navodi da je „svrha evropske dimenzije u smislu obezbjeđivanja kvaliteta, promovisanje međusobnog povjerenja i poboljšanje transparentnosti, pri tom poštujući različitost nacionalnih konteksta i relevantnih oblasti“.⁶ U skladu sa tim, standardi i smjernice koje je razvilo Evropsko udruženje za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju priznaju primat nacionalnih sistema visokog obrazovanja, značaj institucionalne autonomije u okviru tih sistema, ali i prepoznaju posebne zahtjeve studijskih programa, kako bi isti bili primjenjivi u svim zemljama.

Standardi su takođe u skladu sa *Studijom konvergencije obezbjeđivanja kvaliteta*, koje je objavila Evropska asocijacija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (ENQA), a koja se bavi konvergencijom eksternih procesa obezbjeđivanja kvaliteta u okviru različitih nacionalnih konteksta.⁷ Drugim riječima, standardi reflektuju izjavu ministara sa konferencije u Berlinu koja naglašava da „u skladu sa principom institucionalne autonomije, primarna odgovornost za obezbjeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju leži u samim institucijama“, što znači da glavnu odgovornost za obezbjeđivanje kvaliteta snose države.⁸ Upravo iz ovih razloga, sistem obezbjeđivanja kvaliteta je zasnovan na standardima i smjernicama koje uključuju pripremu i razvoj internih i eksternih procedura.⁹

6 Evropska univerzitetska asocijacija, „Deklaracija u Grazu“, septembar 2003. godine. Pogledati: http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/COM_PUB_Graz_publication_final.1069326105539.pdf, pristup ostvaren 10. aprila 2012.

7 Crozier, Fiona, Bruno Curvale i Fabrice Henard, „Studija konvergencije kvaliteta“, Evropska asocijacija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju, Helsinki, mart 2005. godine. Pogledati: <http://www.enqa.eu/files/Quality%20Convergence%20Study.pdf>, pristup ostvaren: 10. april 2012. godine.

8 Konferencija ministara za visoko obrazovanje, „Ostvarivanje evropskog prostora za visoko obrazovanje“, Berlin, septembar 2003. Pogledati: <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/Communique1.pdf>, pristup ostvaren: 2. april, 2012. godine.

9 Razvoj standarda i smjernica obezbjeđivanja kvaliteta u visokom obrazovanju zasnovan je i na sljedećim dokumentima:

- Evropski konzorcijum za akreditaciju „Kodeks dobre prakse“, 2004. Pogledati: <http://www.akkreditierungsrat.at/files/Code%20of%20Good%20Practice.pdf>

- Evropska unija studenata, „Izjava o dogovorenim standardima, procedurama i smjernicama na evropskom nivou“, April 2004. Pogledati: <http://www.esu-online.org/news/article/6064/81/>

- Evropska unija studenata, „Izjava o detaljnom pregledu osiguranja kvaliteta i akreditacije agencija“, april 2004. Pogledati: <http://www.esu-online.org/news/article/6065/129/>

- Udruženje evropskih univerziteta, „Položaj politika obezbjeđivanja kvaliteta u kontekstu berlinske konferencije“, april 2004. Pogledati: http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/EUA_QA_policy_postion.1081955225903.pdf

- Udruženje evropskih institucija visokog obrazovanja, „Izjava o procedurama Bolonjskog procesa“, jul 2004. Pogledati: http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/Eurashe_Policy_Statement_Declaration.pdf

Od značaja za našu studiju, standardi i smjernice se mogu podijeliti na interne i eksterne procese osiguravanja kvaliteta u visokom obrazovanju. Evropski standardi i smjernice internog obezbjeđivanja sistema kvaliteta obuhvataju: politike i procedure obezbjeđivanja kvaliteta; odobravanje, monitoring i periodične provjere obrazovnih programa; studentsko vrjednovanje nastavnika putem anketa, koje se sprovodi u okviru šireg postupka samoevaluacije (interno vrjednovanje), adekvatna evaluacija studenata, odnosno standardizovano i usaglašeno sprovođenje ispitnih procesa; adekvatno nastavno osoblje, transparentnost u radu, itd. Eksterni procesi osiguravanja kvaliteta zasnivaju se na kriterijumima koji su postavljeni u okviru internih procesa, a ukazuju na značaj izvještavanja, sveobuhvatnosti i razvoja politika obezbjeđivanja kvaliteta, periodičnih provjera obrazovnih programa i sistemskih eksternih evaluacija.

Očigledno je da se za potrebe ostvarivanja standarda i primjene smjernica u sistemu obezbjeđivanja kvaliteta, a time i unaprjeđivanje obrazovnih sistema, kao ključni aspekti nameću: monitoring, odnosno evaluacija obrazovnog sistema, pa time i sistema obezbjeđivanja kvaliteta (interna i eksterna)¹⁰; transparentnost u radu (izvještavanje); adekvatan nastavni kadar, odnosno primjena adekvatnih politika za upravljanje ljudskim resursima u oblasti obrazovanja (suzbijanje nepotizma); uključenost u rad svih zainteresovanih strana, a posebno studenata (na primjer, uticaj studenata na zapošljavanje predavača, putem anketnih listića); kao i adekvatno postavljeni i usaglašeni ispitni procesi kao ključni aspekt evaluacije (ocjenjivanja) studenata.

Ovdje je interesantno uočiti da u sistemu visokog obrazovanja u Crnoj Gori zakazuje ostvarivanje svakog od gore navedenih standarda, bilo djelimično ili u potpunosti. Drugim riječima, trenutno (loše) stanje u visokom obrazovanju u Crnoj Gori, dijelom je i posljedica neadekvatne primjene smjernica obezbjeđivanja kvaliteta. Shodno tome, ***adekvatnom primjenom smjernica i ostvarivanjem standarda iz oblasti obezbjeđivanja kvaliteta u visokom obrazovanju, sveobuhvatno se rješavaju problemi koji karakterišu sadašnje stanje na Univerzitetu Crne Gore.***

¹⁰ **Interna evaluacija** sastoji se od sistematskog prikupljanja administrativnih podataka, ispitivanja mišljenja studenata, sprovođenja intervjua s predavačima i studentima, kao i periodične izrade izvještaja. Postupak interne evaluacije sprovodi institucija, uključuje zaposlene i studente, a sprovodi se u cilju trajnijeg unaprjeđivanja kvaliteta obrazovanja. **Eksterna evaluacija** predstavlja postupak u okviru kojeg specijalizovana agencija prikuplja podatke o radu institucije ili posebne jedinice institucije, u cilju izrade izvještaja o njenom kvalitetu. Eksternu evaluaciju sprovode spoljni stručnjaci, predstavnici akademske zajednice ili profesionalci za datu oblast. Eksterna evaluacija može se sprovoditi u saradnji sa resornim ministarstvom, a sami postupak obuhvata sljedeće aktivnosti: a) analizu izvještaja o samoevaluaciji, b) obilazak visokoškolske ustanove, c) izrada izvještaja.

Analiza trenutne situacije – QAS u Crnoj Gori

Normativni okvir

Sistem osiguranja kvaliteta uspostavljen je na Univerzitetu Crne Gore 2009. godine donošenjem **Odluke o implementaciji sistema obezbjeđenja kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore**.¹¹ Ovom odlukom, sistem osiguranja kvaliteta definiše se kao „sveobuhvatan pristup izgradnji institucionalnih mehanizama koji se odnose na stalan proces vrjednovanja (praćenja, ocjenjivanja, garantovanja, poboljšanja) i koordinacije programa rada i inicijativa sa dugoročnim ciljem primjene visokih standarda naučnog, stručnog i obrazovnog razvoja i osposobljavanja svih učesnika u procesu rada Univerziteta Crne Gore (član 2)“.

Odlukom su definisani nosioci implementacije sistema osiguranja kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore, i to: (a) **Odbor za upravljanje sistemom kvaliteta**, kao organ upravljanja sistemom kvaliteta, i (b) **Centar za studije i kontrolu kvaliteta** kao organ za obezbjeđenje i unaprjeđenje sistema kvaliteta. Dok Odbor i Centar funkcionišu na nivou Univerziteta, **Komisija za obezbjeđenje i unaprjeđenje sistema kvaliteta** sprovodi svoje aktivnosti na nivou organizacionih jedinica Univerziteta Crne Gore. Ovim dokumentom se u cjelokupni proces implementacije sistema obezbjeđenja kvaliteta uključuju i studenti, sa naznakom da se njihov broj (broj mandata) uređuje Pravilnikom o organizaciji i radu sistema za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore (član 9).

Pravilnik o organizaciji i radu sistema za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore¹² definiše da se svi učesnici u procesu rada na Univerzitetu smatraju internim korisnicima QAS-a (član 5). Pored internih, ovaj pravilnik prepoznaje i eksterne korisnike, koji takođe učestvuju u planiranju, organizovanju i kontroli sistema kvaliteta (član 6). Cjelokupna organizacija QAS-a, prema pravilniku, odvija se u skladu sa standardima, smjernicama i preporukama za obezbjeđenje kvaliteta, koje su usvojene od strane nadležnih tijela u Evropskom prostoru visokog obrazovanja.

Kao što je već naznačeno, standardi i smjernice koje je razvio ENQA, uključuju, između ostalog, i značajan uticaj studenata na cjelokupno ostvarivanje sistema kvaliteta. **U Crnoj Gori, nažalost, studentima nije obezbijeđen adekvatan položaj u okviru kojeg bi mogli značajnije uticati na organizovanje i kontrolu sistema kvaliteta**, prvenstveno na Univerzitetu Crne Gore. Naime, shodno Pravilniku, u sastav Odbora za upravljanje sistemom kvaliteta i Komisije za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta jedinice, ulaze samo po 1 student sa osnovnih studija (članovi 11 i 17). Takođe, iako

¹¹ Senat Univerziteta Crne Gore, „Odluka o implementaciji sistema obezbjeđenja kvaliteta (QAS) na Univerzitetu Crne Gore“, 243/09, 4. jun 2009. godine.

Pogledati: http://www.qas.ac.me/docs/odluka_o_implementation.pdf, pristup ostvaren: 20. mart 2012. godine

¹² Senat Univerziteta Crne Gore, „Pravilnik o organizaciji i radu sistema za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore“, 25. jun 2009. godine.

Pogledati: http://www.qas.ac.me/docs/pravilnik_qas.pdf, pristup ostvaren 8. aprila 2012. godine.

se studentske ankete sprovode na Univerzitetu Crne Gore, iste se ne obrađuju niti se rezultati javno objavljuju, čime je uticaj studenata na upravljanje i unaprjeđivanje obrazovnog sistema samo **prazno slovo na papiru**.

Pored Pravilnika i Odluke, sistem unaprjeđivanja kvaliteta uređuju i smjernice za unutrašnju i spoljašnju provjeru kvaliteta u visokom obrazovanju. Ovdje treba ponovo naznačiti da je jedan od standarda eksterne evaluacije korišćenje rezultata koji su ostvareni u okviru interne evaluacije, čime se pridodaje dodatan značaj adekvatnoj primjeni interne evaluacije.

Smjernice za unutrašnju provjeru kvaliteta u visokom obrazovanju Crne Gore¹³ prepoznaju ostvarivanje 16 standarda i služe kao vodič ustanovama i/ili organizacionim jedinicama za sprovođenje procesa samoevaluacije, prikupljanja podataka i sastavljanja konačnog izvještaja o samovrednovanju.¹⁴ Na osnovu prikupljenih podataka i indikatora, sačinjava se SWOT (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) analiza za ustanovu i organizacione jedinice (član 2). Da bi se postupak samoevaluacije sproveo na što adekvatniji način, **neophodna je nezavisnost** evaluacionog tima, ali takođe **i kompetentnost** svakog od članova tima, **što nije obezbijeđeno ovim dokumentom**. Prema smjernicama, samoevaluacione timove formira rukovodilac ustanove, gdje pri formiranju tima uzima u obzir „profesionalne kompetencije, poznavanje funkcionisanja obrazovnog sistema na ustanovi/organizacionoj jedinici, kao i sklonost za timski rad“ (član 3, stav 3). Nezavisnost timova značajno je ugrožena ne samo činjenicom da timove formira rukovodilac ustanove, već i nedostatkom preciznijih i detaljnijih kriterijuma (profesionalne kompetencije) na osnovu kojih se biraju članovi tima.

Takođe, ovaj dokument ne nalaže transparentnost u izvještavanju, tj. ne nalaže decidno obavezu informisanja javnosti o sadržini samoevaluacije, iako je zasebno definisan standard informisanja javnosti o radu ustanove, već samo da se ovaj izvještaj koristi za potrebe eksterne evaluacije. **Za sada nije objavljen niti jedan izvještaj samoevaluacije (standard 14), niti rezultati studentskih anketa (standard 7: kontrola i evaluacija nastave i ispita), što je problematično i ukazuje na neadekvatno sprovođenje cjelokupnog postupka.**¹⁵

U smislu ispunjenja standarda 7, pored toga što nijesu objavljivani rezultati

13 Pogledati: <http://www.qas.ac.me/docs/reakreditacija/r4.pdf>, pristup ostvaren 8. aprila 2012. godine

14 Standardi unutrašnje provjere kvaliteta u Crnoj Gori: (1) politika i procedure za obezbjeđenje kvaliteta, (2) djelatnost i prioriteti razvoja ustanove, (3) organizacija i upravljanje, (4) stepeni studija i kvalifikacije, (5) struktura studijskih programa, (6) ocjenjivanje studenata, (7) kontrola i evaluacija nastave i ispita, (8) studenti, (9) akademsko, stručno i neakademsko osoblje, (10) naučnoistraživački, umjetnički i stručni rad, (11) izdavačka djelatnost, (12) prostorne i materijalno tehničke mogućnosti, (13) informacioni sistem ustanove, (14) informisanje javnosti o radu ustanove, (15) saradnja i mobilnost, (16) finansiranje ustanove. Za više informacija pogledati „Standardi i forma izvještavanja o samovrednovanju“, na linku: http://www.ucg.ac.me/UCG_Senat/data/1300891453-Standardni%20i%20forma%20izvjestaja%20o%20samovrednovanju%20i%20swot%20analiza.doc

15 Dio sajta Univerziteta Crne Gore, „Sistem za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta“, koji se odnosi na objavljivanje studentskih anketa i periodičnih izvještaja nije izrađen. Pogledati: <http://www.qas.ac.me/x.html>

upitnika koji su sprovedeni među studentima, takođe **nije donesena niti jedna odluka koja bi bila u skladu sa rezultatima studentskih upitnika**, a od značaja za usaglašavanje nastave i ispita, ali i položaj/status i zapošljavanje nastavnog kadra.

Smjernice za spoljašnju provjeru kvaliteta u visokom obrazovanju Crne Gore¹⁶ propisuju 9 standarda za obezbjeđivanje i spoljašnju kontrolu kvaliteta ustanova visokog obrazovanja i studijskih programa.¹⁷ Takođe, jedan od osnovnih standarda je da se eksterna evaluacija zasniva na internoj evaluaciji (standard 1: korišćenje rezultata samovrjednovanja ustanove). Ukoliko interna evaluacija nije adekvatno sprovedena, time je i ostvarivanje eksterne evaluacije ugroženo. Gledano na taj način, evaluaciju koju sprovodi eksterno, nezavisno tijelo, možemo gledati kao svojevrsan vid provjere i interne evaluacije. U smislu ispunjavanja standarda koje propisuje ovaj dokument, a koji su u skladu sa standardima i smjernicama koje su usvojile institucije Evropskog prostora visokog obrazovanja, sistem **eksterne evaluacije se ne sprovodi adekvatno u Crnoj Gori**.

Naime, **eksterna provjera kvaliteta u visokom obrazovanju još uvijek nije sprovedena na Univerzitetu Crne Gore**. Smjernice nalažu transparentnost evaluacije, odnosno informisanje javnosti o sadržini, podacima i indikatorima evaluacije, koja je dodatno definisana standardima *periodičnosti provjere i izvještavanja (standardi 7 i 8)*.¹⁸ Pošto evaluacija još uvijek nije sprovedena, samim tim nije objavljen niti jedan izvještaj. Ovdje je interesantno napraviti paralelu sa nedostatkom publikovanja rezultata samovrjednovanja: iako znamo da su u minulom periodu sprovedeni postupci **samovrjednovanja, sama činjenica da takvi rezultati nijesu publikovani ukazuje na mogućnost da se postupak samovrjednovanja ne sprovodi adekvatno**.

Spoljašnja provjera kvaliteta takođe uključuje intervjue sa studentima, ispitujući mišljenja studenata o tome kako se sprovodi nastavni proces, o opterećenju, kvalitetu nastavnog osoblja, načinima podučavanja (član 8).

¹⁶ Pogledati: <http://www.qas.ac.me/docs/reakreditacija/r3.pdf>, pristup ostvaren 8. aprila 2012. godine.

¹⁷ Standardi spoljašnje provjere kvaliteta u visokom obrazovanju Crne Gore: (1) korišćenje rezultata samovrjednovanja ustanove, (2) metod spoljašnje provjere kvaliteta, (3) oblasti spoljašnje provjere kvaliteta, (4) rezultat spoljašnje provjere kvaliteta ustanove (5) organizacija i učesnici postupka spoljašnje provjere kvaliteta, (6) postupak spoljašnje provjere kvaliteta mora biti koncipiran tako da ispunjava svoju svrhu, (7) izvještavanje, (8) periodičnost provjere, (9) unaprjeđenje postupka spoljašnje provjere kvaliteta.

¹⁸ Dio sajta Univerziteta Crne Gore, „Sistem za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta“, koji se odnosi na objavljivanje studentskih anketa i periodičnih izvještaja nije izrađen. Pogledati: <http://www.qas.ac.me/x.html>

Institucionalni okvir

Savjet za visoko obrazovanje uspostavljen je Zakonom o visokom obrazovanju („Službeni list RCG, broj 60/03) iz 2003. godine, dok je Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju, sa jedne strane, proširena struktura, a sa druge ograničena nadležnost ovog organa.

Savjet za visoko obrazovanje uspostavljen je članom 11 Zakona o visokom obrazovanju sa ciljem unaprjeđivanja oblasti visokog obrazovanja u Crnoj Gori. **Ovim zakonom se uređuju:** nadležnosti Savjeta, njegov sastav i odgovornost za ostvarivanje standarda kvaliteta visokog obrazovanja, te rad Savjeta. Savjet, pored ostalog, radi i kao akreditaciono tijelo i sprovodi spoljašnje ocjenjivanje preko svojih komisija. **Savjet je imenovala Vlada Crne Gore** 2004. godine, nakon usvajanja zakona iz 2003. godine. **On se sastojao od** 11 članova (član 14), dok je novim Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju broj članova Savjeta povećan na 13, uključujući predsjednika (član 14). Prvobitno su članovi imenovani na period od 6 godina, dok je novim zakonom imenovanje skraćeno na 4 godine.

Članovi Savjeta se imenuju između eminentnih stručnjaka u oblasti visokog obrazovanja, nauke, tehnologije i umjetnosti, i iz oblasti ekonomije, društvenih djelatnosti i drugih relevantnih oblasti kao i studenata, u skladu sa aktom o imenovanju Savjeta. Najviše jedna polovina članova Savjeta može biti izabrana još jedanput uzastopno, u skladu sa aktom o imenovanju Savjeta. Vlada može razriješiti člana Savjeta prije isteka roka na koji je imenovan, kada ocijeni da postoje razlozi za takvu odluku ili na lični zahtjev člana Savjeta.

U smislu ostvarivanja unaprjeđivanja oblasti visokog obrazovanja, novim Zakonom iz 2010. godine sužena je nadležnost Savjeta za visoko obrazovanje u procesu donošenja strategija razvoja visokog obrazovanja. Dok je od njegovog osnivanja do 2010. godine Savjet pripremao prijedloge strategija, trenutno Savjet zadržava konsultativnu ulogu u procesu unaprjeđivanja oblasti visokog obrazovanja, analizama i davanjima mišljenja. **Ostale nadležnosti** uključuju:

- davanje mišljenja u postupku utvrđivanja normativa za izdavanje, izmjene i oduzimanje licence;
- davanje mišljenja na mjerila za izbor u akademska zvanja;
- davanje mišljenja u postupku utvrđivanja normativa za finansiranje visokog obrazovanja;
- utvrđivanje mjerila za ocjenjivanje studijskih programa sa stanovišta njihove usklađenosti sa profesionalnim potrebama i međunarodne uporedivosti;
- preduzimanje periodične kontrole kvaliteta licenciranih ustanova i izdavanje certifikata o akreditaciji ili reakreditaciji;
- vrši druge poslove propisane Zakonom i izmjenama Zakona o visokom obrazovanju i aktom o osnivanju Savjeta.

Shodno navedenim nadležnostima, Savjet ima konsultativnu ulogu u procesu finansiranja visokog obrazovanja. Ministarstvo prosvjete i sporta definiše predlog finansiranja, a Vlada, uzimajući u obzir mišljenje Savjeta za visoko obrazovanje, usvaja mjeru za finansiranje visokog obrazovanja i, takođe propisuje metodologiju za raspodjelu sredstava. Prema tome, Vlada odlučuje o broju studenata koji će se finansirati iz državnog budžeta (približno 40% studenata, preostalih 60% postaju samofinansirajući) slijedeći broj propisan u licenci javne ustanove i preporukama Ministarstva prosvjete i sporta. U skladu sa usvojenim izmjenama i dopunama zakona o visokom obrazovanju privatne ustanove visokog obrazovanja mogu se finansirati iz državnog budžeta. Vlada, uz konsultaciju sa Savjetom za visoko obrazovanje, određuje broj studenata i iznos sredstava za finansiranje ovih studenata koji studiraju na privatnim ustanovama određene oblasti koje su od javnog interesa.

U skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju Savjet je odgovoran za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju. Svaki fakultet ima osobu odgovornu za osiguranje kvaliteta. U pogledu osiguranja kvaliteta, ustanove visokog obrazovanja moraju sprovesti samoocjenjivanje i vrednovanje kvaliteta njihovih studijskih programa i radnih uslova. Samoocjenjivanje se izvodi kontinuirano, u skladu sa statutom ustanova, i moraju uključiti zainteresovane strane iz uprave ustanova, akademsko osoblje i studente. Metodi samoocjenjivanja se određuju prema kurikulu, nastavnoj opremi, kvalifikacijama akademskog osoblja, nastavnim metodama, procentom prolaznosti, procentom diplomiranih i drugim neophodnim pokazateljima rada ustanove. Ovdje se ponovo ističe da je izvještaj o unutrašnjoj evaluaciji je obavezan dio procesa akreditacije i reakreditacije, te da su studenti uključeni u postupak samoocjenjivanja, kroz upitnike. *Međutim, kao što je već navedeno, izvještaji o unutrašnjoj evaluaciji još uvijek nijesu objavljeni, kao ni rezultati studentskih anketa, a sam uticaj studenata kroz upitnike u potpunosti marginalizovan, samim tim što nije donijeta nikakva odluka koja bi bila u skladu sa rezultatima upitnika.*

Odbor za upravljanje sistemom kvaliteta (BORD QAS - UCG)

Odbor za upravljanje sistemom kvaliteta je organ za upravljanje sistemom kvaliteta. Pravilnik o organizaciji i radu sistema za obezbjeđenje kvaliteta propisuje **nadležnosti** odbora, tako da ovo tijelo: (a) upravlja sistemom obezbjeđenja kvaliteta, (b) priprema strateške planove i programe u oblasti kvaliteta, u skladu sa strateškim planovima i programima Univerziteta, i donosi odluke o smjernicama i postupcima za njihovo sprovođenje, (c) predlaže Senatu i Upravnom odboru Univerziteta konkretne projekate i aktivnosti koje podstiču inovacije i razvoj u svrhu obezbjeđenja i unaprjeđenja kvaliteta, (d) priprema postupke za internu i eksternu kontrolu Univerziteta, (e) usvaja organizaciju za neophodni sistem izvještavanja, i (f) obavlja ili stvara preduslove za sve ostale aktivnosti vezane za kvalitet.

U smislu upravljanja sistemom obezbjeđenja kvaliteta, Odbor organizuje postupke tako da su svi učesnici visokoobrazovnog procesa na Univerzitetu uključeni u sistem obezbjeđenja kvaliteta. Odbor takođe priprema programe rada u cilju ispunjavanja svih propisanih standarda iz oblasti kvaliteta, te vrši ocjenu kvaliteta procesa rada, i koordiniše blagovremenom pripremom i usvajanjem dokumentata iz oblasti QAS.

Odbor čini 13 članova po imenovanju Senata Univerziteta i to: rektor, prorektor za nastavu, rukovodilac Centra, 7 predstavnika akademskog osoblja sa akademskim zvanjem iz oblasti - prirodno-matematičke (prirodne nauke), inženjersko-tehnološke (tehničke nauke), biomedicine i zdravstva (medicinske nauke), biotehnike (biotehničke nauke), društvene (društvene nauke), humanističke (humanističke nauke), umjetnosti (umjetnost), predstavnik studenata osnovnih studija, predstavnik studenata postdiplomskih i doktorskih studija, predstavnik neakademskog osoblja. Mandat članova Odbora traje tri godine. Kao što je već navedeno, marginalizovano je učešće studenata u Odboru, a samim tim i u planiranju, kontroli i organizovanju sistema obezbjeđenja kvaliteta činjenicom da se bira samo 1 predstavnik studenata osnovnih studija u ovo tijelo.

U radu Odbora, takođe, učestvuju strani eksperti, istaknuti profesori i istraživači, stručnjaci u oblasti kvaliteta, kao i predstavnici partnera zainteresovanih za realizaciju pojedinih projekata iz oblasti QAS-a, po odluci rektora, na prijedlog članova Odbora. Odbor redovno, a najmanje jednom godišnje, podnosi Senatu Univerziteta izvještaj o QAS-u, svom radu i radu ostalih tijela u QAS-u (član 12).

Centar za studije i kontrolu kvaliteta (CENTRAL OFFICE QAS –UCG)

Centar za studije i kontrolu kvaliteta je centralna kancelarija sistema za obezbjeđenje kvaliteta koji je uspostavljen u okviru unutrašnje organizacije Rektorata. Shodno **Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Rektoratu Univerziteta Crne Gore**, nadležnosti Centra za studije i kontrolu kvaliteta koje su od značaja za sistem obezbjeđenja kvaliteta odnose se na:

- objedinjavanje aktivnosti u postupku implementacije sistema;
- izradu dokumentacije sistema kvaliteta;
- koordinaciju programa i aktivnosti samoocjenjivanja;
- koordinaciju programa i aktivnosti audita;
- pripremu i preliminarna analiza materijala za preispitivanje sistema kvaliteta;
- stručnu i metodološku pomoć zaposlenima na Univerzitetu u razvoju i kontroli primjene procedura sistema kvaliteta;
- edukaciju nastavnog i administrativnog osoblja u implementaciji usvojenih standard kvaliteta.

Centar obavlja sljedeće poslove: vođenje razvojne politike u oblasti kvaliteta; utvrđivanja dugoročnih planova i programa; priprema edukativnih materijala, promocije i implementacije usvojenih standarda kvaliteta; utvrđivanje procedure i nadzora nad sprovođenjem postupaka akreditacije i reakreditacije ustanova i studijskih programa; pripremanje instrumenata kontrole (ankete, upitnici, obilazak ustanova) i drugo (član 3).

Pored nadležnosti koje su uređene Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Rektoratu Univerziteta Crne Gore, **nadležnosti** Centra uređuje i Pravilnik o organizaciji i radu sistema za unaprjeđenje i obezbjeđenje kvaliteta. To su:

1. Staranje o funkcionisanju QAS-a u saradnji sa komisijama za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta jedinica. U okviru ovih nadležnosti Centar, između ostalog, organizuje istraživanja, prikuplja informacije, analizira i prezentuje podatke o različitim aspektima kvaliteta.

2. Blagovremeno pokretanje i koordinisanje postupka za pripremu planova i programa u oblasti kvaliteta;

3. Iniciranje i prezentovanje Odboru:

- konkretnih projekata, korektivnih mjera i aktivnosti koje podstiču inovacije i razvoj QAS-a;
- sugestija, primjedbi i predloga o QAS-u, datih od strane pojedinaca, ciljnih

- grupa i tijela u QAS-u Univerziteta,
- uspostavljanja saradnje sa tijelima za QAS drugih univerziteta i asocijacija;

4. Redovno, a najmanje jednom u šest mjeseci, priprema izvještaj o QAS-u i radu organizacije za obezbjeđenje kvaliteta.

Sastav Centra čine: rukovodilac, stručni saradnik u centru, saradnici na projektima u okviru QAS-a, saradnik za oblast informacionih tehnologija i administrativni radnici. Rukovodioca Centra imenuje rektor iz reda akademskog osoblja na period od tri godine.

Komisija za obezbjeđenje i unaprjeđenje sistema kvaliteta (OFFICE QAS-OJUCG)

Komisija za obezbjeđenje i unaprjeđenje sistema kvaliteta uspostavljena je kao nadležno tijelo za sveobuhvatno obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta jedinice. Odlikuju je posebnosti koje proizilaze iz specifičnosti nauke, umjetnosti i visokog obrazovanja, kao i potrebne nezavisnosti pri ocjenjivanju kvaliteta.

Nadležnosti Komisije, na osnovu člana 16 Pravilnika o organizaciji i radu sistema za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore, između ostalih uključuju i:

(a) Organizovanje, koordinisanje i sprovođenje procesa obezbjeđenja i unaprjeđenja kvaliteta na jedinici, a posebno:

- implementiranje standarda i smjernica i razvijanje indikatora kvaliteta koji adekvatno valorizuju proces rada jedinice,
- staranje o učešću studenata u praćenju kvaliteta studija,
- organizovanje analize uspjehnosti studiranja i identifikovanje uzroka nekvalitetnog i neefikasnog procesa,
- sugerisanje postupka usavršavanja kod razvojnih programa radi postizanja potrebnih kompetencija osoblja jedinice,
- sugerisanje neophodnog usavršavanja stručnog i neakademskog osoblja,
- iniciranje doživotnog obrazovanja,
- verifikovanje dokaza o unaprjeđenju nastave,
- verifikovanje kvaliteta opštih i specifičnih kompetencija ostvarenih studijskim programom,
- definisanje tipa standardizacije u specifičnim administrativnim djelovima.

Komisija je sastavljena od prodekana za nastavu jedinice, sekretara jedinice, predstavnika akademskog osoblja sa akademskim zvanjem studijskog programa/grupe programa, predstavnika studenata osnovnih studija i predstavnika studenata postdiplomskih i doktorskih studija. Prodekan i sekretar su članovi po funkciji. Članove iz reda akademskog osoblja imenuje vijeće jedinice, na predlog dekana/direktora. Predstavnik studenata imenuje studentsko vijeće jedinice. Mandat članova Komisije traje tri godine, sa mogućnošću ponovnog izbora, izuzev predstavnika studenata čiji mandat traje godinu dana, sa mogućnošću ponovnog izbora.

Pravilnik o organizaciji i radu sistema za obezbjeđenje i unaprjeđenje kontrole kvaliteta propisuje da Komisija redovno, a najmanje jednom u šest mjeseci, priprema izvještaj o QAS-u i dostavlja ga dekanu/direktoru, vijeću jedinice i Centru.

Zaključci i preporuke za unaprjeđenje sistema kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore

Crna Gora je pristupila Bolonjskom procesu 2003. godine, potvrđujući namjeru da primjenjuje postulate Bolonjske deklaracije kako bi se uključila u evropski prostor visokog obrazovanja. Međutim, za minuli period karakteristična je neusaglašenost primjene Bolonjskog procesa, kao i nedostatak ostvarivanja standarda iz oblasti sistema osiguranja kvaliteta, što je dominantno uzrokovano visokim nivoom korupcije i protekcionizma na Univerzitetu. Neusaglašenost ispitnog procesa i nerazvijenost studijskih programa, nepotizam, neadekvatna uključenost studenata u procese kojim se utiče na stanje u obrazovnom sistemu, kao i netransparentnost značajno narušavaju kvalitet obrazovanja i ostvarivanje *bolonjskih principa*.

Kada je u pitanju sami sistem osiguranja kvaliteta, najznačajniji problemi su: netransparentnost, koja se ogleda u nedostatku izvještavanja; nedovoljno razrađeni kriterijumi za odabir članova samoevalucionog tima, čime se ugrožava nezavisnost ovog tijela; loša reprezentativnost studenata u tijelima koja sprovode QAS, kao i neadekvatan uticaj studenata na nastavne programe i kadar, što se ogleda kako u nedostatku publikovanja rezultata studentskih anketa, tako i u donošenju odluka shodno tim rezultatima.

Adekvatna primjena smjernica i ostvarivanje standarda sistema osiguranja kvaliteta, rezultirala bi sveobuhvatnim suzbijanjem i rješavanjem problema koji karakterišu trenutno stanje na Univerzitetu.

Problem #1:

Neusaglašenost ispitnog procesa i nerazvijenost studijskih programa

Usaglašavanje ispitnog procesa i adekvatna razvijenost studijskih programa ključni su za obezbjeđivanje mobilnosti studenata i nastavnog kadra u okviru evropskog prostora visokog obrazovanja.

U okviru internog postupka za obezbjeđivanje kvaliteta osiguranja, karakteristično je: neadekvatno sprovođenje postupka samoevaluacije, nezavisnost timova koji sprovode ovaj postupak, kao i nedostatak izvještavanja.

Značajan problem predstavlja i mogućnost zloupotrebe kontrolnih mehanizama od strane rukovodioca ustanove/programa. Budući da se cjelokupni sistem obezbjeđenja kvaliteta sprovodi polovično i netransparentno, rukovodiocima je ostavljena mogućnost da se koriste sistemom na način koji njima odgovara.

Cilj:

Bolja primjena smjernica unutrašnje provjere kvaliteta, sa fokusom na **postupak samovrjednovanja/samoevaluacije**, kako bi se adekvatnije ostvarivali standardi koje propisuje dokument Smjernice za unutrašnju provjeru kvaliteta u visokom obrazovanju Crne Gore.

Ostvarivanje većeg stepena decentralizacije, organičavanjem samovolje rukovodioca programa. U tu svrhu, neophodno je amandmanski djelovati na postojeće politike, ali i usvajati nove. Veći stepen decentralizacije se može ostvariti i obezbjeđivanjem većeg uticaja studenata na politike obrazovanja, što je obrađeno u ostalim preporukama. Ovime se utiče ne samo na bolju razvijenost programa, već se doprinosi i adekvatnijem sprovođenju politika i ostvarivanju propisanih standarda.

Rješenje:

Ostvariti bolju primjenu postupka samovrjednovanja/samoevaluacije:

(a) Jačanjem nezavisnosti evaluacionog tima, tako da formiranje timova ne obavlja rukovodilac ustanove, već nastavno vijeće, na osnovu utvrđenih kriterijuma;

(b) Formiranje evaluacionih timova može se ostvariti putem javnih konkursa. Za ove potrebe neophodno je utvrđivanje preciznih kriterijuma za izbor u članstvo evaluacionog tima;

(c) Sprovođenje i publikovanje izvještaja postupka samoevaluacije;

(d) Ostvariti veći stepen decentralizacije na UCG, izmjenama postojećih i usvajanjem novih politika, čime se ograničava potencijalna samovolja rukovodioca ustanove.

Javne politike:

Predložena rješenja uvrstiti u oblast javnih politika, i to:

(a) Izmjenom Smjernica za unutrašnju provjeru kvaliteta u visokom obrazovanju Crne Gore (član 3, stav 3), shodno predloženom rješenju;

(b) Donošenjem Pravilnika o postupku izbora članova samoevaluacionog tima u okviru QAS-a;

(c) Ispunjavanjem obaveza koje predviđaju smjernice (članovi 4, 5, 6 i 7);

(d) Adekvatnom implementacijom obaveza koje predviđa Statut Univerziteta Crne Gore (član 71).

Problem #2:

Suzbijanje i kontrola nepotizma, nedostatak motivisanosti profesora

Kvalitetan i motivisan nastavni kadar ključni je preduslov kako za razvoj obrazovnog sistema, tako i za osiguranje kvaliteta u obrazovanju. Građani Crne Gore pristupaju sistemu visokog obrazovanja kako bi osigurali bolju budućnost, bolje mogućnosti za zapošljavanje, pri tome ulažući značajna finansijska i druga sredstva. U okviru ove problematike, nameće se i neadekvatna uključenost studenata u donošenju politika kojim se utiče na stanje u obrazovnom sistemu.

Takođe, uzimajući u obzir značaj profesorskog posla, u smislu cjelokupnog razvoja crnogorskog društva, neophodno je obezbijediti profesorima adekvatnu novčanu nadoknadu za njihov rad. Na taj način se profesori dodatno motivišu za obavljanje njihovih dužnosti i naravno doprinosi unaprjeđenju obrazovnog sistema.

Cilj:

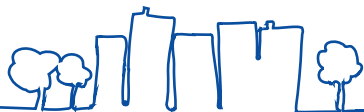
Borba protiv korupcije i suzbijanje nepotizma u obrazovanju, u cilju razvoja studijskih programa i obezbjeđivanja što kvalitetnijeg obrazovanja studentima. Ovim se ispunjavaju standardi sistema obezbjeđenja kvaliteta, čime se pravi korak naprijed ka evropskom sistemu visokog obrazovanja.

Bolje ostvarivanje standarda iz oblasti smjernica za unutrašnju provjeru kvaliteta visokog obrazovanja Crne Gore, sa fokusom na **objavljivanje rezultata studentskih anketa**, kao i na **donošenje odluka u skladu sa ostvarenim rezultatima**.

Rješenje:

Upravljanje ljudskim resursima i politika zapošljavanja na Univerzitetu moraju biti zasnovani i na rezultatima studentskih anketa.

Rezultate studentskih anketa treba objavljivati i kao takvi treba da utiču na status profesora na Univerzitetu. U cilju sprječavanja potencijalnih zloupotreba, ali i povećanja efikasnosti sprovođenja, ovaj postupak se može organizovati u elektronskoj formi. Studentske ankete treba da budu sprovedene kao kontrolni mehanizam; da bi se spriječila zloupotreba ovog mehanizma i uslovljavanje profesora od strane studenata, ankete treba da budu fokusirane na provjeru ispunjavanja osnovnih propisanih standarda. Rezultati anketa bi se na taj način koristile kao način prikupljanja informacija, čime bi se kasnije, ukoliko je to potrebno, sprovodili kontrolni postupci i provjere profesora.

Uzimajući u obzir značaj profesora za sveukupni razvoj Crne Gore, potrebno im je obezbijediti adekvatne novčane nadoknade za njihov rad.

(a) Izrada elektronskog sistema za potrebe sprovođenja studentskih evaluacija. Na ovaj način se sprječavaju zloupotrebe u smislu zapošljavanja, dakle suzbija nepotizam, ali i postiže bolje racionalizacija sredstava i povećava učinkovitost sistema.

(b) Obrada i objavljivanje rezultata studentskih anketa.

(c) Jasan uticaj rezultata anketa na politiku upravljanja ljudskim resursima na Univerzitetu.

(d) Povećati plate profesorima.

Javne politike:

(a) Ostvarivanje standarda 7 i 14 smjernica za unutrašnju provjeru kvaliteta u visokom obrazovanju.

(b) Ostvarivanje standarda transparentnosti i uticaja studenata na stanje u obrazovnom sistemu, u skladu sa „Standardima i smjernicama za osiguranje kvaliteta u sistemu visokog obrazovanja“, izrađenim od strane Evropskog udruženja za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju.

Problem #3:

Neadekvatna uključenost studenata/nedovoljan uticaj studenata na politiku Univerziteta

Uticaj studenata na stanje u obrazovnom sistemu nesumnjivo je ključni aspekt za razvoj obrazovnih programa i politika. Logika ovakvog pristupa je jednostavna: studenti, kao glavni korisnici obrazovnih servisa najbolje poznaju nedostatke i prednosti ovog sistema, koji mora biti prilagođen njihovim potrebama. U okviru sistema osiguranja kvaliteta, kao kontrolnog mehanizma razvoja obrazovanja, učešće studenata predstavlja standard koji se mora ispuniti u potpunosti. Međutim, učešće studenata se ne ostvaruje prostim usvajanjem regulativa koje se ili ne implementiraju ili koje samo marginalno omogućavaju uticaj studenata na stanje u obrazovanju.

Takva je tendencija u Crnoj Gori po pitanju uticaja studenata na implementaciju QAS-a: obezbjeđivanje minimalnog uticaja studentima zarad ispunjavanja međunarodnih obaveza i standarda, čime je njihovo učešće prazno slovo na papiru. Trenutno, studenti imaju jednog predstavnika u Odboru za upravljanje sistemom kvaliteta i jednog u Komisiji za obezbjeđenje i unaprjeđenje sistema kvaliteta, čime se ne zadovoljava ni minimum ispunjenja standarda.

Cilj:

Evropeizacija crnogorskog društva, kroz stvaranje povoljnih uslova za učešće mladih u procesima koji utiču na stanje u obrazovanju, sa posebnim osvrtom na učešće studenata na kontrolu i obim implementacije QAS-a.

Pravilnik o organizaciji i radu sistema za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore, predviđa da se cjelokupna organizacija QAS-a odvija u skladu sa standardima i smjernicama za obezbjeđenje kvaliteta, koje je usvojeno od strane nadležnih tijela u Evropskom prostoru visokog obrazovanja. Kao što je već navedeno, ove smjernice stipulišu neophodnost uticaja studenata na cjelokupno ostvarivanje QAS-a.

Budući da u Crnoj Gori studentima nije obezbijeđen adekvatan položaj u okviru kojeg mogu značajnije uticati na ostvarivanje standarda iz oblasti sistema osiguranja kvaliteta, ovaj set preporuka unaprjeđuje ispunjavanje obaveza koje postavlja domaće zakonodavstvo, sa jedne strane, ali i ostvarivanje standarda koji nas približavaju evropskom prostoru visokog obrazovanja, sa druge.

Rješenje:

Obezbijediti veću reprezentativnost studenata u tijelima koja upravljaju i unaprjeđuju sistem osiguranja kvaliteta.

(a) Povećati broj studentskih predstavnika u Odboru za upravljanje sistemom kvaliteta, sa 1 na 4 (po jedan predstavnik sa svake godine osnovnih studija)¹⁹;

(b) Povećati broj studentskih predstavnika u Komisiji za obezbjeđenje i unaprjeđenje sistema kvaliteta, sa 1 na 4 (po jedan predstavnik sa svake godine osnovnih studija)²⁰.

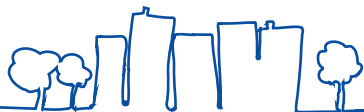
Javne politike:

Predložena rješenja uvrstiti u oblast javnih politika i to:

(a) Izmjenama Pravilnika o organizaciji i radu sistema za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore (članovi 11 i 17).

¹⁹ Zasnovano na preporuci koja je ponuđena od strane Fondacije za promovisanje nauke PRONA, u okviru studije: "Analiza stanja i preporuke za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore".

²⁰ Ibid.

Problem #4:

Netransparentnost interne i eksterne evaluacije QAS-a, kao i nedostatak periodičnosti provjere

Standardi transparentnosti implementacije sistema osiguranja kvaliteta i periodičnosti provjere, prepoznati su međunarodnim dokumentima, ali i crnogorskim smjernicama. Činjenica je da u Crnoj Gori još uvijek nije objavljen niti jedan izvještaj interne i eksterne evaluacije, što ukazuje na probleme u implementaciji i ostvarivanju standarda iz sistema osiguranja kvaliteta.

Cilj:

poboljšati implementaciju sistema osiguranja kvaliteta u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na ostvarivanje standarda iz oblasti spoljašnje provjere kvaliteta.

Bolje ostvarivanje standarda iz oblasti smjernica za unutrašnju i spoljašnju provjeru kvaliteta visokog obrazovanja Crne Gore, sa fokusom na periodičnost provjere i izvještavanje o ostvarivanju standarda i rezultata interne i eksterne evaluacije.

Rješenje:

Periodično sprovođiti provjere ostvarivanja standarda, kao i publikovati rezultate tih provjera. Neophodno je adekvatnije urediti postupak samovrjednovanja, kao i publikovati rezultate takve provjere. Takođe, potrebno je sprovesti spoljašnju provjeru kvaliteta visokog obrazovanja na Univerzitetu Crne Gore. Na ovaj način bi se uočili potencijalni nedostaci sprovođenja postupka samovrjednovanja, ali i obezbijedile smjernice za sveukupno unaprjeđenje obrazovnog sistema na univerzitetu.

Javne politike:

(a) Ispunjavanje obaveza koje stipulišu Smjernice za unutrašnju provjeru sistema kvaliteta u Crnoj Gori;

(b) Ispunjavanje obaveza koje stipulišu Smjernice za spoljašnju provjeru sistema kvaliteta u Crnoj Gori (član 12);

(c) Sprovesti spoljašnju provjeru kvaliteta visokog obrazovanja na Univerzitetu Crne Gore.

Bibliografija

1. Crozier, Fiona, Bruno Curvale i Fabrice Henard, „Studija konvergencije kvaliteta“, *Evropska asocijacija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju*, Helsinki, mart 2005.
2. Evropska unija studenata, „Izjava o detaljnom pregledu osiguranja kvaliteta i akreditacije agencija“, Bosna i Hercegovina, april 2004.
3. Evropska unija studenata, „Izjava o dogovorenim standardima, procedurama i smjernicama na evropskom nivou“, Bosna i Hercegovina, april 2004.
4. Evropska univerzitetska asocijacija, „Deklaracija u Grazu“, Septembar 2003.
5. Evropski konzorcijum za akreditaciju „Kodeks dobre prakse“, Ciri, decembar 2004.
6. Evropsko udruženje za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju, „Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u sistemu visokog obrazovanja“, Helsinki, 2005.
7. Fondacija za promovisanje nauke PRONA: „Analiza stanja i preporuke za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore“
8. Konferencija Ministara za visoko obrazovanje, „Ostvarivanje evropskog prostora za visoko obrazovanje“, Berlin, septembar 2003.
9. Savjet za visoko obrazovanje Crne Gore, „Smjernice za spoljašnju provjeru kvaliteta u visokom obrazovanju Crne Gore“.
10. Savjet za visoko obrazovanje Crne Gore, „Smjernice za unutrašnju provjeru kvaliteta u visokom obrazovanju Crne Gore“.
11. Savjet za visoko obrazovanje Crne Gore, „Standardi i forma izvještavanja o samovrednovanju“.
12. Senat Univerziteta Crne Gore, „Odluka o implementaciji sistema obezbjeđenja kvaliteta (QAS) na Univerzitetu Crne Gore“, 243/09, 4. jun 2009.

13. Senat Univerziteta Crne Gore, „Pravilnik o organizaciji i radu sistema za obezbjeđenje i unaprjeđenje kvaliteta na Univerzitetu Crne Gore“, 25. jun 2009.
14. Udruženje evropskih institucija visokog obrazovanja, „Izjava o procedurama Bolonjskog procesa“, Republika Irska, jul 2004.
15. Udruženje evropskih univerziteta, „Položaj politika obezbjeđivanja kvaliteta u kontekstu berlinske konferencije“, Brisel, april 2004.
16. Vlada Crne Gore, „Zakon o visokom obrazovanju“, Sl. list, br. 60/03.
17. Zajednička deklaracija evropskih ministara obrazovanja, „Evropski prostor visokog obrazovanja“, Bolonja, jun 1999.

UNAPRJEĐENJE MOBILNOSTI STUDENATA U CRNOJ GORI

Autori:

Maja Marković, Juventas
Stefan Šljukić, Elsa Crna Gora
Jovana Vujisić, Juventas
Marija Martinović, NVO "Mladi Vama"

Mentor:

Ivana Živaljević, Juventas

Uvod

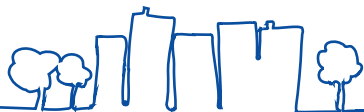
Mobilnost studenata predstavlja mogućnost mladih ljudi da budu dio međunarodnih razmjena u okviru edukacije i struke. Nedostatak ove mogućnosti predstavlja uskraćivanje jednog od osnovnih prava studenata propisanih Bolonjskom deklaracijom. Koncept mobilnosti treba da uključuje studente koji dolaze i one koji odlaze iz zemlje, diplomirane studente, nastavnike, istraživače i administrativno osoblje – komponente koje su potrebne za internacionalizaciju visokog obrazovanja, tj. za povezivanje cjelokupnog sistema obrazovanja sa širim, evropskim i svjetskim tokovima. Mobilnost treba shvatiti kao pozitivan akademski resurs kako za pojedinca, tako i za institucije. Početak XXI vijeka označio je veliki rast mobilnosti učenika i studenata na globalnom nivou. Od 1999. do 2004. godine broj studenata koji su studirali van svojih matičnih univerziteta porastao je za više od 50%.

Mobilnost je već nekoliko godina jedan od najvažnijih elemenata u obrazovnoj politici zemalja uključenih u Bolonjski proces. Broj učesnika u međunarodnim razmjenama je i dalje nizak, iako je u porastu tokom poslednjih godina. Pristup mobilnosti u većini zemalja više zavisi od socijalne, ekonomske i obrazovne politike, nego od individualne sklonosti za studije u inostranstvu. *Centar za monitoring* je sprovodio istraživanje za potrebe *Juventasa* u novembru 2011. godine¹. Istraživanje je pokazalo da 20.39% srednjoškolaca želi da studije provede u nekoj od zemalja u okruženju, a 10.26% u nekoj od zemalja Evropske unije.

U Crnoj Gori ne postoji ni jedna institucija čiji je glavni zadatak mobilnost studenata i istraživača. Postojanje Kancelarije za međunarodnu saradnju na Univerzitetu Crne Gore, Uprave za mlade i sport pri Ministarstvu prosvjete i sporta i TEMPUS kancelarije, kao i učešće koordinatora za međunarodnu saradnju na svim fakultetskim jedinicama Univerziteta, nije dovoljno da bi se zadovoljile osnovne potrebe mladih iz ove oblasti. Zbog nepostojanja integrisanog i sveobuhvatnog sistema informisanja, mladi u Crnoj Gori ne učestvuju u programima razmjene onoliko koliko bi to željeli.

Jedan od najvećih problema predstavlja neinformisanost crnogorskih studenata o mogućnostima za studiranje van matične zemlje. Informisanost o mobilnosti ne podrazumijeva samo dobijanje informacije o mogućnosti odlaska van zemlje, već i pravovremeno informisanje o aktuelnoj stipendiji, upoznavanje sa uslovima i pravilima eventualnog stipendiranja, pružanje pomoći pri popunjavanju prijave ili nekih drugih zahtijevanih administrativnih procedura, itd. Nedovoljno i djelimično informisanje studenata o mogućnostima da studiraju van matične zemlje utiče, ne samo na nizak nivo

¹ Istraživanje je finansirano od strane Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori kroz projekat „Evropske vrijednosti za mlade“, a sprovedeno je među srednjoškolcima iz 32 crnogorske škole. U anketi je korišćen stratifikovani dvoetafni uzorak učenika prvog, drugog i trećeg razreda, za tri različita tipa škole: gimnazija, srednje stručne i srednje zanatske škole.

učešća studenata u međunarodnim programima mobilnosti, nego i na veoma mali broj istraživanja koje se sprovode na temu mobilnosti.

Najaktuelnije istraživanje o mobilnosti studenata iz Crne Gore nalazi se u studiji autora dr Miloša Bešića pod nazivom "Studentska mobilnost u zemljama zapadnog Balkana"². Studija pokazuje da veoma veliki broj mladih iz Crne Gore razmišlja da studira van zemlje (53,4%), ali najveći broj njih smatra, čak 92,8%, da nisu obaviješteni o aktuelnim stipendijama. Ovo govori u prilog činjenici da kod nas ne postoji adekvatan sistem koji bi im omogućio ispunjavanje svih uslova potrebnih za mobilnost.

Jedan dio neupućenosti, odnosno neinformisanosti svakako treba pripisati studentima, ali je neshvatljivo da više od 30% ispitanih (od strane studenata, tj. autora ove studije) ne znaju za postojanje kancelarija koje se bave mobilnošću mladih u Crnoj Gori ili nijesu upoznati sa njihovim aktivnostima i suštinskom svrhom. Nepostojanje institucije koja bi mlade u Crnoj Gori tačno i pravovremeno informisala uslovljava mnoge poteškoće i dovodi u pitanje validnost informacija do kojih studenti dolaze putem drugih izvora, kao i validnost samog procesa prijavljivanja za bilo koju vrstu stipendiranja.

Ova studija ima za cilj da ukaže na značaj problema nedovoljne mobilnosti i posljedice koje taj problem uzrokuje u socio-ekonomskom razvoju našeg društva, ali i da ponudi rješenja kroz postojanje adekvatne institucije koja bi skladištila i prezentovala informacije zainteresovanim studentima na najbolji mogući način.

Studija će se, takođe, bazirati na najbolje moguće rješenje kojim bi se uredilo pitanje mobilnosti studenata Crne Gore, jer u našoj zemlji zasigurno postoji izrazita potreba za što efikasnijim, pravno utemeljenim i pristupačnim sistemom. U okviru ove studije biće analizirani najbolji primjeri i rješenja zemalja iz regiona na temu mobilnosti.

² Studija je rađena zajedno sa Studentskom unijom Srbije, Studentskim parlamentom Univerziteta Crne Gore, Albanskom studentskom vladom i Studentskom unijom Republike Srpske, čime su obuhvaćene četiri zemlje iz regiona. Pomenuta studija je dio projekta finansiranog od strane King Baudouin fondacije, a objavljena je u januaru 2009. godine. Istraživanje je sprovedeno 2008. g. putem tri različite vrste upitnika, gdje je ispitano 2135 studenata iz sve četiri države (Srbija, Crna Gora, Albanija i Republika Srpska).

Analiza trenutnog stanja i zakonski okvir

„Pravilnik o mobilnosti studenata“ u članu 2 govori o stručnoj i administrativnoj podršci mobilnosti, gdje je navedeno da programe mobilnosti na nivou Univerziteta Crne Gore sprovodi i administrira Kancelarija za međunarodnu saradnju zajedno sa prodekanima za nastavu, odnosno međunarodnu saradnju na organizacionim jedinicama.

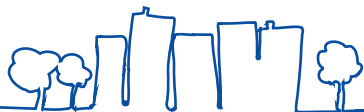
Iako u okviru Univerziteta Crne Gore postoji Kancelarija za međunarodnu saradnju, i na svim fakultetskim jedinicama profesori/asistenti odgovorni za međunarodnu saradnju, a sve u cilju povećanja mobilnosti studenata, mišljenja smo da oni svoju misiju ne ispunjavaju u potpunosti.

Prilikom istraživanja zvaničnog sajta Univerziteta Crne Gore za međunarodnu saradnju nailazili smo na podatke o aktuelnim stipendijama, programima za razmjenu i kontaktima, ali nažalost vrlo šturo, samo sa nekim osnovnim podacima. Ne sporimo značaj ovih postojećih informacija, ali je crnogorskim studentima neophodna konkretna adresa na kojoj mogu naći sveobuhvatnu podršku, što se ne može reći za sajt UCG koji važi za centralni. Takođe, mišljenja smo da je dobar način prezentacije aktuelnih stipendija putem Info dana i prezentovanja stipendija, što i jeste praksa Kancelarije za međunarodnu saradnju, ali nažalost, nedovoljno česta.

Učešće Studentskog parlamenta je, takođe, od značaja za mobilnost ukoliko se pozovemo na član 37 Statuta Studentskog parlamenta Univerziteta Crne Gore, gdje se navodi da imamo člana Izvršnog odbora Studentskog parlamenta koji je nadležan za međunarodnu saradnju i razmjenu studenata, čime stiče funkciju koordinatora za međunarodnu saradnju. Nažalost, mi nismo uspješni ni nakon više pokušaja da saznamo ko je student zadužen za međunarodnu saradnju. Isto tako, aktivnosti Studentskog parlamenta o mobilnosti nisu dovoljno transparentne.

Kada se osvrnemo na Zakon o visokom obrazovanju, odmah primjećujemo da Ministarstvo za prosvjetu i u sport ima zakonski najveću ulogu i odgovornost vezanu za mobilnost. Član 10 propisuje sljedeće obaveze Ministarstva koje treba da:

- podstiče mobilnost studenata i akademskog osoblja u okviru evropskog prostora visokog obrazovanja i na međunarodnom nivou;
- prati međunarodne sporazume i konvencije za akademsko i profesionalno priznavanje kvalifikacija; pruža informacije javnosti o stranim kvalifikacijama i stara se o uključivanju ustanova u proces priznavanja visokoškolskih kvalifikacija u oblasti jedinstvenog evropskog prostora visokog obrazovanja;
- obezbjeđuje uslove za međunarodnu saradnju ustanova.

U gore navedenim odredbama Zakona uočava se da Ministarstvo ima ogroman značaj u promovisanju i podsticanju mobilnosti studenata, ali očigledno je da je njihovo učešće minimalno i ostaje unutar formalnih okvira.

U okviru ministarstva djeluje Uprava za mlade i sport koja u dokumentu pod nazivom „Aktivnosti Uprave za mlade i sport u oblasti omladinske politike 2011/2012“ planira izradu brošure za mobilnost mladih, koja će sadržati pregled mogućnosti za obrazovnu, kulturnu i turističku mobilnost mladih, korisne informacije za putovanja, kao i savjete za bezbjednost tokom putovanja. Ova brušura, kao i sve brošure slične sadržine i namjene su jako korisne za mlade koji žele da studiraju van matične zemlje.

Nevladina organizacija *Juventas* od aprila 2012. godine kreirala je novi sajt **www.mobilisi.me**³ koji predstavlja jedinstvenu bazu podataka koja nudi mladima iz Crne Gore mogućnost da studiraju ili rade u zemljama širom svijeta. Danas postoji veliki broj programa koji nude prilike za mobilnost mladih, a ovaj sajt ima za cilj da omogući mladima iz Crne Gore da na jednom mjestu pronađu sve potrebne informacije o mobilnosti. Pored velikog broja korisnih informacija koje se ažuriraju na dnevnoj bazi, sajt je ujedno i podstrek za mlade da iskoriste pravo da dio studija ili praksu ostvare na visokoškolskoj ustanovi u inostranstvu. Pored informacija o aktuelnim stipendijama i praksama, na sajtu se mogu vidjeti informacije o ljetnjim školama, seminarima, konferencijama, kursovima stranih jezika itd. Takođe, sajt sadrži podatke o iskustvima mladih iz Crne Gore koji su imali priliku da se školuju u inostranstvu i koji su putem ovog sajta odlučili da podijele svoja iskustva sa mladima u Crnoj Gori. Sigurni smo da su iskustva koja mladi dijele sa svojim vršnjacima na sajtu posebno značajna, jer odlazak iz zemlje za mlade koji se odvajaju od porodice i društva i odlaze u novu sredinu često izaziva psihološki strah od odvajanja i nepoznatog.

³ Novi sajt www.mobilisi.me predstavlja dio projekta „Evropske vrijednosti za mlade“, koji *Juventas* realizuje u saradnji sa Centrom za monitoring- *CEMI* iz Podgorice i NVO *Bonum* iz Pljevalja. Projekat je finansijski podržan od strane *Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori*, a sprovodi se od januara 2011. godine u trajanju od 16 mjeseci.

(Ne)informisanost kao problem

Kao što je i navedeno u prethodnom poglavlju, zakonski je regulisana nadležnost institucija koje treba da se bave pospešivanjem mobilnosti mladih u Crnoj Gori. Ali ukoliko bismo se vodili rezultatima objavljenih istraživanja, kao i našim internim, onda se dolazi do zaključka da se sve svodi na pružanje najosnovnijih i šturih informacija, a za svaki sljedeći korak potrebna je samoinicijativa onih koji žele da studiraju van zemlje. Ovim činom povrjeđuju se prava studenata na informisanost o mobilnosti. Najvjerojatnije se zbog toga studenti ponašaju u skladu sa pozicijom u kojoj se nalaze i prosto zapadaju u ćorsokake, jer nemaju adekvatnu i sistemsku potporu za valorizaciju svojih znanja i umijeća kroz dobijanje stipendija. Ono što je izrazit problem jeste činjenica da crnogorski studenti koji žele da putuju na ovaj način za centralnu instituciju imaju Univerzitet Crne Gore i zvaničnu web stranicu za međunarodnu saradnju, a da je po istraživanjima samo njih 28,3% istu i iskoristilo kao izvor za potrebne informacije, dok se njih čak 83.7% služilo informacijama kojima raspolažu studenti koji su već bili dio neke razmjene. Prilikom ovog navođenja ne želimo da umanjimo značaj ličnih iskustava, već da naglasimo koliko su ona važna i koliko ih je važno uključiti u web sadržaj, organizovanje Info dana o nekoj stipendiji, ili čak organizaciju Info dana o iskustvima drugih.

Ipak, ključni problem je činjenica da u našoj zemlji ne postoji konkretna i organizovana institucija koja se bavi mobilnošću studenata. Institucija koja se bavi problemom mobilnosti trebalo bi da pored pružanja informacija o aktuelnim stipendijama bude na raspolaganju studentu prilikom eventualnih nejasnoća u popunjavanju prijave, da im korisne savjete za pisanje efektne biografije i motivacionog pisma, pruži savjete o tome kako dobiti preporuke itd. Mana sadašnjeg sistema ogleda se u neusklađenim informacijama i slaboj koordinaciji koje dovode do zbunjenosti studenata i nepoznavanja potrebne procedure.

Nedovoljan pristup crnogorskih studenata u programima mobilnosti

Crnogorski studenti, pored loše informisanosti, imaju i problem koji se tiče saradnje našeg Univerziteta sa drugima u regionu, Evropi, pa i cijelom svijetu. Postoji veliki broj potpisanih sporazuma i odluka o saradnji, ali oni u najvećem broju slučajeva egzistiraju samo na papiru. Naš Univerzitet bi trebalo da se izbori za potpisivanje onih ugovora i memoranduma o saradnji koji stvarno poboljšavaju položaj naših studenata i štite njihov položaj u potpunosti. U sklopu ovog trebalo bi poraditi na masovnosti i pristupačnosti ovih programa, jer studenti često nailaze na konkurse za stipendije koje se nude za svega par studenata, a tada se javlja problem gubljenja volje kod studenata, jer sami prolaze kroz jako velike i nerijetko striktno procedure, pri čemu nemaju podsticaj i podršku od nadležnih institucija. Postoje i problemi koji se tiču nedovoljne transparentnosti prilikom odabira studenata od strane samih fakulteta ili organizacija. Smatra se da treba uspostaviti jedinstven model klasifikacije studenata po pravilima određenog programa, sa ciljem da odabir studenata bude transparentan i da podstiče masovnost.

Situacija u regionu

Tražeci odgovore na veliki broj pitanja upoznali smo se sa situacijom u regionu. Tako da sada na pozitivnom iskustvu najrazvijenije zemlje regiona, Slovenije, možemo postaviti temelj naše zamisli. Slovenija već par godina posjeduje Nacionalnu agenciju za mobilnost studenata i program Evropske unije. Misija ove agencije je pružanje prilike za sticanje međunarodnog iskustva i obrazovanja mladih kroz programe Evropske unije. Usvojen je podzakonski akt kojim su određene djelatnosti ovih agencija i na taj način regulisan je problem mobilnosti na najefikasniji način. Neki od programa koje sprovodi agencija za mobilnost i programe EU su:

- Program bilateralne mobilnosti;
- Erasmus-mundus;
- I programi za cjeloživotno učenje (*Life long learning*).

Agencija koja se bavi mobilnošću studenata za Sloveniju je CEMPIUS (*Center of Republic of Slovenia for mobility and European education and training programs*). Ona se bavi, kao i hrvatska agencija nekim od gore navedenih programa.

Istraživanja sprovedena u pomenutim zemljama potvrđuju korisnost i opravdanost postojanja ovih institucija.

Slovenija i Hrvatska su na vrijeme uvidjele značaj unaprjeđenja cjelokupnog sistema obrazovanja pa su po uzoru na zemlje EU usvojile ova načela ali ih i primijenila.

Agencije koje smo pomenuli su nezavisne, u službi su svih studenata a ne samo studenata državnog univerziteta i predstavljaju „prozor u svijet“.

Primjeri:

Rumunija

Prema podacima Eurostata, jedna od zemalja koja je u periodu od 1999. do 2004. godine povećala nivo mibilnosti svojih studenata je Rumunija. Procenat rumunskih studenata koji su se tokom 2004. školovali van svoje zemlje bio je 2.4%, što je više od evropskog prosjeka koji iznosi 1.2%.⁴ Reformom obrazovanja sprovedenom nakon pada komunizma stvoreni su temelji za veći stepen usavršavanja studenata van same zemlje. Rumunski univerziteti između ostalog učestvuju u prekograničnim programima razmjene koji podrazumijevaju kratkoročnu mobilnost poput studijskih posjeta. Ove aktivnosti se ostvaruju na osnovu potpisanih bilateralnih ugovora između institucija visokog obrazovanja. Takođe, rumunski univerziteti u saradnji sa inostranim organizuju zajedničke obrazovne programe kao i takozvani *e-learning*. Ovi programi su dostupni kako domaćim, tako i stranim studentima i pružaju priliku za učenje na stranom jeziku. Reforme podrazumijevaju i i dizajniranje zajedničkih diplomskih programa sa nekom inostranom institucijom. Na ovaj način studenti po završetku školovanja dobijaju diplomu svog, ali i partnerskog univerziteta. Na Univerzitetu Crne Gore ovu priliku iskoristio je samo Fakultet ekonomije kroz partnerstvo sa fakultetom iz Nice. Osim mobilnosti studenata, u Rumuniji se vodi računa i o stalnom inostranom usavršavanju predavača i drugih aktera uključenih u obrazovanje mladih. U obrazovnom sistemu od posebne je važnosti da u današnjoj eri globalizacije predavači posjeduju internacionalno iskustvo, iskustvo rada na drugoj instituciji, u drugom okruženju gdje su isprobali nove metode rada ali se i suočili sa novih izazovima. Predavači koji imaju iskustvo rada u inostranstvu svakako će biti podsticaj studentima da se i oni odluče na takav korak, ali i vrijedan izvor informacija iz prve ruke.

U Bugarskoj postoji veliki broj agencija čiji je zadatak pružanje svih neophodnih informacija studentima koji svoje školovanje žele da nastave u inostranstvu. Ove agencije obavještavaju javnost o svim dostupnim stipendijama, konkursima stranih vlada, univerziteta, ali i o programima razmjene studenata. Međutim, ovdje se djelatnost ovih agencija ne završava. Naime, agencija je učeniku/studentu na raspolaganju sve do kraja procesa, uključujući i čitav proces prijavljivanja. Agencija pomaže u pribavljanju potrebnih dokumenata, aplikacionom procesu, procesu dobijanja vize, ali

⁴ "International mobility of Romanian students in Europe: From Statistical Evidence to Policy Measures", Munich Persobal RePEc Archive, January 2007.

pruža i informacije vezane za odabrani fakultet i grad. Student se agenciji može obratiti i prilikom registracije na sami fakultet, prijave predmeta, odabira smještaja. Agencija pruža i usluge rezervacije avionskih karata ali i drugih načina transporta. Većina ovih agencija raspolaže i informacijama o školama jezika u inostranstvu, ali i organizuje iste u Bugarskoj kako bi se mladi ljudi na što bolji način pripremili za školovanje u inostranstvu. Takođe, u agencijama se mogu izvaditi legitimacije uz koje se ostvaruju popusti, kao što su ISIC i EURO 26 kartica. Agencije organizuju i polaganje TOEFL i drugih ispita stranih jezika. Postojanje ovakvih agencija u velikoj mjeri je doprinjelo povećanju stepena mobilnosti mladih u Bugarskoj. Broj bugarskih studenata koji studiraju u inostranstvu se sa 7% iz 1999. godine povećao na 24.5% 2012. godine.⁵ Pritom je važno napomenuti da je većina pomenutih usluga besplatna za studente. Dakle, gotovo sve neophodne informacije i servisi studentima su dostupni na jednom mjestu i to besplatno. U ovim agencijama oni neće dobiti samo osnovne informacije već je zadatak agencije i da odradi dodatne servise u cilju što boljeg iskustva studenta odnosno učenika. Ove agencije se bave i koordinacijom programa Work and Travel koji je i među našom omladinom veoma popularan s obzirom na to da pruža velike mogućnosti za zaradu, putovanje, ali i lijepo druženje.

⁵ Podatak preuzet iz statistike Eurostata (istraživanje rađeno 2012. godine).

Raspoložive opcije

Analitički okvir

Od pristupanja Crne Gore Bolonjskom procesu 2003. godine Ministarstvo prosvjete i sporta treba kontinuirano da ulaže neprekidne napore u svrhu jačanja institucionalnih kapaciteta za mobilnost, što se odnosi i na brojnost i edukaciju osoba u Ministarstvu, resornim agencijama i kancelarijama za međunarodnu saradnju visokoškolskih ustanova.

Crna Gora je, kao zemlja kandidat, u prepristupnom razdoblju dužna osigurati neophodne zakonske temelje i učinkovite administrativne procedure koje podržavaju međunarodnu mobilnost posebno između Crne Gore i zemalja članica Evropske unije kao važan element pripremnih mjera za punopravno pristupanje.

Kao što je već navedeno u Crnoj Gori trenutno je preko 21 000 studenata od kojih je 0,2% bilo na međunarodnoj razmjeni.⁶

Uvažavajući ove relevantne podatke naš cilj je uspostavljanje sistema efikasnih i stručnih institucija koje će podsticati, promovisati i sprovoditi mobilnost studenata iz Crne Gore kroz raspoložive međunarodne programe. Misija ovakve agencije uključuje pružanje prilike što većem broju studenata za inostrano školovanje. Agencija bi trebalo da kontinuirano objavljuje sve raspoložive konkurse za učestvovanje u programima međunarodnih razmjena. Njena djelatnost, takođe, obuhvata informisanje javnosti o aktivnostima u okviru programa, pruža podršku, izvršava odabir prijave, rangira ih i na osnovu jasno uspostavljenih kriterijuma, dodjeljuje novčana sredstva za realizaciju projekata.

Problemi u realizaciji mobilnosti - u ovom dijelu nastojaćemo da ukažemo na najvažnije prepreke u procesu promocije i realizacije mobilnosti studenata. Na prvi pogled ovi problemi se mogu podijeliti na dvije vrste - oni za čije su rješavanje presudna finansijska sredstva i one koji se prevashodno mogu riješiti angažovanijom saradnjom i poboljšanjem organizacijskih kapaciteta.

- Nedostatak novčanih sredstava: ovaj problem nameće se kao glavni u gotovo svim segmentima života, pa se samim tim i najčešće pominje kao izgovor za nemogućnost realizacije postavljenih ciljeva. Kada se radi o mobilnosti studenata važno je pomenuti da se većina studenata koji se nalaze na studiranju u inostranstvu finansiraju kroz evropske programe (Erasmus, Basileus, CEEPUS...) ili kroz dobijanje stipendija samih inostranih univerziteta. U mnogim evropskim zemljama pojedine banke dodjeljuju kredite namijenjene studentima

6 Bešić, Miloš „Student mobility in Western Balcan countries“, 2008.

koji studiraju u inostranstvu sa posebnim aranžmanima vraćanja i kamatama prilagođenim studentskom standardu.

- (Ne)priznavanje diploma: stanje na ovom polju je u velikoj mjeri poboljšano uvođenjem sistema ECTS kredita koji je značajno doprinio usaglašavanju našeg i evropskog obrazovnog sistema, a samim tim i pojednostavio valorizaciju diploma. Ovdje, međutim, treba imati u vidu da ovo mnogo bolje funkcioniše u mobilnostima koje se odvijaju posredstvom Univerziteta, učestvovanjem u već navedenim evropskim programima mobilnosti. U tom slučaju studenti sa matičnim fakultetom potpisuju ugovor o studiranju u inostranstvu, pa se priznavanje rezultata ostvarenih u tom periodu podrazumijeva. S druge strane, određen broj studenata studira u inostranstvu bez posredstva Univerziteta Crne Gore, finansirajući se iz sopstvenih sredstava ili dobijajući stipendiju od inostranog Univerziteta. Česta je pojava da takvim studentima iz brojnih razloga ne bude priznata diploma osnovnih studija ostvarena na inostranom univerzitetu i biva im onemogućeno upisivanje specijalističkih studija na našem univerzitetu. Ovakvi primjeri u velikoj mjeri obeshrabruju mlade ljude da se odluče za studiranje u inostranstvu jer se suočavaju sa nesigurnošću u pogledu valorizacije njihove diplome po povratku u Crnu Goru.

Dodatan problem vezan za ovu tematiku odnosi se na evropske programe razmjene studenata. Kao što je već pomenuto, prilikom odlaska na razmjenu studenti su u obavezi da sa matičnim fakultetom potpišu takozvani „Learning agreement“, u kom se navode predmeti koje će student pohađati tokom razmjene, na fakultetu u inostranstvu. Većina fakulteta insistira na tome da njihovi studenti tokom razmjene izučavaju gotovo identične predmete koje bi pohađali i ovdje, u protivnom položeni ispiti neće biti priznati. Na ovaj način u određenoj mjeri se gubi sam smisao razmjene - različitost i novo iskustvo. Naravno da se podrazumijeva da student treba da izučava predmete od važnosti za svoju oblast studiranja, ali je pogrešno insistirati na identičnim predmetima. Studentima treba pružiti priliku da period razmjene iskoriste na najbolji način, upoznaju se sa novim predmetima koje ne bi imali priliku pohađati na matičnom univerzitetu.

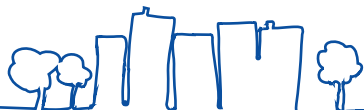
Postojanje ovog problema i njegov udio u niskom nivou mobilnosti crnogorskih studenata posebno dobija na važnosti imajući u vidu da njegovo rješavanje ne iziskuje velika finansijska sredstva. Ključan faktor za otklanjanje ove prepreke je postojanje dobre volje da se ovaj problem prevaziđe, a nakon toga uspostavljanje saradnje sa drugim obrazovnim institucijama i jasno definisanje pravila koja će biti obavezna za sve, kao i uspostavljanje mehanizama za praćenje i evaluaciju ovog procesa.

- Nedostatak nacionalnih programa mobilnosti: mobilnost studenata u Crnoj Gori se uglavnom odvija kroz evropske programe razmjene studenata, stipendije stranih vlada i individualne aranžmane samih studenata. U Crnoj Gori ne postoji poseban program koji bi posticao mobilnost, obezbijedio sredstva za ostvarenje mobilnosti i sam koordinisao proces. Nacionalni program mobilnosti bio bi od velikog značaja s obzirom na to da bi u tom slučaju program bio taj koji sam definiše kriterijume za izbor studenata, trajanje mobilnosti, oblasti obrazovanja kojima će biti dat prioritet. Sasvim je jasno da je Crna Gora ta koja najbolje poznaje svoje potreba, zna kakav profil budućih zaposlenih treba, koja zanimanja su u deficitu, program kojih inostranih institucija je u najvećoj mjeri odgovarajući za naše prilike. Nacionalni program mobilnosti država bi mogla iskoristiti za obrazovanje onih profila koji u našoj državi nijesu zastupljeni. Pitanje finansiranja može biti riješeno kroz partnerstva, subvencije, stipendije. Država svakakao mora ulagati u školovanje svoje omladine, a problem nedostatka sredstava za ovakav problem moguće je riješiti na način što bi država finansirala školovanje studenata u inostranstvu (deficitarna zanimanja) nakon čega bi im bilo garantovano zaposlenje u struci kroz koje bi oni vraćali uloženi novac. Njemačka od svih evropskih zemalja ima najviše sopstvenih programa mobilnosti-16, a slične programe imaju i bivše komunističke zemlje: Mađarska (4), Rumunija (1), Slovenija (2), Slovačka (2), Češka Republika (4)⁷. Podaci istog istraživanje navode da su dva od četiri identifikovana nacionalna programa mobilnosti u Češkoj u školskoj 2003/2004. godini bila zaslužna da 249 studenata studira u inostranstvu.⁸
- Nedostatak dostupnih informacionih servisa - većina studenata kao razlog za neučestvovanje u programima razmjene navodi nedovoljnu informisanost. Studenti koji već imaju iskustva sa ovakvim tipovima mobilnosti ili su u kontaktu sa ljudima koji imaju iskustva, upoznati su sa postojanjem pojedinih programa, sa procedurama prijavljivanja, kao i sa podacima u vezi sa tim koje je potrebno obratiti se i gdje se mogu nabaviti detaljnije informacije. Drugi studenti, međutim nijesu u tolikoj mjeri upoznati sa mogućnostima koje im se nude. Moramo primijetiti da je u ovoj oblasti primjetan napredak koji se prije svega odražava kroz organizovanje info dana posvećenih evropskim programima razmjene od strane Kancelarije za međunarodnu saradnju pri Univerzitetu Crne Gore. Ovakvi događaji su povoljna prilika da se veliki broj studenata upozna sa mogućnostima koje su im na raspolaganju, riješi nedoumica i svakako čuje iskustva studenata koji su već učestvovali u sličnim programima. Međutim, smatramo da ovi događaju treba da budu dostupni mladima iz svih krajeva Crne Gore, a ne samo iz centralnog regiona. Ovi događaji su, kao što je pomenuto, posvećeni prezentaciji i promociji evropskih programa mobilnos-

⁷ Radi se o podacima do kojih se došlo u istraživanju sprovedenom od strane Evropske komisije. Navedeni podaci nijesu precizni s obzirom na to da se radi o brojkama koje su nacionalni partneri naveli kao identifikovane nacionalne programe mobilnosti. Stoga se navedene cifre mogu uzeti kao minimalan broj postojećih programa, ali ne i efektivnih jer treba imati u vidu činjenicu da neki od njih postoje samo na papiru ili su u međuvremenu prestali sa postojanjem.

⁸ Eurodata, Student Mobility in European Higher Education, Kelo,Teicher, Wachter, 2006.

ti, a informacije o stipendijama koje nude vlade mnogih država i dalje nijesu predstavljene na pravi način. Informacija o njima najčešće se može naći samo na sajtu Univerzita Crne Gore ili Vlade Crne Gore. Smatramo da info dani treba da obuhvate i prezentacije ovih stipendija s obzirom na to da su upravo one najslabije promovisane i da se često nudi veći broj stipendija nego što ima prijavljenih kandidata. Takođe, postoji veliki broj jakih evropskih fakulteta koji nude stipendije dostupne crnogorskim studentima. Međutim, studenti mogu naći ovu informaciju samo u slučaju da su zainteresovani za konkretan univerzitet ili slučajno naiđu na informaciju na internetu preko internet pretraživača. Obaveza Kancelarije za međunarodnu saradnju trebalo bi da bude i ukazivanje studentima na univerzitete koji nude stipendije.

Važan organizacijski problem predstavlja i nevođenje redovne i sveobuhvatne evidencije o mobilnosti studenata u Crnoj Gori. Do statističkih podataka u ovoj oblasti najčešće se dolazi kroz istraživanja nevladinih organizacija i evropskih istraživačkih centara. Stepent decentralizovanosti crnogorskih institucija koje se bave mobilnošću i uopšte obrazovanjem, ne omogućava sveobuhvatnu analizu i pouzdane podatke. Naime, državne institucije posjeduju podatke o mobilnosti studenata na osnovu njihovog učestvovanja u programima razmjene koji se realizuju posredstvom Univerziteta (Erasmus, JoinEu - SEE itd.). Studenti koji se u sopstvenom aranžmanu školuju u inostranstvu ne ulaze u evidenciju. Vođenje redovne, precizne i sveobuhvatne statistike važno je da bi se na efektan način mogao sprovesti evaluacioni proces. Da bismo znali da li preduzeti koraci imaju pozitivne rezultate, u kojim oblastima je potrebno unaprijediti mehanizme i šta ne funkcioniše, moramo raspolagati preciznim podacima koji će se odnositi na sve kategorije mobilnih studenata.

Procjena - evaluacija alternativa

Uzimajući u obzir sve mogućnosti koje postoje, podstaknuti iskustvom iz regiona i Evrope i u cilju što boljeg rješavanja problema u nastavku ćemo predstaviti dvije moguće opcije, odnosno rješenja. Prvo rješenje odnosi se na postojeću Kancelariju koja funkcioniše u okviru Univerziteta Crne Gore, a upravo ona je osnov za našu temu i predstavlja njenu glavnu problematiku.

Opcija 1 – Kancelarija za međunarodnu saradnju pri Univerzitetu Crne Gore

U Crnoj Gori postoji decentralizovan i nefunkcionalan sistem informisanja studenata. U okviru ovog sistema svoj posao obavlja Kancelarija za međunarodnu saradnju na Univerzitetu Crne Gore čije se prostorije nalaze u Rektoratu Univerziteta. Kao njene područne jedinice, takođe, postoje kancelarije u okviru svake fakultetske jedinice. Osim sistema informisanja, kancelarije u okviru samih fakulteta nijesu dovoljno efikasne i djeluju suviše nezainteresovano za mobilnost studenata. Razlog tome može biti i nedostatak kadra koji bi se time na adekvatan način bavio, jer u ovim fakultetskim kancelarijama obaveze koje su od velikog značaja stavljene su na teret najčešće asistentima koji imaju veliki broj svojih primarnih obaveza prema studentima. Ono što je problem studenata koji apliciraju za neku stipendiju bilo gdje u svijetu jesu i izuzetno duge i često frustrirajuće procedure. Kancelarije koje trenutno postoje ne trude se dovoljno ni u tom pogledu, iako se mora priznati da je problem koji se tiče dugih procedura globalan. Kako je naš cilj povećanje mobilnosti - bolja informisanost je samo prvi stepen u napretku, ali to ne treba posmatrati kao na krajnju instancu procesa, jer mobilnost podrazumijeva učešće studenata u različitim međunarodnim programima (seminari, kampovi, studijska i naučna putovanja, jednogodišnje i višegodišnje studije).

Opcija 2 – Osnivanje Nacionalne agencije za mobilnost studenata

Opcija za koju se mi zalažemo jeste osnivanje Nacionalne agencije za mobilnost studenata koja neće postojati samo na papiru, već će njeno dejstvo biti dalekosežno. Ranije smo naveli razloge zbog kojih bi trebalo osnovati jednu ovakvu instituciju, navodeći njene prednosti kroz pozitivna iskustva regiona. Ova agencija bila bi vodič i podrška u svim fazama procesa mobilnosti naših studenata i ona bi shodno pravilima i razlozima svog postojanja bila dobra odskočna daska za kraće ili duže studijske boravke u inostranstvu. Smatramo da je ovo idealno rješenje za trenutnu situaciju u kojoj se nalaze crnogorski studenti, kada je u pitanju njihova mobilnost, jer smo uvjereni u značaj i boljitke koje njeno funkcionisanje donosi zemljama u našem regionu, a za to smo imali primjer Republike Hrvatske i Slovenije.

Osnivanje ovakve agencije bi olakšalo cijeli sistem uključivanja naših studenata u procese mobilnosti.

Početni korak svakog studenta u procesu mobilnosti je dobijanje tačne i korisne informacije. Ovakva agencija trebalo bi prije svega da blagovremeno informiše studente o svim mogućnostima za studiranje i usavršavanje u inostranstvu. Pritom ne mislimo samo na programe razmjene poznate većini, kao što su Erasmus, Ceepus i ostali već i

na stipendije stranih vlada, a posebno na stipendije koje pojedini univerziteti daju talentovanim studentima. Kada je riječ o programima razmjene moramo da primijetimo da je postojeća Kancelarija za međunarodnu saradnju u velikoj mjeri doprinijela promociji i većem stepenu iskorišćavanja ovih programa kroz organizovanje info dana i redovnih konsultacija. Međutim, studentima je na raspolaganju veliki broj stipendija koje nude pojedini evropski univerziteti, a o kojima se informacije mogu naći samo na njihovim sajtovima. Studenti nijesu upoznati sa tim koji univerziteti nude stipendije, gdje se mogu informisati o njima, kako se prijaviti, kolike su šanse za dobijanje stipendije. Stoga, smatramo da bi jedan od zadataka novoformirane Agencije trebalo da bude i informisanje o ovim stipendijama, ali i pomoć prilikom aplikacionog procesa.

Agencija bi trebalo da bude na raspolaganju studentu tokom cijelog procesa koji uključuje odabir fakulteta, prikupljanje dokumenata, pomoć pri pisanju biografije i motivacionog pisma, ali i nakon dobijanja stipendije u realizaciji svega onoga što je potrebno za ostvarenje što boljeg iskustva u inostranstvu. Sam proces prijave može biti veoma komplikovan, ili ga bar tako studenti u najvećoj mjeri percipiraju. Upravo ta činjenica je često faktor obeshrabrenja za studente i čini prepreku za prijavu. Prilikom formiranja Agencije se posebno treba voditi računa o tome da ona bude prije svega na raspolaganju studentima, da se stvori atmosfera povjerenja i neposrednosti kako bi se studenti osjećali slobodnim da se u vezi bilo čega obrate zaposlenima.

Osim individualnih konsultacija agencija bi trebalo da organizuje periodične info dane na kojima bi bile predstavljene aktuelne stipendije. Info dani bi bili otvoreni za sve zainteresovane i održavani na mjestu koje je mladim ljudima lako dostupno. Takođe, agencija bi trebalo da organizuje obuke za pisanje biografije i motivacionog pisma. Veliki broj mladih ljudi ne zna kako pravilno da napišu CV i šta zapravo treba istaći u motivacionom pismu. Studentima je neophodno ukazati na to koje stavke treba istaći u svojoj biografiji, kako prilagoditi motivaciono pismo posebnoj stipendiji za koju se konkuriše. Realizacija pomenutih aktivnosti ne iziskuje velika finansijska sredstva, a daje značajne rezultate.

Poseban doprinos Agencija može dati u iskorišćavanju potencijala mladih ljudi nakon školovanja u inostranstvu u svrhu što bolje valorizacije stečenog znanja i iskustva. Stipendija nije samo korisna za njenog direktnog korisnika, tj. studenta, već i za društvo u kojem on živi, njegov matični univerzitet, kolege i saradnike. Student koji se vrati sa školovanja u inostranstvu posjeduje veliki potencijal koji se u ogleda u stečenom znanju, usvojenim novim metodama rada, ostvarenim kontaktima. Fakulteti, univerziteti i studentske organizacije vrlo rijetko iskoriste potencijale studenta koji se vrati sa razmjene. Agencija bi trebalo da organizuje i sastanke sa studentima po povratku iz inostranstva kako bi oni na osnovu svojih znanja mogli pomoći u kreiranju što modernijeg, pristupačnijeg i kvalitetnijeg obrazovnog plana. Studenti se u inostranstvu susrijeću sa novim principima rada, novim pristupom učenju i uopšte novim metodama koje mogu primijetiti i kod nas i doprinijeti poboljšanju obrazovnog sistema. Na studente koji su izvjesno vrijeme proveli u inostranstvu treba gledati kao na veliki

potencijal koji valja iskoristiti u cilju dobrobiti prvenstveno samog studenta, a potom i čitavog društva. Studentima treba dati priliku i stvoriti mehanizme za njihovo aktivnije učestvovanje u kreiranju obrazovnog plana, makar i u okviru svoje fakultetske jedinice. Njihov potencijal se posebno može iskoristiti u radu studentskih organizacija koje su po svojoj prirodi manje formalne i u čiji je rad jednostavnije inkorporirati nove principe i primijeniti inovativne metode.

Iako je ova studija posvećena mobilnosti studenata, kratko ćemo se osvrnuti i na mobilnost predavača i saradnika u nastavi prvenstveno zbog njihovog uticaja na obrazovanje mladih ljudi. Mišljenja smo da su saradnici u nastavi možda i najznačajniji pojedinci u obrazovanju studenata s obzirom na to su studenti na fakultetu najčešće u interakciji upravo sa njima. Ovim ni u kojoj mjeri ne želimo da umanjimo značaj profesora, već samo da istaknemo važnost saradnika u nastavi koja se prije svega bazira na intenzivnoj interakciji i neposrednijem odnosu. Čak 24.5% mladih iz četiri balkanske zemlje (Crna Gora, Srbija, Bosna i Hercegovina, Albanija) izjasnili su se da podršku za studiranje u inostranstvu dobijaju upravo od saradnika u nastavi.⁹

Nacionalna agencija za mobilnost studenata trebalo bi da ima stručni kadar koji će profesionalno i savjesno obavljati svoj posao. Zaposleni bi trebalo da budu na raspolaganju studentima za sva pitanja koja se tiču mobilnosti, procedura za prijavu, odlaska iz zemlje, detalje o fakultetu i gradu u koji student namjerava da ode itd. Ovakva svestrana podrška neophodna je studentu kako bi imao osjećaj sigurnosti pri prijavljivanju za određenu stipendiju, ali i veću sigurnost kad je u pitanju odlazak iz Crne Gore.

Veoma korisna aktivnost koju bi trebalo da obavlja Agencija je kreiranje i stalno ažuriranje baze podataka mladih koji su koristili neku od stipendija, a kako bi se imali statistički podaci koji bi bili relevantna kao ocjena koliko zapravo Agencija dobro radi svoj posao, koliki broj mladih je koristio mogućnost odlaska sa matične institucije i kolika je potreba mladih za odlaskom na studije u inostranstvo. Ova baza podataka bi mogla da ima koristi i za one koji tek žele da se uključe u neki od programa mobilnosti, čime bi se omogućila razmjena iskustava između onoga ko želi da ide i onoga ko je već koristio stipendiju ili bio na određenom fakultetu van Crne Gore.

⁹ Podatak preuzet iz istraživanja Miloša Bešića: "Student mobility in Western Balcan countries".

Zaključci i preporuke

Ova studija je zamišljena da bude podsticaj za raspravu o važnosti mobilnosti sa ciljem da studiranje u inostranstvu postane uobičajena praksa, kao što je to slučaj u zemljama Evropske unije. U studiji smo ukazali na probleme vezane za (ne)mobilnost mladih iz Crne Gore, ali i na konkretne predloge koje je moguće realizovati.

Naša preporuka za unaprjeđenje mobilnosti studenata u Crnoj Gori je osnivanje Nacionalne agencije za mobilnost studenata koja bi omogućila mladima iz Crne Gore da uz pomoć Agencije na lakši, bolji, jednostavniji i efikasniji način ostvare efikasnu interakciju u međunarodnim dešavanjima. Nacionalna agencija bi uveliko podigla kvalitet obrazovanja, ali i značajno povećala nivo informisanosti o studiranju van zemlje i broj mladih koji svoje školovanje žele i mogu da nastave u inostranstvu.

Studija praktične politike:
**UNAPRJEĐENJE KVALITETA STRUČNE PRAKSE U TOKU
STUDIJA NA UNIVERZITETU CRNE GORE**

Autori:

Filip Marković, EESTEC
Mirjana Đundić, NVO Mladi vama
Marko Đurović, EESTEC

Mentor:

Ivana Vujović, Juventas

Uvod

Kao jedan od važnih problema u sistemu obrazovanja visokoškolaca nameće se pitanje kvalitetnog obavljanja studentske prakse (eng. *Internship*), prakse koja bi studenta upoznala, uvela u proces rada i omogućila mu kvalitetniju obuku od one koju omogućuje dosadašnja politika i praksa Univerziteta Crne Gore.

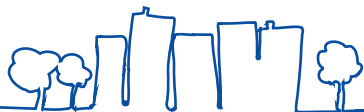
Stručna studentska praksa ili stručna praksa (eng. *internship*) – predstavlja oblik nastavne aktivnosti u toku studija koji podrazumijeva praktičan rad studenta u cilju upotpunjavnja teorijskog, akademskog znanja i uspostavljanja veza sa praktičnim znanjima i iskustvima neophodnim za obavljanje budućeg posla.¹

Obavezna studentska praksa u sklopu nastave na specijalističkim studijama pored stručnog usavršavanja nudi i mogućnost boljeg i bržeg zaposlenja, ne samo u javnim i privatnim institucijama, gde je započet proces praktične obuke, već bi lica imala veću mogućnost zapošljavanja uopšte, kao i bržeg napredovanja u daljem radu. Stručna praksa tokom studija omogućuje brže i bolje obavljanje radnih zadataka i prevazilaženje dosadašnjeg problema aplikacije teorije kroz praktičan rad. Do sada, praktična primjena usvojenog znanja studentima je bila apstraktan pojam, pa je period prilagođavanja na radno okruženje trajao duže nego što je očekivano od poslodavaca. Tokom studentske prakse studenti dobijaju: 1) mogućnost da rade u profesionalnom okruženju povezanim sa njihovom odabranom karijerom; 2) budu svjesni prednosti i nedostataka odabrane karijere; 3) dobiju mogućnost da procijene svoje kapacitete u odabranom polju; 4) zarade ECTS kredite i/ili novac; 5) dobiju vrijedno iskustvo koje im pomaže u budućem zapošljavanju; 6) započnu izradu profesionalne mreže kontakata; 7) na interesantniji način usvajaju nova znanja; 8) dobiju vještine potrebne za traženje posla; 9) razvijaju svoje samoupozdanje.

Sam univerzitet ima dobrobiti od organizovanja studentske prakse: 1) podiže svoju konkurentnost i kvalitet programa koje pruža studentu; 2) omogućuje kvalitetnije povezivanja znanja sa potrebama tržišta rada; 3) povezivanjem univerziteta sa potrebama zajednice, omogućuje sticanje znanja iz oblasti u kojima sam univerzitet ne može ponuditi obuku; 4) omogućuje stalnu vezu univerziteta sa zajednicom, njenim razvojem i potrebama; 5) omogućuje stalnu vezu univerziteta sa privredom i javnim institucijama.

Obavezna studentska praksa ne samo što bi omogućila dobrobit studentima već bi imala dobrobit za same institucije. Benefiti za poslodavce koji regrutuju studente za stručne prakse su višestruki: 1) imaju mogućnost da preko studenata dođu

¹ Publikacija: Novi model za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010, http://www.isis.kg.ac.rs/pdf/SI_models.pdf, uvid izvršen 05.05.2012.

do svježih ideja i načina razmišljanja; 2) mogu da procijene sposobnosti studenta bez dugoročnog obavezivanja; 3) studenti na stučnoj praksi mogu doprinijeti realizaciji konkretnih projektnih zadataka poslodavca.²

Obavezna studentska praksa donosi dobrobiti i ukupnom poslovnom okruženju u Crnoj Gori. U sadašnjoj situaciji, preduzeća koja zaposle visokoškola bez praktičnog iskustva moraju da ulože značajno vrijeme i sredstva kako bi ga obučila. U periodu obuke, pripravnčkog rada, koji u najvećem broju slučajeva nije refundiran od strane države, zaposleni koji stiče prvo radno iskustvo u prvom periodu prima platu, a nije dovoljno produktivan, dok samo preduzeće ulaže sredstva u obuku zaposlenog. Uvođenjem obavezne stručne prakse, tokom studija, troškovi bi se smanjili poslodavcima, jer bi univerziteti u saradnji sa poslodavcima buduću radnu snagu obučavali u toku studija pa bi student kad izađe na tržište rada, odnosno odmah po zaposlenju mogao aktivno doprinositi svom novom radnom okruženju. Prema tome, i benefiti za društvo su takođe višestruki: 1) obezbjeđuje se povećavana dostupnost dobro edukovanih radnika³, 2) obezbjeđuje se radna snaga koja je efikasnija, 3) unaprjeđuje se saradnja univerziteta sa poslodavcima, 4) smanjuje se „odliv mozgova“, 5) unaprjeđuje se konkurentnost crnogorskog društva.

Osim ovog osnovnog cilja, mogu se identifikovati i brojni drugi koji doprinose boljem pozicioniranju stručne prakse kako u okviru nastavnih planova i programa na fakultetima tako i u uspostavljanju boljih veza između privrede i univerziteta:

- unaprjeđenje praktičnih znanja i sposobnosti studenata;
- verifikacija primjenljivosti teorijskih znanja u realnom radnom okruženju;
- poboljšanje mogućnosti za zapošljavanje studenata poslije završenog fakulteta;
- olakšavanje prevazilaženja barijere pri prelasku studenata iz akademskog u realni poslovni ambijent;
- unaprjeđenje studijskih programa na fakultetima kroz aktivnosti koje se sprovode kao povratna reakcija na informacije, primjedbe i sugestije definisane tokom realizacije studentskih praksi;
- obezbjeđivanje boljih veza između univerziteta i privrede i ostvarivanje dublje saradnje u dijelu koji se odnosi na zajednički rad na edukaciji studenata;
- omogućavanje kvalitetnijeg, planskog upravljanja ljudskim resursima u preduzećima kroz kontinualni protok mladih stručnjaka na praksi;
- testiranje sposobnosti i znanja potencijalnih novih stručnjaka, odnosno obezbjeđivanje probnog rada kroz realizaciju studentskih praksi;
- transfer novih znanja i ideja kroz rad mladih stručnjaka u okviru prakse, što posebni značaj ima u malim i srednjim preduzećima;
- unaprjeđenje produktivnosti preduzeća i stvaranje boljeg i dinamičnijeg poslovnog okruženja.

² Web prezentacija Univerziteta Minesota, odjeljak: Internship benefits: <http://www.intech.mnsu.edu/mgmtintern/benefits.htm>, uvid napravljen 05.05.2012.

³ Ibid.

- unaprjeđenje segmenta društveno odgovornog poslovanja preduzeća⁴

Cilj ove studije je da reaguje na postojeću problematiku i da sa datim upozna nadležne institucije, u prvom redu Ministarstvo prosvjete i sporta u Vladi Crne Gore, Upravu za kadrove, Zavod za zapošljavanje Crne Gore i Univerzitet Crne Gore.

Zašto? Ministarstvo prosvjete i sporta i Univerzitet Crne Gore su neophodni jer će nam pomoći da redefinišemo model implementacije stručnih praksi tokom studija u Crnoj Gori i unaprijedimo zakonski okvir, dok su Uprava za kadrove i Zavod za zapošljavanje Crne Gore neizbježne karike u samoj realizaciji projekta.

Kako? Praksa na našem Univerzitetu nije nepoznanica, ona postoji, ali se ne obavlja na zadovoljavajućem i kvalitetnom nivou, jer je do sada bila obično prepuštena volji same fakultetske jedinice i nastavnog kadra. Usvajanje jedinstvenog modela organizovanja studentskih praksi bi učinila da stručne studentske prakse umjesto dispozitivnosti imaju obavezujući karakter, a podigao bi se i kvalitet njihove implemetacije.

Studijom se predlaže da stručna praksa bude dostupna i obavezna za sve studente. Ona treba biti koncipirana kao obavezna u nastavi na poslednjoj godini četvorogodišnjih studija, odnosno tokom specijalističkih studija i da čini 50% specijalističkog rada kod fakulteta koji pružaju četvorogodišnje obrazovanje. Na ovaj način praksa obavezuje i ko je ne obavi ne može da odbrani specijalistički rad. Obavlja se nakon prvog semestra specijalističkih studija, tj. u drugom semestru nakon što student stekne neko bliže iskustvo u okviru specijalizacije koju je odabrao. Obavlja se kroz sistem mentorstva i bazirana je na volonterskom radu (neplaćena stručna studentska praksa). Ovaj prijedlog ne iziskuje dodatne finansijske troškove za Univerzitet niti za poslodavca, a kako je gore opisano, donosi brojne dobrobite za sve uključene strane, pa i za društvo uopšte.

Studija pretpostavlja i da se stručna studentska praksa može zamijeniti i praksom u inostranstvu koja bi se bodovala na isti način na koji se boduju i prakse sprovedene u Crnoj Gori.

Studija razmatra mogućnosti organizovanja plaćenih stručnih studentskih praksi, kao i model stručnih studentskih praksi koje se sprovode tokom ljetnjih mjeseci.

⁴ Publikacija: Novi model za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010, Univerzitet Kragujevac, 2010, http://www.isis.kg.ac.rs/pdf/SI_models.pdf, uvid izvršen 05.05.2012.

Pojam i vrste stručnih studentskih praksi

Stručna studentska praksa ili **stručna praksa** (eng. *internship*) – predstavlja oblik nastavne aktivnosti u toku studija koji podrazumijeva praktičan rad studenta u cilju upotpunjavanja teorijskog, akademskog znanja i uspostavljanja veza sa praktičnim znanjima i iskustvima neophodnim za obavljanje budućeg posla.⁵

Prema obaveznosti, **studentske prakse mogu biti:**⁶

1. Obavezne prakse – fakultet propisuje koliko vremena student mora provesti radeći u struci da bi mogao da diplomira. Ovakav sistem se često javlja u kontinentalnim zemljama Evrope, kao što je Nemačka, gdje fakultet propisuje vrijeme (u opštem slučaju oko 12 nedelja) koje student mora provesti u nekoj firmi ili instituciji i donijeti potvrdu o realizovanoj praksi. Mora se napomenuti da je pronalaženje prakse u ovim slučajevima relativno lako i uobičajeno, jer student ima obavezu i ambiciju da realizuje praksu, a firme i druge organizacije imaju poreske olakšice za primljene studente, dok država kroz zakone obezbjeđuje fleksibilnost u izboru načina realizacije ovog društvenog odnosa. Čest problem kod ovakvih praksi je nedostatak kvalitetne evaluacije.⁷

Obavezne prakse se vrjednuju preko odgovarajućih ECTS poena u sistemima koji funkcionišu po pravilima Bolonjske deklaracije.

2. Neobavezne prakse – fakultet predlaže, podstiče i nagrađuje sticanje praktičnog iskustva za vrijeme studiranja. Univerzitet (fakultet) kroz svoje organe i centre obezbjeđuje realizaciju studentskih praksi i/ili daje savjete sa tim u vezi. Studenti se nagrađuju tako što mogu dobijati bodove u okviru redovnog studiranja (koji im nekada mogu zamijeniti polaganje čitavih predmeta), dobijaju preporuke firmi i fakulteta, poslovne kontakte i obezbjeđuju sebi lakše pronalaženje posla po završetku studija.⁸

5 Publikacija: Novi model za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010, Univerzitet Kragujevac, 2010, http://www.isis.kg.ac.rs/pdf/SI_models.pdf, uvid izvršen 05.05.2012.

6 Marko Savić, Marina Živić, Zoran Gavrilović, *Studenti i praksa, Aktiviranje društvenih potencijala u borbi za modernizaciju i unaprjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja u Srbiji*, Centar za monitoring i evaluaciju, Beograd, 2006.

7 Marko Savić, Marina Živić, Zoran Gavrilović, *Studenti i praksa, Aktiviranje društvenih potencijala u borbi za modernizaciju i unaprjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja u Srbiji*, Centar za monitoring i evaluaciju, Beograd, 2006.

8 Marko Savić, Marina Živić, Zoran Gavrilović, *Studenti i praksa, Aktiviranje društvenih potencijala u borbi za modernizaciju i unaprjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja u Srbiji*, Centar za monitoring i evaluaciju, Beograd, 2006.

Prema plaćanju, studentske prakse mogu biti:

1. **Plaćene stručne prakse.** Plaćene prakse ne moraju nužno biti obezbijeđene preko univerziteta. U Crnoj Gori ih obezbjeđuje nekoliko ogranaka međunarodnih studentskih organizacija, u prvom redu IAESTE. Ove prakse se obično odrađuju tokom ljeta i traju do 4 nedjelje, sa punim radnim vremenom, a nekada mogu trajati i duže, te se obavljati tokom semestara. Prakse najčešće traju do 6 mjeseci, a nekada mogu potrajati i do 12 mjeseci. Iskustva pokazuju da je većina ljetnih stručnih praksi u Americi plaćena, a postoje tvrdnje da je upravo plaćena stručna praksa ta koja donosi više benefita i za poslodavce i za studente. Plaćene stručne prakse takođe mogu biti vrjednovanje preko odgovarajućih ECTS kredita i/ili dodatka diploma.

2. **Neplaćene stručne prakse.** Vrjednovanje ovih studentskih praksi vrši se kroz ostvarivanje bodova, dobijanje preporuka od poslodavca i uspostavljanje mreže poslovnih kontakata.

Po načinu realizacije, stručne prakse mogu biti:

Praksa koja se realizuje isključivo ili pretežno u preduzećima

U ovom slučaju smatra se da, u toku realizacije stručne prakse, student provodi najmanje 80% ukupnog vremena u preduzeću. Dio vremena koje se provodi izvan preduzeća može biti utrošeno za konsultacije sa mentorom prakse na fakultetu i za pripremu završnog izvještaja sa prakse.⁹

Praksa koja se realizuje kombinovano u preduzeću i na fakultetu

U ovom slučaju postoji potreba da student značajniji deo vremena provodi izvan preduzeća koje organizuje praksu, odnosno student približno polovinu vremena provodi u preduzeću, a polovinu na fakultetu. Ovakav oblik prakse je pogodan kod malih i srednjih preduzeća koje ne mogu studentima obezbijediti potreban prostor za samostalni rad (sto, računar, i sl), pa se u tom dijelu koriste resursi fakulteta (računarske učionice, čitaonice, centri). Dio vremena koje se provodi u preduzeću student koristi za aktivno prikupljanje podataka, informacija, sagledavanje stanja i pregled dokumenata, dok na fakultetu vrši njihovu sistematizaciju i obradu.

Ovakavi oblici prakse se primjenjuje i u slučajevima kada je u okviru prakse potrebno izvršiti određena ispitivanja, mjerenja i analize za potrebe preduzeća uz korišćenje opreme koja se nalazi u vlasništvu fakulteta. U toku vremena koje provodi u

⁹ Publikacija: Novi model za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010, Univerzitet Kragujevac, 2010, http://www.isis.kg.ac.rs/pdf/SI_models.pdf, uvid izvršen 05.05.2012.

preduzeću student vrši analizu i izbor mjernih tačaka, prikuplja uzorke ili vrši mjerenja, dok na fakultetu radi na obradi i analizi rezultata i pripremi odgovarajućih izveštaja.¹⁰

Praksa koja se realizuje na fakultetu za potrebe preduzeća

Ovaj oblik prakse se primjenjuje u zavisnosti od potrebe i specifičnosti teme u slučajevima kada postoji potreba za značajnim korišćenjem specifičnih resursa fakulteta za realizaciju programa stručne prakse i ostvarivanje definisanih zadataka.

Tema stručne prakse ne uslovljava prisustvo studenta u preduzeću u značajnijem obimu (više od 20% ukupnog vremena) ali je postavljeni zadatak najdirektnije vezan za poslovanje preduzeća i rad na njemu treba da generiše mjerljive rezultate koji su direktno primjenljivi i korisni za preduzeće. Primjeri ovakvih praksi su vezani za razvoj različitih softverskih aplikacija za potrebe preduzeća, izradu multimedijalnih i web prezentacija, izradu različitih analiza, biznis planova itd. Takođe se ovaj princip organizovanja praksi može primijeniti u slučajevima kada student, u okviru prakse, radi na izradi različitih oblika projekata i izradi tehničke dokumentacije.

Generalno posmatrano, intenzivan razvoj informacionih tehnologija dovodi do promjene u tradicionalnim načinima organizovanja rada i stalnom povećanju udjela rada na daljinu, tako da treba očekivati povećanje interesovanja za ovakav oblik angažovanja studenata u okviru stručnih praksi.¹¹

Praksa koja se realizuje isključivo na fakultetima/univerzitetima (u centrima, institutima i laboratorijama)

Ovo predstavlja varijaciju standardnog oblika prakse jer se univerziteti, fakulteti ili njihove organizacione jedinice pojavljuju kao preduzeća, odnosno oglašavaju slobodna mjesta za praksu u okviru segmenta svog poslovanja koji pripadaju vannastavnoj djelatnosti (administracija, upravljanje, studentski servis, istraživanja, projekti sa privredom i za privredu, promotivne i marketinške aktivnosti, biblioteke, računarski centri i servisi itd). Ovakva forma prakse može biti usmjerena ka studentima samog fakulteta ali i ka studentima drugih fakulteta, odnosno univerziteta.¹²

10 Publikacija: Novi model za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010, Univerzitet Kragujevac, 2010, http://www.isis.kg.ac.rs/pdf/SI_models.pdf, uvid izvršen 05.05.2012.

11 Publikacija: Novi model za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010, Univerzitet Kragujevac, 2010, http://www.isis.kg.ac.rs/pdf/SI_models.pdf, uvid izvršen 05.05.2012.

12 Publikacija: Novi model za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010, Univerzitet Kragujevac, 2010, http://www.isis.kg.ac.rs/pdf/SI_models.pdf, uvid izvršen 05.05.2012.

Prema dužini trajanja prakse se takođe razlikuju, i to od oblasti do oblasti kao i od odsjeka do odsjeka.

Polazeći od iskustava i preporuka univerziteta iz EU, dužina studentske prakse ne bi trebalo da bude manja od mjesec dana (oko 180 časova) s tim što može trajati i duže i preporuka je da se trajanje prakse produžava kako bi se dostigli evropski i svjetski standardi.¹³

Radno vrijeme u okviru studentske stručne prakse ne smije biti duže od 8 sati dnevno (40 sati nedeljno) pri čemu je raspodjela radnih sati (u preduzeću i na fakultetu) određena specifičnostima prakse, postavljenom temom i zadacima i definisanim načinima za njihovu realizaciju.¹⁴

Prema periodu realizacije, studentske prakse se mogu podijeliti na:

Stručne prakse koje se realizuju tokom ljetnjih mjeseci kada je najmanje opterećenje studenata i preduzeća. Ove prakse se najčešće obavljaju u kontinuitetu.

Tokom školske godine kada je period i dinamika realizacije uklopljena u akademski plan i program za dati semester.

Prema mjestu realizacije, prakse se mogu podijeliti na:

Prakse koje se organizuju u zemlji od strane akreditovanih organizacija i sa ustaljenim načinom verifikovanja uloženog vremena i postignuća studenta.

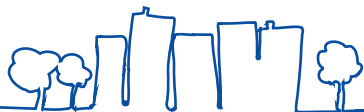
Prakse koje se sprovode van zemlje u kojoj student pohađa studijski program. U ovom slučaju treba utvrditi način verifikovanja i vrjednovanja uloženog vremena i postignuća studenta.

Fakulteti (univerziteti) koriste sledeće modele za organizaciju studentskih praksi:¹⁵

13 Publikacija: Novi model za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010, Univerzitet Kragujevac, 2010, http://www.isis.kg.ac.rs/pdf/SI_models.pdf, uvid izvršen 05.05.2012.

14 Publikacija: Novi model za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010, Univerzitet Kragujevac, 2010, http://www.isis.kg.ac.rs/pdf/SI_models.pdf, uvid izvršen 05.05.2012.

15 Marko Savić, Marina Živić, Zoran Gavrilović, Studenti i praksa, Aktiviranje društvenih potencijala u borbi za modernizaciju i unaprjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja u Srbiji, Centar za monitoring i evaluaciju, Beograd, 2006.

1. Prakse organizovane preko centara za razvoj karijere;
2. Prakse na institutima;
3. Prakse u laboratorijama;
4. Prakse organizovane putem virtuelnih preduzeća, tehnoloških centara i poslovnih inkubatora;
5. Simulacije i studije slučajeva iz prakse.

Pored fakulteta, prakse mogu biti organizovane i/ili inicirane od strane kompanija i drugih (npr. nevladinih) organizacija, kao i preko studentskih organizacija.

Opis problema

Analiza stanja u Crnoj Gori

Uspostavljanje sistema školovanja po principima Bolonjske deklaracije, koji se u Crnoj Gori primjenjuje od 2004. godine dovelo je do omasovljenja studiranja i hiperprodukcije kadrova. Broj studenata u Crnoj Gori je udvostručen u periodu školska godina 2003/2004, školska godina 2008/2009. S obzirom na to da Univerzitet nema kapaciteta da obezbijedi dobre uslove studiranja (rad u prevelikim grupama koji onemogućava kvalitetno ispunjavanje nastavnog programa, obavljanje vježbi i laboratorija) došli smo u situaciju da je kvalitet studiranja opao i da su studenti samim tim lošije obučeni za poslove koje će obavljati.

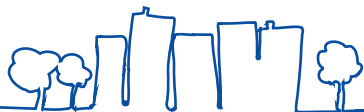
Hiperprodukcija visokoskolskog kadra koja je pospiješila ionako postojeći problem nezaposlenosti mladih, u velikoj mjeri je povezana sa nestručnošću novih diplomaca, kojima je onemogućeno da se nametnu poslodavcu. U Crnoj Gori je gotovo nemoguće dobiti zaposlenje na neodređeno vrijeme, a sve više je zastupljena praksa obavljanja probnog rada. Sama nestručnost svršenih diplomaca je prepreka da se oni kroz probni rad nametnu poslodavcu kao kvalitetno kadrovsko rješenje. Uvođenje stručne prakse u toku studija ublažiće ovaj problem i pomoći diplomcu da spremniji dočeka probni rad. Problem u realizaciji ovog projekta je nepostajanje adekvatno predviđenih mjesta u institucijama na kojima bi student sticao praktična znanja i fer uslova koji bi omogućili svakom zainteresovanom studentu da, već u toku studija, nadograđuje svoje praktično znanje.

Mnogi studenti posle završenog fakulteta nađu se u problemu tražeći posao zbog nemanja radnog iskustva, jer današnji poslodavci u većini slučajeva traže ljude sa radnim iskustvom.

Uvođenje stručne prakse na fakultete je neophodno iz više razloga. Svjetska iskustva u organizovanju prakse pokazala su da ona predstavlja odličan način da se napravi veza između akademskih znanja stečenih na fakultetima i praktičnih znanja stečenim tokom prakse.

Studenti se obično žale da su na fakultetima stekli samo teorijska znanja i da im nije jasno kako su ona u praksi primenjiva - praksa je tu odličan prvi korak za orijentaciju u radnoj sredini.

Prema obimnoj studiji koju je 2006. objavio beogradski Centar za monitoring i evaluaciju pod nazivom: *S t u d e n t i i p r a k s a: Aktiviranje društvenih potencijala*

u borbi za modernizaciju i unaprjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja u Srbiji - "faktori koji utiču na formiranje sistema studentskih praksi u jednoj zemlji, a do kojih se došlo kroz sekundarnu analizu brojnih primera su:

1. Zakonska regulativa;
2. Statuti i odluke visokoobrazovnih ustanova;
3. Kadrovska politika kompanija i drugih organizacija;
4. Politika razvoja inicijative i kreativnosti mladih;
5. Kultura i nivo ekonomskog razvoja¹⁶.

Studija "Unaprjeđenje stručne prakse u toku studija" koja predstavlja rezultat analize studenata na osnovu dostupne dokumentacije i u raspoloživom vremenu, nije detaljno izučavala sve elemente koji utiču na organizovanje stručnih praksi, pa se pretpostavlja da će ova studija biti praćena dodatnim istraživanjima u cilju pronalaženja najboljih rješenja za opisani problem.

Zakonska regulativa

Propisi koji regulišu oblast visokog obrazovanja¹⁷

Zakon o visokom obrazovanju u Crnoj Gori usvojen je u oktobru 2003. godine, u istoj godini kada je Crna Gora zvanično postala potpisnica Bolonjske deklaracije. Izmjene i dopune Zakona o visokom obrazovanju su usvojene u Skupštini Crne Gore 27. jula 2010. Glavne novine koje je novi Zakon o visokom obrazovanju uveo bile su:

- Integrisani univerzitet;
- Trociklični sistem studija;
- Uvođenje ECTS-a;
- Uvođenje dodatka diplome;
- Savjet za visoko obrazovanje;
- Osiguranje kvaliteta (unutrašnje i spoljašnje);

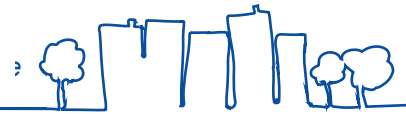
Vrste programa i kvalifikacija visokog obrazovanja¹⁸

U vrijeme izrade i usvajanja novog zakona postojala je samo jedna javna ustanova visokog obrazovanja u Crnoj Gori, Univerzitet Crne Gore. Zakon je pored toga predvidio mogućnost postojanja privatnih ustanova visokog obrazovanja.

¹⁶ Marko Savić, Marina Živić, Zoran Gavrilović, *Studenti i praksa, Aktiviranje društvenih potencijala u borbi za modernizaciju i unaprjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja u Srbiji*, Centar za monitoring i evaluaciju, Beograd, 2006.

¹⁷ Sistem visokog obrazovanja u Crnoj Gori - Tempus Crna Gora, www.tempusmontenegro.ac.me/t.php?id=27&l=mn.

¹⁸ Sistem visokog obrazovanja u Crnoj Gori - Tempus Crna Gora, www.tempusmontenegro.ac.me/t.php?id=27&l=mn.

Univerzitet Crne Gore obuhvata 19 fakulteta i 3 naučno-istraživačka instituta. Ovih 19 fakulteta nudi 79 studijskih programa. Visoko obrazovanje u Crnoj Gori je strukturirano kao trociklični sistem i uključuje:

- Osnovne studije;
- Magistarske studije;
- Doktorske studije.

U 2003/2004 pilot projektom je testirano uvođenje zahtjeva Bolonjskog procesa na nekim studijskim programima. Sledeće godine je prva generacija studenata upisana na studijske programe visokog obrazovanja u skladu sa novim zakonom. Na većini studijskih programa osnovne studije traju 3 godine. Ustanove visokog obrazovanja organizuju magistarske studijske programe u trajanju od jedne ili dvije godine (u zavisnosti od trajanja dodiplomskih studijskih programa i koncepta organizacije postdiplomskih studija). Broj studenata upisan na dodiplomske i postdiplomске studijske programe se udvostručio u 2005/06. Stopa prolaznosti studenata koji studiraju u skladu sa Bolonjskim sistemom se značajno povećala. Ovo je značajno poboljšanje i jedan od najizraženijih pozitivnih rezultata u sprovođenju Bolonjskih principa. U 2006/2007 prvim studentima osnovnih studija koji su studirali u skladu sa Bolonjskim principima su dodijeljene diplome. Od 2004. godine principi ECTS-a, kao sistema sakupljanja i prenosa kredita za dodiplomske, postdiplomске (specijalističke i magistarske) i doktorske studije su obavezne za sve univerzitete i ustanove visokog obrazovanja u Crnoj Gori. Predmeti su ograničeni na jedan rok i svaki predmet se ocjenjuje u skladu sa ECTS poenima. Dodatak diplome zasnovan na zvaničnom evropskom modelu se izdaje onima koji diplomiraju. Od 2006/07 dodatak diplome je obavezan za sve programe koji vode do stepena obrazovanja i besplatan je. Sadržaj dodatka diplome je dvojezičan, na engleskom i crnogorskom jeziku. Ako student studira na nekom od jezika manjina, onda se diploma i dodatak diplome izdaju na jeziku manjina. Studijski programi na osnovnim studijama su organizovani kao trogodišnji – 180 ECTS za većinu studijskih programa. Nakon još jedne dodatne godine, studentima može biti dodijeljena specijalistička diploma u iznosu od 60 ECTS (prva faza postdiplomskih studija), a nakon još jedne godine (takođe 60 ECTS), može biti dodijeljen stepen magistra.

Pristup visokom obrazovanju je zasnovan isključivo na akademskom učinku studenata tokom srednje škole, sa izuzetkom arhitektonskog fakulteta, akademija (akademije likovnih umjetnosti, muzičke akademije, fakulteta za dramu) i sporta. Ne postoji razlika u pogledu postupka prijema za studente koji su stariji nego što je to uobičajeno (18-19 godina). Drugi ciklus akademskih studijskih programa daje direktan pristup trećem ciklusu. U cilju dobijanja pristupa doktorskim studijama, za većinu studijskih programa studenti moraju imati sakupljenih najmanje 300 ECTS kredita i najmanje 360 kredita za medicinske nauke. U okviru doktorskih programa studenti moraju zaraditi najmanje 180 kredita za dobijanje stepena. Doktorski programi uključuju obavezni predmetni rad i individualno istraživanje. Doktorska disertacija je završni dio studijskog programa, osim u umjetnostima, u kojima je to umjetnički program. Dostignuti naučni doprinosi se ocjenjuju prema broju naučnih publikacija.

Studijski programi u Crnoj Gori mogu se podijeliti u dva toka:

- Akademski studijski programi (*akademske studije*);
- Primijenjeni studijski programi (*primijenjene studije*).

Jedino akademski studijski programi mogu voditi do diplome doktorskih studija, dok primijenjeni studijski programi mogu voditi do stepena magistra.

U ovom trenutku na Univerzitetu Crne Gore ima oko 21 000 studenata.

Studentske stručne prakse u zakonskoj regulativi:

Prema zakonu o visokoškolskom obrazovanju Univerzitet ima punu autonomiju u organizovanju svih oblika nastave, uključujući i praksu. **Zakon o visokom obrazovanju u članu 5** navodi da je „ustanova autonomna u obavljanju svoje djelatnosti, u skladu sa ovim zakonom”.¹⁹

Međutim, Ministarstvo prosvjete i sporta je nadležno za propisivanje sadržaja diplome, odnosno potvrđivanje ECTS kataloga, ali i podsticanje mobilnosti i razmjene studenata i nastavnog kadra. Tako **član 10** govori da „Ministarstvo nadležno za prosvjetu i nauku: **stav 3** propisuje sadržaj i oblik diplome i dopune diplome (Supplement) koje izdaju ustanove, **stav 7** podstiče mobilnost studenata i akademskog osoblja u okviru evropskog prostora visokog obrazovanja i na međunarodnom nivou.”²⁰

Član 19 Zakona o visokom obrazovanju propisuje da ustanova (Univerzitet) ima pravo da: 1) inovira visoko obrazovanje u okviru svoje licence; 2) ponudi studijski program bilo kog obrazovnog nivoa za sticanje neophodnih ili odgovarajućih znanja radi ostvarivanja ciljeva visokog obrazovanja; 3) utvrđuje studijske programe koji će se izvoditi i predmete koji će se izučavati; 4) samostalno razvija i primjenjuje studijske planove i programe i istraživačke projekte.²¹ **Član 22** - U obavljanju djelatnosti iz člana 19 ovog zakona ustanova: 1) ostvaruje imovinska prava i raspolaže sredstvima u skladu sa ovim zakonom; 2) uređuje unutrašnju organizaciju, u skladu sa ovim zakonom i statutom; 3) bira i zapošljava akademsko i drugo osoblje; 4) u obrazovne i istraživačke svrhe osniva posebne profitabilne organizacione oblike; 5) zaključuje ugovore sa drugim ustanovama u Republici; 6) zaključuje ugovore sa institucijama na međunarodnom nivou; 7) ima i druga prava potrebna za obavljanje djelatnosti, u skladu sa ovim zakonom i statutom ustanove.²²

¹⁹ Zakon o visokom obrazovanju (Sl. list RCG, br. 60/03);

²⁰ Zakon o visokom obrazovanju (Sl. list RCG, br. 60/03);

²¹ Zakon o visokom obrazovanju (Sl. list RCG, br. 60/03);

²² Zakon o visokom obrazovanju (Sl. list RCG, br. 60/03).

U Statutu Univerziteta Crne Gore je navedeno da je Univerzitet nadležan za organizaciju praktičnih aktivnosti, ali ne i da je obavezan da organizuje iste (napomena: slično kao gore). Potrebno je redefinisati zakonski okvir tako da praksa postane neizostavan dio nastavnih aktivnosti, na određenom stadijumu studija (npr. specijalističke studije ili završna godina akademskih studija).

Ovo je moguće realizovati na dva načina. Prvi način, izmjenom Zakona o visokoškolskom obrazovanju nametnuti obavezu Univerzitetu da organizuje praktične aktivnosti, i drugi, možda lakše izvodljiv način, bi bio izmjena Statuta Univerziteta, gdje bi Univerzitet sam označio praksu kao obaveznu nastavnu aktivnost.

Iako u mnogim zemljama Evropske unije postoje značajne poreske olakšice za preduzeća koja angažuju studente za obavljanje studenjskih praksi, kod nas ovo pitanje nije u dovoljnoj mjeri obrađeno, pa se poslodavcima ne pružaju posebne beneficije za angažovanje studenata tokom školovanja, dok ni sama neplaćena praksa nije u dovoljnoj mjeri zakonom regulisana.

U Strategiji zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2012.-2015. godine Ministarstva rada i socijalnog staranja, navode se podaci iz 2011. godine o stopi nezaposlenih mladih ljudi od 15-24 godine koja je iznosila 37,3%, a učešće visokoškolaca u ukupnoj nezaposlenosti 25,8% od ukupne stope nezaposlenosti od 20,1%.

Takođe se u strategiji navodi i način implementacije strateškog cilja gdje se navodi da je "cilj usmjeren na unaprjeđenje usklađivanja ponude i tražnje i povećanje efikasnosti politika aktivacije sa posebnim naglaskom na integraciju dugoročno nezaposlenih lica i mladih, i to prvenstveno kroz aktivne politike zapošljavanja. Kako bi se definisani cilj ostvario neophodno je dalje nadograđivati postojeće mjere aktivne politike zapošljavanja i povećavati njihovu efikasnost kroz davanje prioriteta programima kojima se obezbjeđuje neposredno zapošljavanje i uspostavljanje odgovarajućeg sistema monitoringa i evaluacije. Posebna pažnja biće posvećena unaprjeđenju mogućnosti zapošljavanja posebno dugoročno nezaposlenih i pomaganju mladima da steknu **prvo praktično radno iskustvo**."²³ U realizaciji ovog dela doprinosiće i implementacija prijedloga uvođenja stručne prakse jer bi pohađanjem prakse studenti (mladi visokoškolci) stekli svoje prvo praktično radno iskustvo koje će pomoći pri lakšem i bržem zapošljavanju. "Sprovodiće se i implementacija programa usmjerenih ka teže zapošljivim kategorijama kroz aktivnosti kao što su: javni radovi, osnivanje klubova za traženje posla kao i druge posebne programe i projekte. Nastaviće se **sa razvojem sistema neposredne komunikacije sa poslodavcem** unaprjeđivanjem informacionog sistema u ZZCG, organizovanjem sajmova zapošljavanja i sl."²⁴ Takođe prijedlog uvođenja stručne prakse doprinosi razvoju sistema neposredne komunikacije

23 Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2012-2015, Ministarstvo rada i socijalnog staranja.

24 Ibid.

sa poslodavcem jer je i za poslodavce ovaj prijedlog prihvatljiv, pošto, pored ostalog, imaju mogućnost dobijanja besplatne radne snage.

U drugom cilju "Povećanje efikasnosti mjera aktivne politike zapošljavanja – sa posebnim naglaskom na integraciju dugoročno nezaposlenih lica, **mladih nezaposlenih** i žena nezaposlenih na tržištu rada"²⁵ rada u tačkama 1, 2 i 3. naveden su načini pružanja pomoći mladima kako bi stekli prvo praktično radno iskustvo kroz finansiranje zarada pripravnika, volonterski rad i praksu gde je kao rezultat navedeno "promjena broja mladih koji su uključeni u programe praktičnog radnog iskustva u odnosu na prethodni a"²⁶ (procena potrebnih sredstava je "2.575.000 eura"²⁷, a prijedlog uvođenja stručne prakse u toku studija ne bi zahtevao nikakva finansijska sredstva, već naprotiv, postoji mogućnost dobijanja sredstava od institucija ili preduzetnika koji budu učesnici realizacije projekta jer postoji mogućnost da će institucije i firme vidjeti korist od radne snage koju dobijaju primanjem studenata pri odrađivanju stručne prakse.

25 Ibid.

26 Ibid.

27 Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2012-2015, Ministarstvo rada i socijalnog staranja.

Trenutni oblici organizovanja stručnih praksi na Univerzitetu Crne Gore

Da je ovaj problem potrebno hitno riješiti govore mnogobrojne studije i primjeri iz okruženja, a i istraživanja mnogobrojnih organizacija i institucija iz zemlje i Regiona. Stručna studentska praksa na našem Univerzitetu postoji, dakle nije nepoznanica, ali nije prisutna na svim fakultetima, a na onim nastavnim jedinicama na kojim postoji, uglavnom se ne pruža obuka koja zadovoljava očekivani minimum kvaliteta. Obuka kroz stručne studentske prakse koja trenutno postoji ne zadovoljava realne potrebe studenta ni poslodavca, nije uvijek prilagođena nastavnom programu i ne nudi se iz svih potrebnih oblasti. Mišljenja smo da je ideja uvođenja obaveznih stručnih praksi tokom studija realna potreba, koju je dijelom uzrokovala a svakako akcentovala značajna promjena u sistemu visokoškolskog obrazovanja uvođenjem principa Bolonjske deklaracije u osnove organizovanja nastave na Univerzitetu Crna Gora. Potrebu za organizovanje stručnih studentskih praksi su nametnule i promjene u sistemu zapošljavanja, koje se prvenstveno ogledaju u ograničenoj podršci države organizovanju i plaćanju pripravničke obuke, kao i povećane važnosti preporuka u procesu zapošljavanja. Može se istaći i da zemlja koja svoju politiku kreira prema standardima Evropske unije, treba sagledati kako je oblast pružanja i organizovanja stručnih praksi uređena u zemljama EU i ostalim razvijenim zemaljama.

Promjene u našoj zemlji su evidentne na polju tržišta rada, sve veći broj poslodavaca traži već osposobljene mlade ljude za rad. Poslodavac nema vremena, a ni sredstava da se bavi obukom kadra koji zaposli, on traži upoznatog i orijentisanog radnika. Takođe, mlađi čovjek koji iza sebe nema konkretno radno iskustvo i nema praktično poznavanje materije, ima sve manje šanse da uspješno aplicira za posao, odnosno da se zaposli.

Praksa na fakultetima Univerziteta Crne Gore se svakako mora prilagoditi samoj prirodi fakulteta (smjera u okviru studijskog programa) kako ne bi dolazili u kontraproduktivnu situaciju, da praksa na fakultetima postoji samo zarad njenog postojanja, a ne same njene suštine.

U momentu pisanja ove studije, na fakultetima Univerziteta Crna Gora se primjenjuju sljedeći sistemi prakse:

1. Praksa kao zaseban predmet koji nosi određeni broj ECTS kredita;
2. Praksa koja je vezana za neki od predmeta gdje poeni prikupljeni na praktičnom radu učestvuju u formiranju ocjenu;
3. Praksa koja je vezana za neki od predmeta i eliminatornog je karaktera;
4. Praksa u vidu vježbi i simulacija na fakultetima društvenih i humanističkih nauka;
5. Praksa u obliku laboratorijskih vježbi, na fakultetima na kojima se izučavaju prirodne i tehničke nauke.

Ilustracije radi u narednom tekstu prikazaćemo neke od sistema praksi i načina njihovog bodovanja. Do predstavljenih podataka smo došli na osnovu razgovora sa studentima i pretragama sajtova fakulteta.

Biotehnički fakultet

Na Biotehničkom fakultetu smjer Biljna proizvodnja, praksa se odvija kao predmet Stručna praksa na drugoj godini (IV semestar) koji nosi 2 ECTS kredita. Na istom fakultetu i smjeru praksa je definisana kao *laboratorija* vezana za neke od predmeta i poeni prikupljeni u toku prakse i ulaze u sastav konačne ocjene, noseći od 1 do 2 ECTS kredita po predmetu.²⁸

Na datom fakultetu u okviru specijalističkih studija, ali samo na smjeru Voćarstvo i vinogradarstvo imamo predmet *Praktična obuka* koji je zastupljen u oba semestra.

Podaci koje smo dobili u razgovoru sa studentima ovog fakulteta govore da su studenti nezadovoljni sadašnjim konceptom praktične nastave, jer je, obzirom na prirodu samog Fakulteta, stručna praksa veoma malo zastupljena, a posebno se njen nedostatak osjeća na osnovnim studijama, gdje se stiču bazična znanja. Studenti zamjeraju i na činjenici da se stručna praksa više obavlja u vidu vježbi koje traju dva školska časa u trajanju od 45 min, što smatraju veoma malim fondom, a i nerijetko su u prilici da praksu obavljaju kroz takozvane posjete poljoprivrednim gazdinstvima, pa se stručna praksa tako svodi na posmatranje. Na svim smjerovima Biljne proizvodnje na specijalističkim studijama prakse izostaje.

Medicinski fakultet

Medicinski fakultet je jedan od pozitivnih primjera načina organizovanja praktične nastave u toku studiranja. Na Medicinskom fakultetu pored teorijskih znanja studenti stiču i praktična znanja, a praksa na ovom fakultetu je obavezna.

Primjera radi na prvoj i drugoj godini u oba semestra postoji predmet Osnovi kliničke prakse koji se boduju ECTS kreditima, na prvoj godini dati predmet postoji u drugom semestru i nosi 2 ECTS kredita, dok na drugoj godini je predmet u oba semestar i nosi po 1 ECTS kredit za svaki semestar.

²⁸ Plan i organizacija nastave za školsku 2011/2012, Biotehnički fakultet, odsjek Biljna proizvodnja: <http://www.ucg.ac.me/download/organizacija%20nastave/2011-12/biotehnicki/organizacija%20nastave%202011-12.pdf>

Takođe, praksa je koncipirana u vidu pokaznih vježbi i/ili je neizostavan dio nekog predmeta pri čemu je i eliminatornog karaktera.

Na ovom fakultetu praksa se obavlja i u drugom semestru 6 godine, tako da student ima čitav jedan semestar stručne prakse. Na ovom fakultetu praksa je prilagođena samoj prirodi fakulteta.

Mašinski fakultet

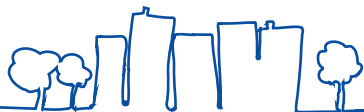
Mašinski fakultet ima organizovanu praksu na sljedeći način: u okviru specijalističkih studija, i to na gotovo svim smjerovima, kao Stručna laboratorijska praksa, u oba semestra i nosi određeni broj ECTS kredita. Primjera radi, na smjeru Primijenjena mehanika i konstrukcije u prvom semestru Stručna laboratorijska praksa nosi 4,5 ECTS kredita, u drugom 2,25 ECTS kredita, a na smjeru Mehanizacija, prvi semestar 0,75 ECTS kredita, drugi semestar 2,25 ECTS kredita. Ipak, na ovom fakultetu nedostaje stručna praksa u industriji, gdje će se raditi u uslovima koji nisu predefinisani i potpuno kontrolisani, kako bi student mogao steći iskustvo koje ga priprema na izazove pravih ranih zadataka.

Ekonomski fakultet

Na Ekonomskom fakultetu, za sada, samo u okviru smjera Preduzetništvo postoji mogućnost da studenti borave na praksi. Praksa traje 5 radnih dana, 8h dnevno i obavlja se u prestižnim preduzećima. Studenti veoma pozitivno ocjenjuju praksu i smatraju da ih treba uvesti i na drugim smjerovima, jer je to veliko i značajno iskustvo koje u mnogome pomaže, ohrabruje, i prilagođava studenta za tržište rada.

Pravni fakultet

Na ovom fakultetu praktična nastava gotovo da ne postoji. Na osnovnim studijama nije prisutna, a na specijalističkim studijama praksa se obavlja određen broj dana u nekoj instituciji, student je dužan da piše izvještaj koji po završetku brani pred profesorom. Na svim smjerovima, praksa (klinika) je obavezna ali od zalaganja i revnosti profesora zavisi da li će se obaviti posjeta nekoj od institucija. Posjete institucijama su kratke, ne tako česte, a dešava se i da se obavlja tako što predstavnik institucije dolazi na fakultet da studentima "prepriča praksu" što predstavlja paradoks. Ovako organizo-

vana praksa ne pruža studentu šansu da se na pravi način upozna sa praktičnim dijelom materije, odnosno, student nema mogućnost da sam ili uz mentorstvo radi. Tako možemo zaključiti da prakse na ovom fakultetu gotovo da nema i da se svodi na teorijski dio.

Praksa na nastavničkim fakultetima

Na fakultetima na kojima se obučava budući nastavni kadar, studenti imaju mogućnost da se upoznaju sa radnim zadacima koji ih očekuju kroz posmatranje nastavnog procesa, ali i sprovođenje dijela nastavnog procesa. Nedostatak u ovom načinu organizovanja prakse se ogleda u nedostatku mogućnosti obavljanja stručne studentske prakse u institucijama u kojima se izučava data nauka ili ista praktično primjenjuje.

Oblici prakse koje može organizovati Univerzitet:

Kako je u uvodu istaknuto, stručna studentska praksa se može obavljati na više načina i imati više oblika. Fakulteti (univerziteti) koriste sledeće modele za organizaciju studentskih praksi: ²⁹

1. Prakse organizovane preko Centara za razvoj karijere/ Uprave za kadrove/ Zavoda za zapošljavanje;
2. Prakse na institutima;
3. Prakse u laboratorijama;
4. Prakse organizovane putem virtuelnih preduzeća, tehnoloških centara i poslovnih inkubatora;
5. Simulacije i studije slučajeva iz prakse.

Pored fakulteta, prakse mogu biti organizovane i/ili inicirane od strane kompanija i drugih (npr. nevladinih) organizacija, kao i preko studentskih organizacija.

Praksa, dakle, ne mora da znači samo njeno obavljanje u preduzećima ili institucijama. Postoje i alternativni oblici prakse (praktične nastave) koji bi pomogli u slučajevima kada nije neophodno imati iskustvo u nekoj firmi, odnosno u onim slučajevima kada to priroda samog fakulteta dozvoljava.

Postoje simulacije realnih praktičnih situacija. Primjera radi, student Pravnog fakulteta ne bi morao da ide u sudnicu i uči se osnovama parnice i parničnog postupka, kada tu sudnicu može prenijeti u amfiteatar (u učionicu) što je jako izvodljivo, a zatim i korisno. Ista bi imala interaktivana karakter a sami učesnici bi bili studenti vođeni budnim okom predavača.

Interesantan primjer stručne prakse je uključivanje studenata u izradu stručnih i naučnih radova, kao i u rad u laboratorijama na naučno-istraživačkim projektima. Ovaj pristup se primjenjuje na prestižnim univerzitetima i pospješuje sticanje znanja i mogućnosti studenta da započne i ostvari zapaženu akademsku karijeru.

²⁹ Marko Savić, Marina Živić, Zoran Gavrilović, *Studenti i praksa, Aktiviranje društvenih potencijala u borbi za modernizaciju i unaprjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja u Srbiji*, Centar za monitoring i evaluaciju, Beograd, 2006.

Razmjena studenata, kao način organizovanja studentkse prakse:

U Crnoj Gori trenutno postoji nekoliko organizacija koje se bave mobilnošću studenata i obezbjeđivanjem studentskih praksi. Po učincima se ističe organizacija IAESTE Crna Gora.

IAESTE je međunarodna neprofitna organizacija (International Association for the Exchange of Students for Technical Experience Association sans but lucratif) koja omogućava visoko kvalitetno stručno usavršavanje studenata u inostranstvu i širenje međunarodne saradnje i prijateljstva. Osnovana 1948. g. IAESTE je asocijacija koja danas okuplja više od 90 zemalja članica, uživajući podršku OUN-a i njenih agencija, UNESCO, UNIDO i dr. Osnovni princip razmjene posredstvom IAESTE-a je reciprocitet. Nacionalni komitet IAESTE-a u svojoj zemlji obezbjeđuje obuku studenata u domaćim kompanijama, a honorar koji student dobija kao nadoknadu za svoj rad mora pokriti troškove smještaja i boravka. Posredstvom IAESTE stručno usavršavanje godišnje obavi više od 3000 studenata širom svijeta.

Od 2004. do 2010. godine putem IAESTE-a razmijenjena su ukupno 204 studenata - poslato 107 studenata (1343 nedjelje boravka u inostranstvu) i primljeno 97 studenata. Primjera radi, tokom 2008. godine, 32 studenata je dobilo priliku za stručno usavršavanje posredstvom IAESTE Crna Gora putujući na period od dva mjeseca u sljedeće zemlje: Austrija, Belgija, Brazil, Češka, Danska, Makedonija, Finska, Njemačka, Mađarska, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunija, Rusija, SAD, Španija, Švedska, Tadžikistan, Tunis, Velika Britanija, Vijetnam. Ukupna dužina ponuda za stručno usavršavanje za crnogorske studente: 492 nedjelje.

Stručna praksa koju organizuje IAESTE se nudi za studente koji su završili minimum dvije godine studija, obavlja se na institutima, laboratorijama, univerzitetima i privredi. Troškovi života studentima su pokriveni kroz plaćanje mjesečne nadoknade za rad od strane poslodavaca. Ovaj vid stručne studentske ima mnogobrojne prednosti u odnosu na stručne studentske prakse koje se obavljaju u zemlji i s toga je veoma popularan u mnogim zemljama sa konkurentnim visokoškolskim obrazovanjem. Prakse se uglavnom obavljaju tokom ljetnjih mjeseci.

IAESTE Crna Gora funkcioniše kao nevladina organizacija koja se suočava sa brojnim izazovima u ostvarivanju finansijske održivosti i institucionalne podrške.

Treba i ovdje istaći da u Crnoj Gori nije razvijen adekvatan sistem vrjednovanja studentskih praksi kroz dodjeljivanje ECTS bodova (što je inače praksa u većini zemalja članica).³⁰

³⁰ Aleksandar Dajković, Međunarodna mobilnost studenata, Crna Gora u XXI vijeku u eri kompetitivnosti, Nauka i tehnologija, CANU, Podgorica, 2010. Međunarodne organizacije i mobilnost mladih istraživača i studenata.

Dosadašnji pokušaji rješavanja problema

U prilog našim stavovima ide analiza OECD i rezultati njihovog projekta “Indeks investicionih reformi 2010.”, objavljenog u martu 2010. godine³¹. U zaključcima o Crnoj Gori navodi se da će ključni izazov za ekonomiju biti da se poveća ulaganje u kvalitet obrazovanja, a posebnu pažnju treba posvetiti politici zapošljavanja. Potrebno je ispitati razvoj mehanizma kao što je stažiranje (praksa), koji bi pomogao da se izgradi veza između institucija visokog obrazovanja i tržišta rada.

Ovaj problem je prepoznao i Zavod za zapošljavanje Crne Gore koji je u maju 2010. godine (dakle 2 mjeseca kasnije) organizovao projekat “Priprema studenata za tržište rada”³². Projekat je prvenstveno namijenjen mladima koji su bez radnog iskustva, a u procesu su formalnog obrazovanja. Predviđeno je da projekat uključi 100 studenata, diplomaca, u Podgorici, Bijelom Polju, Baru i Nikšiću.

Takođe, krajem 2011. godine, 09. i 10. decembra, Uprava za kadrove u saradnji sa Career Team-om realizovala je Sajam praksi u okviru kojeg je studentima završnih godina studija, sa državnih i privatnih fakulteta Crne Gore, omogućeno obavljanje prakse u državnim organima i privatnim kompanijama. Studenti će praksu obavljati u trajanju od tri mjeseca, počev od 01. februara 2012. godine. Kako su naveli, cilj im je bio da na Sajam dođu mladi ljudi različitih obrazovnih profila i interesovanja kako bi dobili priliku da obave praksu i upoznaju način rada i funkcionisanja državnih organa ili privatnih kompanija i unaprijede svoja znanja i vještine. Projektom Sajam prakse Uprava za kadrove je obezbijedila 234 mjesta za obavljanje prakse studentima raznih profila.³³

Ovaj projekat predstavlja odgovor Vlade na sve učestalije izraze nezadovoljstva studenata povodom ovog pitanja. Kao što je poznato, na studentskim protestima organizovanim u 2011. godini, jedan od zahtjeva Studentskog parlamenta bio je i unaprjeđenje prakse. Takođe, Senat Univerziteta Crne Gore deklarativno je podržao ovaj zahtjev.

Kao što se može primijetiti, prisutan je trend rasta, što se tiče broja studenata kojima je omogućeno obavljanje stručne prakse, što samo potvrđuje da trenutna situacija ne zadovoljava potrebe svih studenata u ovom trenutku.

31 Sapoštenje Ministarstva ekonomije u Vladi Crne Gore, <http://www.mek.gov.me/vijesti/95783/Saopstenje-Prezentaciji-projekta-Indeks-investicionih-reformi-2010-koji-je-sproveo-OECD.html>.

32 Priprema studenata za tržište rada, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, <http://www.zzzcg.org/shared/tekstovi/Priprema%20studenata%20za%20trziste%20rada.pdf>.

33 Spisak učesnika i otvorenih mjesta za odrađivanje prakse, Sajam praksi 2011, http://www.ucg.ac.me/userfiles/Spisak%20ucesnika_finalno.pdf.

Iskustva iz regiona

Da zahtjevi crnogorskih studenata nisu neutemeljeni svjedoče i mnogobrojna iskustva iz regiona gdje se poslednjih godina radi na rješavanju ovog problema. Osvrnućemo se na neke od načina organizovanja prakse.

Organizovanje prakse u drugim zemljama je realizovano na različite načine. Ono što se može primijetiti jeste, da što idemo zapadnije od Crne Gore, stručna praksa je duža, a načini da se ona obavi raznovrsniji.

Na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu praksa je obavezna i traje 21 radni dan, i ne mora biti realizovana iz jednog dela. U Ljubljani praksa traje četiri nedelje, u Njemačkoj 12 nedelja, a na nekim fakultetima u Belgiji ona traje i čitavih godinu dana.

U Bosni i Hercegovini realizuje se projekat koji je Unija studenata Republike Srpske pokrenula sa Ministarstvom prosvjete i kulture Republike Srpske, te Privrednom komorom Republike Srpske. Ono što je u ovom slučaju najinteresantnije je to da je kod njih upravo Privredna komora na sebe preuzela obavezu da u svojim filijalama po Republici Srpskoj provjeri koja preduzeća mogu da prime određen broj studenata.

U razvijenim zemljama studenti, pored klasičnih praksi u firmama i naučnim institucijama, imaju mogućnost i da obavljaju praksu u poslovnim inkubatorima i virtualnim preduzećima, gde se simuliraju čitavi procesi proizvodnje, prodaje i plaćanja preko banaka.

Hrvatska

U Hrvatskoj, koja je praktično na kraju puta evropskih integracija, najviše se i odmaklo po ovom pitanju. Stručna studentska praksa traje minimum 21 dan, a student sam nalazi preduzeće u kom će raditi. Hrvatska preduzeća pokazuju veliko interesovanje za prijem studenata na praktičnu obuku, dok za najbolje prakse obezbjeđuju studentske organizacije. Takođe, studentska praksa u ovom trajanju ne mora da se završi u kompaktnom intervalu, već je dovoljno sakupiti 21 dan prakse u toku godine. Praksu je moguće obaviti bilo kad u toku kalendarske, a ne samo školske godine.

Srbija

U Srbiji postoji više modela po kojima se organizuje stručna praksa, te je ona u različitim oblicima obavezna na najvećem broju diplomskih akademskih studija. Publikacija „Novi model za organizovanje i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primijenjivost u različitim oblastima”, publikovao je 2010. godine Univerzitet Kragujevac, u okviru TEMPUS JP 510985-2010 projekta i u njoj se nalaze smjernice za organizovanje stručne prakse na završnoj godini dodiplomskih studija³⁴. U aneksu 1 prenosimo integralno ključne preporuke iz ove publikacije, kroz definisanje uloga ključnih aktera.

Ovaj model podrazumijeva da se praksu sprovodi student diplomskih akademskih studija koji je na završnoj godini studija, odsušao je sve ili je položio najveći broj planiranih ispita. Na taj način studentska stručna praksa predstavlja jednu od završnih aktivnosti tokom studija i može se kombinovati sa izradom diplomskog rada.

Ključni akteri čije uloge definiše Publikacija su:

1. Univerzitet i centri za razvoj karijere;
2. Fakulteti;
3. Mentori prakse;
4. Preduzeća koja organizuju studentske prakse;
5. Supervizori prakse u preduzeću.

Primjer uspješne saradnje sa preduzećima:

Pozitivan primjer, da određeni privatnici sami prepoznaju koristi od implementacije prakse, su svakako kompanije iz Srbije. Delta M i revizorska kuća KPMG već nekoliko godina organizuju praksu za studente različitih fakulteta. Iskustva iz kompanije DELTA M su krajnje pozitivna: „Mi svake godine primamo od 100 do 150 studenata na praksu koja traje oko tri meseca. Preko pedeset odsto studenata koji kod nas obavljaju praksu dobijaju i stalni posao. Imamo saradnju sa fakultetima, studentskim organizacijama AIESEC-om ili IAESTA-e... Takođe i KPMG organizuje praksu za studente preko cijele godine. „Verujemo da naša kompanija ima mnogo toga da ponudi studentima. Između ostalog: vrhunsku tehnologiju, konkurentnu kompenzaciju, razvoju svakog studenta i kontinuirano usavršavanje. Pružamo studentima mogućnost da uče od našihiskusnih kolega tokom njihove saradnje sa našim klijentima, od kojih su većina velike lokalne i međunaodne kompanije“, kaže Vladimir Radić iz KPMG, a prenosi B92.³⁵

34 Publikacija: Novi model za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010, Univerzitet Kragujevac, 2010, http://www.isis.kg.ac.rs/pdf/SI_models.pdf, uvid izvršen 05.05.2012.

35 Studentska praksa: Brže do posla, B92 Portal, <http://www.b92.net/mobilni/biz/284662>.

Raspoložive opcije praktične politike

Svrha unaprjeđenja stručne prakse je bolja priprema za tržište rada i veća mogućnost zaposlenja. Stručna praksa kao takva odavno je prepoznata na Zapadu. Ona postoji odavno i kod nas, međutim problematična je njena realizacija. Naime ustaljen je slučaj da se stručna praksa obavlja samo da bi se ispunila procedura, tj trenutno je situacija takva da je forma bitnija od sustine (i tamo gdje je ona obavezna, obavlja se površno i neorganizovano - primjer srednje stručne škole u Crnoj Gori).

Trenutno stanje je takvo da se stručna praksa obavlja samo na pojedinim fakultetima kao što su: Medicinski, Biotehnički, Filozofski, Prirodno-matematički i drugi, kod kojih je stručna praksa uglavnom realizovana u sklopu određenih predmeta ili je definisana kao poseban predmet sa određenim brojem ECTS kredita. Međutim, istraživanje koje smo sproveli pokazuje da su studenti nezadovoljni kvalitetom postojećih rješenja i da smatraju da se prakse ne organizuju na adekvatan način. Studenti iznose mišljenje da stečeno znanje nije primenljivo i nije prepoznato od strane tržišta rada, što implicira da su reforme neophodne. Potrebno je da student u sklopu prakse kvalitetno provede određeno vrijeme na radnom mjestu koje će pokrивati u budućnosti.

Opcija 1 – Stvaranje povoljnih uslova za obavljanje neobavezne plaćene i/ili neplaćene stručne prakse

Isključivo stvaranje povoljnih uslova za obavljanje neobavezne plaćene i/ili neplaćene stručne prakse podrazumijeva aktivniju ulogu Univerziteta Crne Gore, Zaveda za zapošljavanje, Uprave za kadrove i/ili odgovarajućeg centra za razvoj karijere u nalaženju preduzeća u kojima je moguće sprovesti praksu, kao i u informisanju i regrutovanju studenata da odabreu odgovarajuću stručnu studentsku praksu.

Svakako, potrebno je *standardizovati* ovu stručnu studentsku praksu, te garantovati kvalitet i dobrobit za studente pri obavljanju iste. Potrebno je, i u ovom vidu organizovanja praksi, uvesti sistem supervizije, mentorstva, praćenja i procjene kvaliteta praksi. Potrebno je odrediti dužinu trajanja prakse i minimum, kao i maksimum radnih sati koje student provodi na njima.

Potrebno je motivisati poslodavce da pruže što adekvatniju obuku pružajući im sistem podrške i beneficija.

Neobavezna stručna praksa u određenom obliku već postoji u Crnoj Gori. Njom nisu obuhvaćeni svi studenti, i sama praksa nije dovoljno popularizovana među njima.

Osnovni problem u realizaciji ovog modela je neekvivalentnost sistema sa Bolonjskim sistemom, odnosno činjenica da kod neobavezne prakse nije definisan metod evaluacije učinaka, niti metod bodovanja same prakse, pa na kraju prakse, student može dobiti samo preporuku od strane poslodavca.

Dosadašnje preporuke koje je student dobijao po završetku prakse nijesu adekvatno vrjednovane pri zapošljenju, upravo iz razloga odsustva standardizacije i metode praćenja realizacije prakse. Dodatno, studenti nijesu podstaknuti na pravi način od strane fakulteta, a samim tim ni motivisani da kvalitetno odrade stručnu praksu.

Neobaveznu studentsku praksu treba ostaviti kao mogućnost za sticanje dodatnih znanja i vještina tokom ljetnjih mjeseci, ali naći način njenog praćenja, evaluacije i vrjednovanja kroz dodatak diplomi i/ili omogućavanje olakšica preduzećima koja se odluče na angažovanje studenata tokom ljetnjih mjeseci, te tako pospiješiti mogućnost praćenje studentske prakse.

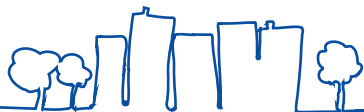
Standardizacija neobavezne studentske prakse pospješuje i međunarodnu razmjenu studenata na stručnim studentskim praksama, kroz povećanje ponude kvalitetnih studentskih praksi za strane studente, pa recipročno tome i povećanje broja crnogorskih studenata koji mogu obavljati prakse u inostranstvu.

Opcija 2 – Organizovanje obavezne neplaćene stručne prakse tokom ljetnjih mjeseci koja se vrjednuje ECTS bodovima

Organizovanje obavezne neplaćene stručne prakse tokom ljetnjih mjeseci koja se vrjednuje ECTS bodovima osnovnim akademskim i diplomskim studijama obavlja se poslije 8. semestra u bloku, u trajanju od najmanje 2 sedmice, 10 radnih dana (10 x 8 časova) pod neposrednim nadzorom rukovodioca stručne prakse. Optimalno trajanje ove prakse je, svakako, od 4 do 8 radnih sedmica.

Stručna praksa ne ulazi u predviđeno nastavno opterećenje tokom godine, ali se vrjednuje ECTS bodovima.

Za planiranje i organizaciju obavezne stručne prakse odgovoran je rukovodilac stručne prakse, koga imenuje nastavno-naučno vijeće fakulteta.

Rukovodilac prakse organizuje upućivanje studenata na stručnu praksu u saradnji sa nastavnicima iz okvira pojedinih područja obuhvaćenih stručnom praksom.

Rukovodilac stručne prakse je odgovoran za posredovanje između studenata i organizacija u koje se student upućuje na stručnu praksu, zatim za sklapanje ugovora između fakulteta i ovih organizacija, kojima se regulišu uslovi pod kojima se student upućuje na stručnu praksu.

Student samostalno ili u grupi realizuje program stručne prakse, o čemu vodi dnevnik u kome se redovno upisuju sve stručne aktivnosti tokom prakse, pozivajući se na zvaničnu evidenciju organizacije u kojoj se obavlja stručna praksa. U ovom dijelu treba voditi računa da se praksa ne svede na posmatranje. Ukoliko se praksa sprovodi u grupi, potrebno je osigurati da svi članovi grupe imaju svoje radne zadatke. Mentor zadužen za praćenje i rad studenata provjerava da li se opisane aktivnosti u dnevniku prakse poklapaju sa zvaničnom evidencijom rada organizacije. Dnevnik stručne prakse svojim potpisom ovjerava mentor.

Ocjenu da li je student uspješno obavio praksu donosi rukovodilac ili nastavnici koje on ovlasti, a u zavisnosti od oblasti koje pokriva stručna praksa na osnovu dnevnika stručne prakse i ocene mentora.

Studenti mogu da obave stručnu praksu u inostranstvu, matičnom ili srodnom fakultetu ili odgovarajućim institucijama.

Osnovi problem kod ovog vida stručne prakse je njeno smještanje u period ljetnjeg odmora. Premiještanje stručne prakse koja traje najmanje 2 pune radne nedjelje u kontinuitetu (minimum 10 dana po 8 sati), s druge strane, na većini akademskih programa, teško je uklopiti u plan rada i opterećenja studenata u toku nedelje, već bi je bilo bolje rasporediti na čitav semestar.

Izvođenje obavezne stručne prakse u toku ljetnjeg perioda nije pogodan način jer je jedan dio nastavnog kadra nedostupan, ne postoji veliko interesovanje studenata za dodatnim angažmanom tokom odmora, dok neki studenti ovaj period korsite da zarade novac potreban za njihovo studiranje.

Naravno, u slučaju uvođenja mogućnosti plaćene stručne studentske prakse, povećalo bi se i interesovanje studenata za istu, posebno onih koji tokom ljeta obavljaju sezonske poslove, kako bi zaradili novac za školovanje.

Takođe, u slučaju odabira ove opcije, potrebno je uvesti sistem klasičnog ocjenjivanja, nikako pravilo da se stručne studentke prakse ne ocjenjuje klasičnim modelom ocjenjivanja već opisno. Opisanim ocjenjivanjem bi realizacija stručne prakse mogla preći u puku formalnost, jer joj studenti ne bi pridavali potpuni značaj, s obzirom da ta ocjena, stečena na stručnoj praksi, ne bi ulazila u ukupni zbir srednje ocjene u toku studija.

Opcija 3 – Obavezna stručna studentska praksa tokom VIII semestra dodiplomskih studija

Stručna studentska praksa tokom dodiplomskih studija bi se, prema ovoj opciji obavljala u zimskom semestru specijalističkih studija prve godine (četvrte godine dodiplomskih) koja bi bila obavezna.

Stručna studentska praksa bi se obavljala kontinualno u toku semestra na način na koji to organizuju fakulteti. Nosila bi određeni broj ECTS kredita, najviše 6, a najveće nedeljno opterećenje studenta bi bilo 8 sati.

Po mogućnosti, stručna studentska praksa bi bila povezana sa izradom specijalističkog rada.

Stručnu praksu bi ocjenjivao rukovodilac i mentor a na osnovu dnevnika ili izveštaja sa stručne prakse. Ocjenjivanje bi bilo po klasičnom modelu Bolonjske deklaracije gdje bi se za svaki vid aktivnosti pri odrađivanju stručne prakse bodovao a ocjena se formirala osnovu svih aktivnosti.

Stručnom praksom bi rukovodili rukovodilac stručne prakse i mentor, gdje bi morao jedan od dva člana biti profesor sa fakulteta, a drugi član bi mogao biti i poslodavac.

Organizacije, firme ili institucije u kojima student treba da obavlja praksu bi pronalazili fakulteti, koji mogu konsultovati mišljenje studenata pri vršenju odavira insitucija.

Potrebno bi bilo obezvijediti system podrške, olakšica i, uopšte, benefita za institucije koje primaju student.

Potrebno je podsticati mogućnost da studenti praksu u značenju ove opcije

obavljaju i na fakultetima, kao asistenti pri izradi naučnih radova ili kroz neke projekte koje organizuje fakultet.

Potrebno je razvijati mogućnosti kvalitetnog sprovođenja stručnih praksi, naročito na društvenim fakultetima kod kojih je smanjena ponuda institucija, kroz simulacije (npr. simulacije suđenja), i time organizovati praksu i bez odlaska u institucije ili organizacije, a da se ne izgubi značajno na kvalitetu.

Praksa odrađena u inostranstvu treba vrjednovati ako postoji valjani dokaz da je praksa odrađena u skladu sa pravilnikom fakulteta o obavljanju stručne prakse.

Dokaz o odrađenoj stručnoj praksi, pored ocjene koja ulazi u ukupan zbir srednje ocjene u toku studija, bio bi i dodatak uz diplomu.

Pri realizaciji stručne studentske prakse treba strogo voditi računa o individualizaciji, te izbjeći svodjenja praksi na grupne posjete i posmatranje prakse.

Potrebno je raditi na pružanju dovoljnog broja opcija za student svih profila, kad god je to moguće.

Studentima koji se odluče za realizaciju stručne prakse tokom ljetnjih mjeseci u akreditovanoj ustanovi koja nudi standardizovan program stručnih studentskih praksi ili koji studentsku praksu preko akredotovanih organizacija sprovode u inostranstvu i koju mogu na odgovarajući način verifikovati, treba omogućiti priznavanje ECTS bodova, odnosno oslobađanje od obaveze sprovođenja stručne studentske prakse na matičnim fakultetima.

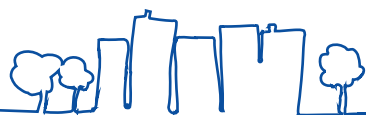
Kako bi ova opcija u potpunosti mogla da se implementira, potrebno je:

1. Istražiti potrebe studenata kroz organizovanje anketnog istraživanja na Univerzitetu Crne Gore;
2. Istražiti potrebe tržišta rada kroz desk istraživanje;
3. Istražiti potrebe poslodavaca organizovanje anketnog istraživanja među poslodavcima;
4. Napraviti detaljnu analizu zakonodavnog i institucionalnog okvira;
5. Prilagoditi zakonodavni i institucionalni okvir potrebama studenata, poslodavaca, univerziteta;
6. Standardizovati stručnu studentsku praksu;
7. Odrediti konkretne uloge aktera u procesu obezbjeđivanja, implementacije, praćenja i evaluacije stručne studentske prakse.

Razmatrajući 3 ponuđene opcije došli smo do zaključka da je, trenutno, najsvrsishodnija opcija 3. Obavezna stručna studentska praksa tokom VIII semestra dodiplomskih studija, jer ista najviše obavezuje Univerzitet Crne Gore za pružanje adekvatne i kvalitetne obuke za student svih profila, a studentima daje dovoljno motiva da se aktivno posvete praktičnom izučavanju oblasti koje su odabrali, te u najvećem obimu koriste prednosti standardizovanog modela stručne studentske prakse.

Odabir treće opcije ne eliminiše mogućnost daljeg razvoja opcije 1 i opcije 2, već samo opciju 3 postavlja kao ključnu u reformi stručne studentske prakse na Univerzitetu Crne Gore.

Zaključak i preporuke

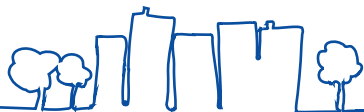
Postojeći koncept sprovođenja stručne prakse ne daje željene rezultate i meta je nezadovoljstva kako studenata tako i poslodavaca. S toga je neophodno izvršiti reformu po postojećih modela organizacije. U sklopu reformi neophodno je:

1. Standardizovati proces realizacije studentske prakse. Predlaže se modifikovani model „Novog modela za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010” kroz organizovanje prakse tokom VIII semestra, kada je moguće u sklopu specijalističkog rada, i uz dvojno mentorstvo. Na ovaj način, student bi imao mentora sa fakulteta i mentora iz institucije u kojoj obavlja praksu. Oni bi bili u stalnom kontaktu i vodili evidenciju o napretku studenta, te donosili konačnu ocjenu. Takođe, student bi bio obavezan da dokumentuje zadatke i obaveze koje je izvršavao.
2. Standardizovati način valorizacije praksi, kroz odgovarajuće ECTS kredite, sistem ocjenjivanja i preporuke.
3. Ispitati potrebe i postojeće kapacitete studenata, nastavnog kadra, Univerziteta i poslovnog okruženja za realizaciju programa uvođenja obavezne stručne studentske prakse.
4. Da Ministarstvo prosvjete i sporta i Univerzitet Crne Gore uvedu obavezu odrađivanja standardizovane individualizovane studentske prakse prilagođene potrebama studenta i tržišta rada. Potrebno je odrediti dovoljno dug prelazni period za punu realizaciju ovog rješenja, za koji bi bilo moguće obezbijediti praksu za sve studente.
5. Omogućiti dobro okruženje za pružanje neobaveznih plaćenih stručnih studentskih praksi tokom ljetnjih mjeseci, kroz stručnu podršku studentima i poslodavcima i sistem beneficija za poslodavce.
6. Pospiješiti razmjenu studenata na stručnim praksama kroz jačanje institucionalne saradnje Univerziteta Crna Gora, Ministarstva prosvjete i sporta, studentskih organizacija i poslodavaca.
7. Obezbijediti mjesta na kojima bi student tokom školske godine obavljao praksu. U ovom procesu treba uspostaviti/ojačati kancelariju bi bio spona između studenta i poslodavca i pratila kvalitet realizacije obaveznih i neobaveznih praksi.

Literatura:

1. Publikacija: Novi model za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i nje-gova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010, http://www.isis.kg.ac.rs/pdf/SI_models.pdf, uvid izvršen 05.05.2012.
2. Marko Savić, Marina Živić, Zoran Gavrilović, Studenti i praksa, Aktiviranje društvenih potencijala u borbi za modernizaciju i unaprjeđenje kvaliteta visokog obrazovanja u Sr-biji, Centar za monitoring i evaluaciju, Beograd, 2006.
3. Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2012-2015, Ministar-stvo rada i socijalnog staranja.
4. Aleksandar Dajković, Međunarodna mobilnost studenata, Crna Gora u XXI vijeku u eri kompetitivnosti, Nauka i tehnologija, CANU, Podgorica, 2010. Međunarodne organizacije i mobilnost mladih istraživača i studenata.
5. Letty Kluttz, PHR, Chuck Salvetti, The SHRM® Guide to Organizing an Internship Program, Leading People, Leading Organizations, SHRM, New Yourk, 2004.
6. Zakon o visokom obrazovanju (Sl. list RCG, br. 60/03).
7. Statut Univerziteta Crne Gore.
8. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju, 2010.
9. Pravilnik o stručnoj praksi, Univerzitet u Beogradu, Fakultet veterinarske medicine, 2008.
10. Studentska stručna praksa, Hrvatska komora arhitekata i inženjera u graditeljstvu, Razred arhitekata i Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb, 2008.

Internet izvori:

1. Web prezentacija univertieta Minesota, odjeljak: Internship benefits:
<http://www.intech.mnsu.edu/mgmtintern/benefits.htm>, uvid napravljen 05.05.2012.
2. Plan i organizacija nastave za školsku 2011/2012, Biotehnički fakultet, odsjek Biljna proizvodnja:
<http://www.ucg.ac.me/download/organizacija%20nastave/2011-12/biotehnicki/organizacija%20nastave%202011-12.pdf>
3. Studentska praksa: Brže do posla, B92 Portal, <http://www.b92.net/mobilni/biz/284662>
4. Priprema studenata za tržište rada, Zavod za zapošljavanje Crne Gore,
<http://www.zzzcg.org/shared/tekstovi/Priprema%20studenata%20za%20trziste%20rada.pdf>
5. Spisak učesnika i otvorenih mjesta za odrađivanje prakse, Sajam praksi 2011,
http://www.ucg.ac.me/userfiles/Spisak%20ucesnika_finalno.pdf
6. Sapoštenje Ministarstva ekonomije u Vladi Crne Gore,
<http://www.mek.gov.me/vijesti/95783/Saopstenje-Prezentaciji-projekta-Indeks-investicionih-reformi-2010-koji-je-sproveo-OECD.html>
7. Sistem visokog obrazovanja u Crnoj Gori - Tempus Crna Gora,
www.tempusmontenegro.ac.me/t.php?id=27&l=mn
8. Studentska stručna praksa u Hrvatskoj,
www.posao.hr/clanci/karijera/edukacija/bez-strucne-prakse-studenti-nece-uspjeti-u-ideji-s-fakulteta-na-posao/2310/
9. Praksa za studente u Restuaratorskom institute, Hrvatska:
www.h-r-2.hr/index.php/zavod/praksa
10. Praksa u organizaciji Ekonomskog fakulteta, Podgorica:
www.galery.ef.ac.me/preduzetnik_5.pdf.

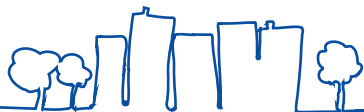
Aneks 1

Uloga različitih aktera u organizaciji stručne studentske prakse

Publikacija: Novi model za organizaciju i realizaciju studentskih stručnih praksi i njegova primenljivost u različitim nastavnim oblastima, TEMPUS JP 510985-2010, Univerzitet Kragujevac, 2010

Uloga univerziteta i centara za razvoj karijere:

- *Univerzitetski centri za razvoj karijere vrše aktivnu popularizaciju i promociju koncepta i razradu modela za organizaciju i realizaciju studentskih praksi koristeći sve dostupne resurse.*
- *Centri za razvoj karijere prikupljaju informacije o zainteresovanim preduzećima i vode sa njima pregovore oko potpisivanja odgovarajućih okvirnih ugovora.*
- *Univerziteti i centri za razvoj karijere vrše pripremu modela okvirnih ugovora o saradnji sa preduzećima na organizaciji i realizaciji studentskih praksi. Ugovori sadrže pravni okvir i definisane obaveze ugovornih strana.*
- *Univerziteti i centri za razvoj karijere vrše pripremu modela priloga ugovora koji preciznije definiše okvire za realizaciju studentskih praksi i omogućava bolju koordinaciju na relacijama univerzitet – fakulteti – preduzeće.*
- *Prilog ugovora predstavlja dokument koji treba da definiše osnovne tehničke i organizacione detalje vezane za pripremu i realizaciju studentskih praksi.*
- *Univerziteti organizuju potpisivanje okvirnih ugovora i pratećih priloga ugovora sa preduzećima.*
- *Univerziteti vrše, na pogodan način, obaveštavanje fakulteta o preduzećima sa kojima su potpisani ugovori o realizaciji praksi a takođe te podatke stavljaju dostupnim na uvid javnosti preko svojih web strane i portala www.studentskapraksa.com.*
- *Centri za razvoj karijere obaveštavaju fakultete/prodekane za nastavu o detaljima ugovorene saradnje, odnosno dostavljaju im kopiju priloga ugovora koji, između ostalog, sadrže i šire tematske oblasti koju konkretni fakultet pokriva a za koje je preduzeće zainteresovano da se uključe u program realizacije studentskih praksi.*
- *Centri za razvoj karijere vrše kontinuirano praćenje realizacije praksi (broj, postignuti rezultati, ocene zadovoljstva preduzeća,...) i priprema odgovarajuće izveštaje na univerzitetskom nivou.*

- Centri za razvoj karijere organizuju i učestvuju u različitim promotivnim aktivnostima koje imaju za cilj da popularizuju koncept i modele studentskih stručnih praksi:

- organizacija i učešće na sajmovima praksi;
- organizacija i učešće na sajmovima zapošljavanja;
- učešće u drugim oblicima promocija u kojima su studenti i preduzeća ciljne grupe;
- saradnja sa Unijom poslodavaca Srbije i drugim strukovnim udruženjima poslodavaca, učešće na njihovim manifestacijama i skupovima;
- saradnja sa lokalnim i nacionalnim privrednim komorama i učešće na njihovim manifestacijama i skupovima.

Uloga fakulteta:

- Fakulteti, u okviru svoje redovne delatnosti, kao i svi zaposleni nastavnici i saradnici, vrše promociju studentskih praksi pri čemu zainteresovana preduzeća upućuju na univerzitetske centre za razvoj karijere u cilju pripreme i potpisivanja odgovarajućih okvirnih ugovora i pratećih dokumenata.

- Fakulteti vrše izbor i ovlašćivanje mentora studentskih praksi iz reda zaposlenih nastavnika i saradnika.

- Fakulteti vrše informisanje svojih zaposlenih o svim detaljima koji su od važnosti za organizaciju i realizaciju studentskih praksi.

- Fakulteti vrše prikupljanje i objedinjavanje rezultata realizovanih praksi u toku jedne školske godine i dostavljaju centrima za razvoj karijere sublimirane podatke koji se na odgovarajući način publikuju i promovišu.

- Za studente koji deo ili celu praksu obavljaju na fakultetima, fakulteti obezbeđuju odgovarajuće prostorne i materijalne preduslove. Fakultet analizira dostupnost svojih kapaciteta koji se mogu koristiti u okviru realizacije praksi (računarske učionice, centri, laboratorije, čitaonice, i dr) pravi odgovarajuće planove korišćenja i stavlja ih na raspolaganje studentima koji rade na realizaciji stručnih praksi.

- Za realizaciju stručnih praksi koje podrazumevaju korišćenje laboratorijske i merne opreme, softvera i sl. koji pripadaju fakultetima, vrši se analiza njihove dostupnosti i uslova za korišćenje u okviru stručnih praksi. Fakultet definiše način korišćenja, obuku studenata i kontrolu njihovog rada. Fakultet takođe određuje lica koja koordiniraju i kontrolišu korišćenje opreme i softvera od strane studenata.

Oprema koja je nabavljena prvenstveno za realizaciju studentskih praksi se mora prioritetno koristiti za svoju osnovnu namenu pa tek onda za realizaciju ostalih nastavnih i vannastavnih aktivnosti.

- Fakulteti kontinuirano rade na poboljšanju uslova za organizaciju i realizaciju studentskih praksi kroz nabavku odgovarajuće opreme, softvera, proširenje i unaprjeđenje kapaciteta za praktičan rad studenata, itd.

- U okviru svoje vannastavne delatnosti i pratećih servisa i službi fakulteti razmatraju potrebu i organizuju određeni broj studentskih praksi koje se u potpunosti realizuju na fakultetu i za potrebe fakulteta odnosno njegovih organizacionih jedinica.

- Fakultet, u saradnji sa univerzitetom i u skladu sa mogućnostima, vrši informisanje i primarnu-opštu obuku studenata za bezbedan i zdrav rad, pri čemu se praktičan deo obuke za bezbedan i zdrav rad obavlja u preduzećima/institucijama

- Za studentske prakse koje se u potpunosti realizuju na fakultetima ili sastavnim jedinicama fakulteta, odnosno univerziteta (centri, laboratorije, instituti,...) fakulteti/univerziteti preuzimaju sve obaveze vezane za obuku studenata za bezbedan i zdrav rad, obezbeđivanje odgovarajućih uslova rada i po potrebi obezbeđivanje sredstava za ličnu zaštitu na radu.

Zadaci i obaveze mentora prakse:

- Mentori studentskih praksi se biraju iz reda nastavnih radnika (nastavnici i asistenti) na fakultetima. Fakulteti mogu doneti odluku da se mentori prakse mogu birati i iz redova istraživača (saradnici, studenti doktorskih studija) pri čemu se u tom slučaju preporučuje da rad više njih koordinira i kontroliše i jedan mentor sa većim iskustvom iz grupe nastavnih radnika.

- Mentorstvo studentskih praksi predstavlja dobrovoljni vid angažovanja nastavnih radnika. Obzirom na specifičnosti stručne prakse i potrebu da se ona povezuje sa izradom diplomskih, završnih i specijalističkih radova, mentori prakse treba da budu dominantnije nastavnici i saradnici na stručnim predmetima na završnim godinama, mada ova preporuka svakako ne isključuje nastavnike i saradnike na opštim predmetima.

- Fakultet definiše određeni broj mentora prakse pri čemu se minimalni broj mentora određuje prema ukupnom broju studenata. Izborom mentora prakse treba pokriti sve tematske oblasti koje se mogu pojaviti kao teme studentskih praksi.

- Dodatno uključivanje ostalih nastavnika u realizaciju studentskih praksi se sprovodi uvek kada se pojavi potreba zbog povećanog interesovanja studenata i

preduzeća.

- *Fakulteti treba da razmotre i uvedu princip rotacije mentora praksi kako bi što veći broj nastavnika i saradnika imao iskustvu u realizaciji praksi i kako bi se postiglo ravnomerno opterećenje svih zaposlenih.*

- *Nastavnici koji su mentori završnih, diplomskih i specijalističkih radova imaju obavezu da svoje kandidate upoznaju sa prednostima koje donosi spajanje tog dela nastavnog procesa sa realizacijom stručne prakse. U slučaju izraženog interesovanja potrebno je studentima pružiti neophodnu pomoć vezano za izbor preduzeća i teme stručne prakse.*

- *Jedan od osnovnih zadataka mentora praksi jeste priprema tematskih oblasti koje mogu biti predmet studentske prakse i njihovo dostavljanje prodekanima za nastavu u cilju formiranja jedinstvene baze potencijalnih oblasti studentske prakse na nivou svakog fakulteta. Tematske oblasti i teme praksi mogu se i direktno postavljati na portalu www.studentskapraksa.com.*

- *Tematske oblasti koje predlaže mentor prakse vezane su direktno ili indirektno za užu stručnu oblast iz koje je biran, odnosno za predmete iz kojih drži nastavu. Tematske oblasti trebaju da budu povezane sa nastavnim planovima i programima predmeta koje je student slušao, odnosno da predstavljaju logičan nastavak edukacionog procesa baziran na praktičnoj aplikaciji stečenih teorijskih znanja.*

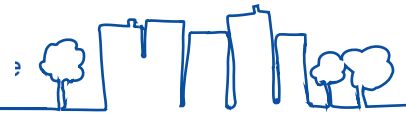
- *Primeri tematskih oblasti za praksu iz različitih nastavnih oblasti:*

- *Energetska efikasnost industrijskih objekata;*
- *Baze podataka;*
- *Bezbednost na radnom mestu;*
- *E-trgovina;*
- *Sistem upravljanja kvalitetom u industriji;*
- *Tehnologija prerade voća;*
- *Upravljanje otpadom u industriji;*
- *Održavanje tehničkih sistema.*

- *Osnovna svrha definisanja tematskih oblasti jeste da posluže kao informativni i podsticajni okvir za preduzeća koji može da im ukaže na raznolikost potencijalnih tema i zadataka studentskih praksi koje se u njihovom preduzeću mogu realizovati u svom radnom okruženju.*

- *Za tematske oblasti za koje preduzeća iskažu načelno interesovanje mentor prakse definiše predloge tema studentskih praksi, kao i konkretne zadatke u okviru realizacije praksi.*

- *Pri definisanju tema univerzitetski mentor prakse saraduje sa supervizorom prakse iz preduzeća kako bi se optimizovali i uskladili zahtevi i potrebe preduzeća, studenta i fakulteta.*

- *Primeri tema studentskih praksi u okviru jedne tematske oblasti:*
 - *Energetska efikasnost industrijskih objekata;*
 - *Ispitivanje termičke izolovanosti industrijskog objekta;*
 - *Ispitivanje i analiza gubitaka u sistemu za proizvodnju i distribuciju komprimovanog vazduha;*
 - *Analiza mogućnosti korišćenja obnovljivih i alternativnih izvora energije u industrijskom objektu;*
 - *Ispitivanje efikasnosti sistema za zagrevanje industrijskog objekta;*
 - *Evidentiranje i praćenje utroška energenata.*

- *Za svaku predloženu temu treba pripremiti kratak opis zadataka u okviru prakse, kao i načine i metode za njegovu realizaciju odnosno alate, instrumente, softvere koje će student koristiti. Osim toga treba definisati i oblik izlaznog rezultata prakse koji predstavlja benefit preduzeća.*

- *U zavisnosti od prirode i karakteristika same teme mentor prakse u saradnji sa supervizorom prakse vrši izbor načina realizacije prakse (iz grupe predloženih u okviru modela) i njene dužine.*

- *Mentor prakse upoznavanje zainteresovane studenata sa detaljima vezanim za konkretnu tematsku oblast i temu za realizaciju studentskih praksi koju su oni odabrali iz grupe ponuđenih od strane preduzeća.*

- *Ukoliko je student zainteresovan za konkretnu temu koja trenutno nije ponuđena od strane preduzeća, mentor prakse procenjuje opravdanost i vrši kontaktiranje i animiranje pogodnih preduzeća, bilo direktno, bilo preko univerzitetskog centra za razvoj karijere.*

- *Kada preduzeće odabere konkretnog studenta koji se prijavio na oglas za otvoreno mesto za praksu, mentor prakse pokreće proceduru za upućivanje studenta na praksu, pripremom odgovarajućeg dokumenta*

- *Mentor prakse vrši pripremu studenta za realizaciju prakse (teorijska priprema, priprema literaturnih izvoda, primera i sl).*

- *Mentor prakse stavlja studentima na raspolaganje opremu koja je namenjena za realizaciju praksi i vrši osnovno upoznavanje sa karakteristikama i načinom korišćenja opreme.*

- *Mentor takođe vrši obezbeđivanje korišćenja studentima laboratorijske opreme na fakultetu i računara sa specifičnim softverskim paketima.*

- *Za korišćenje merne i laboratorijske opreme vodi se posebna evidencija koja služi za utvrđivanje stepena iskorišćenja i definisanje raspoloživih termina.*

- *Mentori prakse vrše i definisanje predloga za dodatne nabavke opreme za realizaciju studentskih praksi.*

- U toku realizacije studentske prakse mentor je zadužen za sledeće aktivnosti:
 - Koordinacija realizacije prakse u saradnji sa industrijskim supervizorom;
 - Kontrolisanje rada studenta u okviru dela prakse koji se realizuje na fakultetu;
 - Mentorski rad sa studentom i koordinacija njegovog rada za deo prakse koji se obavlja van fakulteta/Univerziteta;
 - Rešavanje problema tehničke i organizacione prirode;
 - Kontrola parcijalnih rezultata prakse u toku njene realizacije;
 - Verifikacija konačnih rezultata prakse;
 - Pregled i ocenjivanje izveštaja o realizaciji prakse;
 - Popunjavanje zvaničnih fakultetskih dokumenata, zapisnika vezanih za evidentiranje realizovanih praksi, potpisivanje indeksa studentima.
- Po završetku realizacije prakse mentor ocenjuje opravdanost i vrši motivisanje studenata za spajanje stručne prakse i izrade diplomskog rada u jedinstveni edukacioni segment baziran na značajnom udelu praktičnog rada na rešavanju konkretnih problema i zadataka.
- Definisanje potrebnih uslova i modaliteta kako bi student svoj rad i rezultate prakse mogao da dodatno razvije i zaokruži u okviru diplomskog rada.
- Na godišnjem ili semestralnom nivou mentor priprema pregled realizovanih praksi i vrši izbor realizovanih praksi koje se izdvajaju po kvalitetu i njihovo predlaganje za publikovanje i odgovarajuće stimulatívne nagrade.
- Mentor prakse vrši prikupljanje popunjenih upitnika za preduzeća i studente o realizaciji prakse i njihovo arhiviranje kao zvaničnog dokumenta vezanog za realizaciju prakse.
- U skladu sa postignutim rezultatima sprovedenih praksi, predlozima i mišljenjima studenata i preduzeća kao i na osnovu sopstvenih saznanja, mentor vrši korekcije i dopunu baze predloga tema za studentske prakse. Konkretno teme se detaljnije preciziraju, proširuju ili konkretizuju, menja se obim i očekivani rezultati.
- Mentor prakse saraduje sa industrijskim supervizorima u cilju dopunjavanja baze predloga tema za studentske prakse sa aktuelnim potrebama i zahtevima preduzeća.

Uloga preduzeća koja organizuju studentske prakse:

- Preduzeće, u smislu ovog modela, predstavlja svako pravno lice u širem smislu reči koje ima potrebu, želju i mogućnost da organizuje stručne prakse (korporacije i velika preduzeća, mala i srednja preduzeća, komunalna i javna preduzeća, državne institucije, sudovi, školske i predškolske institucije, domovi zdravlja, bolnice i klinički centri, nevladine organizacije, institucije državne uprave, gradska uprava, sami fakulteti i univerziteti odnosno njihovi centri i instituti).

- *Preduzeća organizuju stručne prakse za sledeće osnovne nastavne oblasti:
 1. Društvene i humanističke nauke, menadžment;
 2. Primenjene i tehničke nauke;
 3. Prirodne nauke.*

- *U principu ne postoji donji prag ljudskih i materijalnih potencijala preduzeća koje ga kvalifikuje da može organizovati studentske stručne prakse. Preduzeća sa samo jednim zaposlenim radnikom (agencije, biroji, advokatske kancelarije i sl) mogu obezbediti realizaciju veoma kvalitetnih stručnih praksi.*

- *Preduzeća iskazuju interesovanja za organizaciju studentskih praksi preko apliciranja na portal www.studentskapraksa.com i uspostavljanje kontakta sa univerzitetskim centrima za razvoj karijere.*

- *Posle dobijanja inicijalnih informacija o načinu organizovanja, ciljevima i benefitima realizacije prakse preduzeće prihvata potpisivanje okvirnog ugovora o saradnji na realizaciji studentskih praksi sa univerzitetom.*

- *Preduzeće, po potrebi, definiše predlog dopune i konkretizacije predloženog modela ugovora kako bi isti odgovarao njihovim specifičnostima, mogućnostima i potrebama.*

- *Preduzeće potpisuje okvirni ugovor o saradnji sa univerzitetom koji definiše opšta prava i odgovornosti vezano za organizaciju i realizaciju studentskih praksi*

- *U saradnji sa centrima za razvoj karijere na univerzitetima, preduzeća pripremaju i prateći dokument uz ugovor - prilog, prema definisanom modelu, koji obezbeđuje operacionalizaciju saradnje na organizaciji i realizaciji studentskih praksi.*

- *U okviru priloga ugovora treba definisati šire tematske oblasti za koje postoji okvirno interesovanje preduzeća za realizaciju studentskih praksi. Definisane određene širih tematskih oblasti ne znači da će obavezno i biti praksi iz tih oblasti već omogućuje univerzitetu da obavesti fakultete koji mogu biti zainteresovani za konkretne oblasti.*

- *Kroz dalju saradnju fakulteta sa preduzećima izvršiće se preciziranje tematskih oblasti i tema studentskih praksi.*

- *Osim širih tematskih oblasti prilog ugovora sadrži i okvirne termine u kojima je moguće realizovati praksu kao i moguće načine realizacije i dužine trajanja praksi koje odgovaraju konkretnom preduzeću.*

- *Preduzeće/institucija određuje potencijalne supervizore prakse za šire tematske oblasti koje su definisane u prilogu ugovora. Prilog ugovora sadrži njihova imena i kontakte, kao i oblasti za koje su zaduženi. Tematske oblasti bez definisanog supervizora ne mogu biti realizovane.*

Prilog ugovora treba da sadrži i detalje koji se odnose na konkretnu realizaciju

praksi kao što su na primer:

- detalji vezani za čuvanje tajnosti podataka tokom i nakon realizacije stručne prakse studenata;
- da li preduzeće snosi troškove prevoza i pod kojim uslovima, odnosno za koji oblik i način realizacije prakse;
- da li preduzeće obezbeđuje studentu topli obrok;
- da li preduzeće eventualno obezbeđuju materijalnu nadoknadu za rad studenta i pod kojim uslovima;
- način obuke studenata za bezbedan i zdrav rad.

• Preduzeće može definisati i dodatne predloge šta bi trebalo da sadrži prilog ugovora. Konkretno modele priloga ugovora razvijaju univerziteti i univerzitetski centri za razvoj karijere ali je kroz definisanje modela praksi potrebno definisati najvažnije elemente ovih priloga koji obezbeđuju adekvatnu pripremu i organizaciju studentskih praksi.

• U cilju realizacije konkretne studentske prakse preduzeće realizuje sledeće aktivnosti:

- Vršiti pripremu i usaglašavanje konkretne teme prakse kroz koordiniran rad supervizora i mentora;
- Vršiti izbor kandidata iz grupe prijavljenih studenata;
- Vršiti usaglašavanje termina, dužine i načina organizacije prakse u okviru definisanih preporuka prema ovom modelu;
- Upoznaje studenata sa radnim okruženjem i preduzećem;
- Obezbeđuje studentu potrebne uslove za rad (oprema, prostor, uređeno radno mesto) ;
- Pruža studentu organizacionu, tehničku i drugu stručnu pomoć u toku realizacije studentske prakse.

• Preduzeće aktivno radi na promociji studentskih praksi kod svojih partnera i participira u aktivnostima koje organizuju univerziteti/fakulteti.

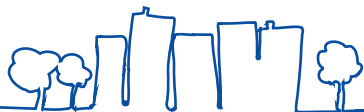
• Preduzeće, kroz saradnju sa univerzitetom/fakultetima, aktivno radi na modifikaciji i unaprjeđenju definisanih modela praksi, kako u toku realizacije ovog projekta tako i nakon toga.

• Preduzeća imaju obavezu da obaveste univerzitetske centre za razvoj karijere o prijemu u radni odnos studenata koji su u prethodnom periodu realizovali praksu u tom preduzeću kako bi se takvi rezultati promovisali i popularizovali na odgovarajući način.

Zadaci i obaveze supervizora prakse u preduzeću:

- *Opšti i posebni zahtevi za supervizore prakse (stručna sprema, iskustvo, iskazano interesovanje za rad sa studentima, posebna obuka za supervizore);*
- *Prihvata delegirane obaveze koje se odnose na rad sa studentima u okviru preduzeća;*
 - *Prolazi odgovarajuće obuke i treninge koje organizuje univerzitet/fakulteti;*
 - *Upoznaje se sa trening materijalom za supervizore koji je postavljen na sajtu projekta u vidu materijala za učenje na daljinu;*
 - *Upoznaje se sa sadržajem priručnika za supervizore prakse koje zajednički pripremaju univerziteti u Srbiji;*
- *Vrši definisanje okvirnih tema prakse koje su od interesa za njegovo preduzeće;*
- *Kroz saradnju sa mentorom prakse vrši konkretizaciju tema i definisanje sadržaja praksi;*
- *Vrši definisanje oblika izlaznog rezultata prakse koji ostaje u vlasništvu preduzeća nakon završene prakse;*
 - *Koordiniranje rada studenta u okviru dela prakse koji se realizuje u preduzeću;*
 - *Verifikuje postignute rezultate i daje ocenu rada studenta;*
 - *Permanentno radi na unaprjeđenju načina organizacije i realizacije studentskih praksi;*
 - *Kroz stalnu komunikaciju i koordinaciju sa mentorima studentskih praksi radi na modifikaciji i dopuni baze potencijalnih tema praksi;*
 - *Radi na unaprjeđenju organizacionih, tehničkih i materijalnih preduslova za proširenje saradnje sa univerzitetima/fakultetima vezano za realizaciju studentskih praksi;*
 - *Vodi računa o potpisanim i definisanim obavezama čuvanja tajnosti podataka odnosno odobrava ili neodobrava publikovanje određenih rezultata i dokumenata od strane studenta.*

O organizacijama:

Juventas

Juventas (ranije Omladinski kulturni centar - OKC Juventas) je nevladina organizacija osnovana 29. januara 1996. godine u Podgorici.

Te godine je grupa studenata koje je finansijski pomogao Institut za otvoreno društvo Crne Gore započela rad na Omladinskom magazinu Juventas. Cilj je bio stvaranje medija rezervisanog za ideje, interesovanja i probleme mladih. Tada nije postojalo mnogo časopisa, mediji su bili zatvoreni za iskazivanje mišljenja mladih - naročito za stavove drugačije od ustaljenih i opšte prihvaćenih. Gotovo je i nemoguće bilo prikazati postojeće probleme, a još manje otvoreno kritikovati tokove i dešavanja. Magazin Juventas je mladima u Crnoj Gori pružio upravo tu šansu.

OKC Juventas je nastao je pomenute inicijative. Zato se i Magazin smatra »majkom« svih ostalih projekata realizovanih tokom 16 godina rada i postojanja Juventasa.

Juventas je riječ latinskog porijekla i označava mladost. U rimskoj mitologiji Juventas je boginja zaštitnica mladih.

Juventas okuplja srednjoškolce i studente koji žele da aktivno učestvuju u društvenim tokovima i time utiču na svoju budućnost. Do sada, više od 1000 mladih ljudi bilo je angažovano na realizaciji Juventasovih projekata. Trenutno, naše članstvo broji više od 100 srednjoškolaca i studenata.

Misija Juventasa je da animira što veći broj mladih ljudi da budu aktivni sudionici u procesu donošenja odluka vezanih za kreiranje i ostvarivanje njihove budućnosti. Vrijednosti koje zastupamo su timski rad, kvalitet, tolerancija, transparentnost, otvorenost za nova iskustva i znanja.

Iako se sjedište Juventasa nalazi se u Podgorici, projekti se realizuju na cijeloj teritoriji Crne Gore.

Korisnici i ciljne grupe projekata koje implementiramo jesu građani (prije svih mladi i pripadnici osjetljivih i marginalizovanih grupa), mediji, javne i privatne institucije, nevladine organizacije, donatori.

Centar za monitoring CEMI

Centar za monitoring CEMI je nevladina organizacija osnovana maja 2000. godine, sa glavnim ciljem da obezbijedi infrastrukturnu i ekspertsku podršku za kontinuirano nadgledanje cjelokupnog procesa tranzicije u Crnoj Gori.

CEMI je dugogodišnjim i dosljednim radom doprinio izmjeni društvenih i političkih prilika u kojima je nastao i shodno tome proširivao opseg svog djelovanja u pravcu zakonodavne inicijative, istraživanja javnog mnjenja, borbe protiv korupcije i poštovanja ljudskih prava i sloboda. Izmjena državnog statusa i ostvareni napredak u procesu evropskih integracija su pozitivno uticali na razvoj civilnog društva u Crnoj Gori dajući mu jedan potpuno novi okvir rada. U tom kontekstu, CEMI odstupa od djelovanja klasične nevladine organizacije i postaje sve bliži konceptu istraživačkog centra za kreiranje i zastupanje prijedloga javnih politika.

CEMI je, uz podršku OSI Think Tank Fund –a iz Budimpešte, restrukturirao internu organizaciju u cilju optimalnog korišćenja kapaciteta. Takođe misija i vizija CEMI-ja su se promijenili u skladu sa novouspostavljenim ciljevima.

CEMI je, od pet programa koje je imao u prošlosti (Izbori, Vladavina prava, Dobra uprava, Građansko društvo i Evropske integracije), prešao na tri jasno razgraničena programa:

(1) Demokratizacija i ljudska prava, (2) Borba protiv korupcije, (3) Evro-atlanske integracije. Na ovaj način način, CEMI će se ograničiti na oblasti u kojima ima značajno iskustvo i u kojima je već prepoznatljivo djelovanje naše organizacije. Svaki program ima koordinatora koji upravlja svim projektima i raspoređuje dužnosti. Na ovaj način, profesionalno osoblje CEMI-ja dobija priliku da se specijalizuje u jednoj od tri oblasti, u isto vrijeme pružajući podršku na projektima u okviru drugih programa – što doprinosi maksimalnom povećanju efikasnosti i stručnosti u isto vrijeme.

CEMI takođe ima tri odjeljenja: Odjeljenje za istraživanje javnih politika, Odjeljenje za istraživanje javnog mnjenja, Pravno odjeljenje, kao i Službu za odnose sa javnošću. Ove organizacione jedinice omogućavaju kontinuitet djelovanja i obezbjeđuju operativnu podršku za realizaciju projekata.

Vizija:

Crna Gora zemlja slobodnih građana, socijalne pravde, vladavine prava i jednakih mogućnosti.

Misija:

CEMI je think tank organizacija čija se misija ogleda u kontinuiranom pružanju podrške reformama i jačanju institucija političkog sistema i organizacija civilnog društva kroz predlaganje i praćenje primjene javnih politika u oblasti poštovanja ljudskih prava i sloboda, evropskih integracija i borbe protiv korupcije u Crnoj Gori.

Ciljevi:

- Doprinos efikasnoj primjeni javnih politika i međunarodno preuzetih obaveza u oblastima zaštite ljudskih prava i sloboda, evropskih integracija i borbi protiv korupcije;

- Doprinos usaglašavanju nacionalnog zakonodavnog i institucionalnog okvira sa zahtjevima procesa pridruživanja EU;

- Pобољшanje informisanosti i edukacija javnosti o zaštiti ljudskih prava i sloboda, evropskim integracijama i borbom protiv korupcije;

- Doprinos unaprjeđenju efikasnosti rada institucija koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda, evropskim integracijama i borbom protiv korupcije;

- Povećanje transparentnosti institucija političkog sistema i organizacija civilnog društva. Korisnici CEMI-ja su: građani, organizacije civilnog društva, mediji, donatori, lokalna samouprava, državna uprava i privredni subjekti.

NVO Bonum, Pljevlja

Nevladino udruženje “Bonum” Pljevlja je nevladino, neprofitno i nestranačko udruženje čiji je cilj:

- širenje kulture mira, nenasilja i tolerancije;
- zaštita prirodne sredine;
- razvoj demokratije i građanske svijesti;
- lokalna samouprava - lokalna zajednica;
- odnos prema funkcijama životnog prostora rad, stanovanje, korišćenje slobodnog vremena, ekonomska održivost itd;
- podrška reformskim procesima.

NVO “BONUM” počeo je sa radom krajem 2000 god, i svoju djelatnost obavlja u Pljevljima i u pograničnim mjestima prema BiH, Kosovu i Albaniji: Gradac, Šula, Kovačevići, Rožaje, Plav, Bijelo Polje, Berane, Petnica i Gusinje.

NVO “Bonum” okuplja ljude raznih profesija i doba starosti, profesore, inženjere, ekonomiste, pravnike kao i omladinu i studente - ukupno 45 članova.

Ovom NVO “Bonum” rukovodi Upravni odbor, a predsjednik Upravnog odbora je prof. Ruždija Strujić.

Član je “Mreže NVO za afirmaciju Evropskih integracionih procesa” koja okuplja 25 NVO iz cijele Crne Gore.

Član je Kooalicije NVO za prevenciju nasilja i uspostavljanje međusobnog povjerenja “Tolerancija”.

Član je neformalne Mreže NVO “Akcija”, Mreže za afirmaciju nevladinog sektora, Koalicije NVO “Zeleni centar” i saradnik Centra za razvoj Nevladinih organizacija.

NVO “BONUM” je jedan od osnivača i član Upravnog odbora Koalicije NVO Crne Gore “Saradnjom do cilja” i član radne grupe koja je zradila dokument “Kodex ponašanja NVO”.

NVO “Bonum” je član Asocijacije “**Philia**” multietničkih gradova Jugoistočne Evrope.

